MYTHY

BÁSNĚ

JAR. VRCHLICKÉHO

NOVÉ SOUBORNÉ VYDÁNÍ BÁSNICKÝCH SPISŮ

JAROSLAVA VRCHLICKÉHO

PŘEHLÍŽEJÍ
BEDŘICH FRIDA A JAN VOBORNÍK

VIII.

MYTHY I.

PÁTÉ VYDÁNÍ

NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE
1915

MYTHY

BÁSNĚ

JAROSLAVA VRCHLICKÉHO

CYKLUS PRVÝ

(1874-1878)

PÁTÉ VYDÁNÍ

S ÚVODEM A POZNÁMKAMI

NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE
1915

TISKEM „UNIE“ V PRAZE.

ÚVOD.

Mythy (cyklu prvého i druhého) jsou další částí epopeje lidstva, jejíž celkovým, stručným obrazem a prologem byl *Duch a svět*. (Viz úvod té sbírky a v ní výklad o epopejním básnictví). *Duch a svět* dělí celou epopej na dobu pravěku, hellénského starověku, na středověk a novověk. Všecky čtyři věky jsou vyznačeny řadou kratších básní, ale jen v částečných obrysech. Další knihy epopejní naznačené obrysy dokreslují a jejich mezery naplňují stále pestřejším bohatstvím obrazů a skladeb namnoze rozsáhlejších, někdy i tak rozsáhlých, že samy tvoří knihu o sobě.

Pojem „mythů" zde značí někdy báj ve smyslu vlastním, jako Šárka, někdy historickou pověst, nejčastěji legendu. Andělské legendy cyklu druhého doplňují obrys pravěku, *Šárka* zakládá vedle starověku hellénského nový starověk český, *legendou o svatém Prokopu* se doplňuje asketický středověk, a *Kříž Božetěchův* se mohutnou silou lyrické reflexe přenáší z oboru středo-

věkých pověstí až doprostřed problémů novověku.

Básniti mythy bylo Vrchlickému při způsobu, jakým se duch jeho od malička vychovával a vzdělával, psychologickou nutností; vždyť byla poesie legend a mythů první vychovatelkou jeho duše a nejmilejší říší jeho mladého snění. Studium výtvarného umění, potulky po vlasti, chrámech a obrazárnách, a rozsáhlá četba v něm hluboce, nábožensky i estheticky založenou zálibu v legendách ještě více utvrdily. Avšak aby z těchto dojmů čerpal zásobu podnětů k básnickému tvoření, bylo napřed potřebí, aby pochopil jejich hodnotu: hlubokou významnost a znamenitou tvární sílu. To se stalo stykem se světovou poesií, s romantiky francouzskými a Byronem. Bylo zkrátka třeba, aby se v něm vzbudila idea epopejního básnění.

Ačkoli z nadšení nad plánem Hugovy Legendy záhy vystřízlivěl a kriticky skeptické stanovisko k ní zaujal (v předmluvě k Básním Viktora Huga 1874), nemohl v sobě potlačiti touhy po tvoření touto velkolepou formou, zvláště když cítil, že je k tomu povolán a že je to potřebou jeho nitra. Když se útlá a poměry studentských let stísněná jeho duše vlivem Dantovým a jiných velebásníkův osvobodila a vzletného vědomí nabyla, forma krásy, kterou nejsilněji pocítila a po níž se roztoužila, byla velikost. Velikost ohromnosti kosmu, velko-

leposti zápasu hmoty a ducha, vznešenosti vývoje člověka, dějin, umění, i velikost svého vlastního povolání.

„Tam, vzhůru k metám nejvyšším!" bylo heslem básníkovy touhy. Vtělovat sebe, osamělou, skromnou jednotku, v obřích postavách dávnověku, s nimi cítit a žít a vzdorovat, v těch pomyslech byla křídla, na nichž se obraznost básníkova záhy povznesla k samostatné myšlence epopejní.

Rázem poznal, že sklady legendárních příběhů, jež v paměti své nahromadil, jsou drahocenné epopejní látky. Ihned se mu také o překot hlásily k použití a slibovaly nejkrásnější vtělení. Už r. 1874 byla básnická jeho dílna naplněna rozvrhy velikých mythů a legend, a básník pracoval o všech skoro současně (1874—1878), poněvadž ke všem bylo potřebí delších studií a příprav. Počátkem r. 1875 oznamoval z Prahy bratru,* že „buduje báseň, která svou látkou, a myslím, i provedením bude největším, co jsem posud napsal. Sluje *Kříž Božetěchův*. Vyznávám, že mne chvílemi přemáhá velikost látky." To bylo ještě před Italií.

Koncem dubna t. r. psal z Italie do Ovčár, že skládá Symfonie, Rok na Jihu a mythy. Mezi nimi uvádí *Šárku*. Též vlastní theorii epopejní vykládá. „Všecky mé sbírky půjdou k jed-

* Bedř. Frida, Mladá 'eta Jaroslava Vrchlického. Zvcn XIII 1913

nomu cíli. Chci v zrcadle poesie ukázati člověka v celém jeho rozvoji. Ten člověk bude pod různou maskou vždy více méně „já", ale to hlavní, on zůstane člověkem." ... „Vyložím tyto názory v předmluvě ke knize, již považuji za vrchol své činnosti a která ponese titul *Mythy*". Kříž Božetěchův se ohlašuje jako dokončený „mythus skepse", a nyní buduje tři nové: Šárku — mythus pohanství, Kmotru Smrt — středověku, a Marii Aegyptiacu — mythus křesťanské askese. „Co Mythy naznačí epicky, ohlásí Symfonie reflexí. Vše bude nyní směřovati k Mythům: všemožné stránky a vztahy lidskosti ozářiti paprskem poesie."

Byly as tedy Mythy obou cyklů původně myšleny a básněny jako celek. Teprve později se objevila potřeba rozděliti je ve dvě knihy, a tu ne snad pouhou náhodou vznikl cyklus tří mythů českých, kniha, jež vzbudila obecnou radost, že se kosmopolitický básník dává na pokání a začíná básnit národně. Tento názor se neshodoval se způsobem básnění u Vrchlického, ježto všecko své tvoření pokládal za národní a domácí látky mu byly tehda ještě věcí náhodnou.

Odkud byl první podnět k Šárce, nelze určiti. Byl tu jistě dojem z návštěvy šáreckého údolí; dále dojem z velké rytiny Karla Svobody nazvané „Ctirad a Šárka" (v Květech III. 1868), neboť básník miloval díla českých výtvarníků

a shromažďoval kde jakou rytinu. Ale mysliti počal na tu látku už před Italií a pracoval o ní v Italii, když počal budovati plán své epopeje lidstva. Ale v Italii ještě jí nedokončil; chtěl se napřed ještě podívati do údolí a shlédnouti místo děje. O tom svědčí, zdá se, zpráva pocházející od Zeyera.*

„Šli jsme jednou (vypravuje Zeyer) s Vrchlickým procházkou a mluvili jsme o Šárce. Umluvili jsme se, že napíšeme každý z nás Šárku, že nebudeme už spolu o tom předmětu mluvit, že si nic nepovíme druh druhu o pojmutí a že se navzájem překvapíme hotovou básní. A tak se stalo. Vrchlický napsal Šárku a já Ctirada." Poněvadž dodává, že se tou dobou na podzim vystěhoval s matkou do Hvězdy, stala se ta úmluva a tím i provedení *Šárky* v létě r. 1878.

Čtyři léta tedy přemýšlel básník o tomto „mythu pohanství". O mythologii šlo málo, více o stav lidí, o velkolepý obraz přírodní a o celkovou náladu doby. Jest to nálada konce století. Stará doba pohanství slavně bohatýrského už zašla; jejími pozůstatky jsou sestárlý Bivoj a jeho přítelkyně Kaša. Smrtí Libušinou† skončil věk, kdy platil věhlas umné, moudré hlavy, úcta k bohům a mužné ctnosti rekovské. Nové pokolení zhrubělo, zhmotnělo; mužné ctnosti hynou; panuje zpupnost, vášeň, násilí a po-

* Spisy Julia Zeyera XXXV Unie 1907. str. 81.

† Ta nastala, jak si třeba domysliti, v časové mezeře mezi zpěvem II. a III.

msta úskočná, jak to jeví příběh Ctiradův a Šárčin. Báseň vyniká silou vášní opravdu herojských. Vlasta je hrůzně divá moc pudu nezušlechtěného, Šárka zprvu též, ale pak se láskou a utrpením povznáší k pravé ženskosti. Oba staří druhové, Kaša a Bivoj, přinášejí do děje tesknou náladu „soumraku bohů". Děvín padl, vše zhynulo, Šárku Bivoj spálil na skále nad lesy a teď tu sedí sám, dumá, a ryze mythická nálada se šíří v modrou dál.

Mythická episoda se povedla, ale zůstala episodou.

Legenda o svatém Prokopu byla nejspíše roku 1877 i započata i dokonána. V dopisech let předchozích není o ní žádné zmínky a r. 1878 už vyšla v Lumíru VI. Není to mythus křesťanské askese v tom smyslu, jako Maria Aegyptiaca, nýbrž mythus přerodu věku z pohanského polytheismu pantheistického do křesťanského spiritualismu ve střední Evropě, provedeného věrozvěstci jednak slovanskými, jednak latinskými. Báseň slaví vítězný zápas ducha nad hmotou, vtělení křesťanského ideálu v rámci života znamenitého individua, samotou, prací a přemýšlením se vyvíjejícího z krajního individualismu k socialismu a nacionalismu. Jest to báseň přešťastná volbou látky i provedením. Vládne-li v Šárce úplná předmětnost, takže se básníkův subjekt v ní docela skryl, a v Kříži Božetěchově naopak úplná podmětnost tak, že jest

hlavním předmětem básně básník sám a jeho pochybnosti a touhy, jeví se v Prokopovi dokonalá harmonie předmětu s básníkovým podmětem. Mezi básníkem a jeho látkou a úlohou bylo tolik příznivých vztahů a podmínek, že se mu tvůrčí práce stala unášivou hrou obraznosti, v níž se mu vzdálený děj proměnil v přítomnou skutečnost, život dávného světce v život jeho vlastní, v řadu rozkošných chvil čistého, posvátného nadšení, plynoucího z vědomí, že se touha a ideál tak zbližují, až téměř v jednotu splývají.

Příznivé ty podmínky vznikly několika okolnostmi.

Představa sv. Prokopa, slovanského mnicha, jenž s démony a Němci bojoval, náležela k nejmilejším vzpomínkám básníkova ranního mládí. Nemusel čekati na legendu hradeckého rukopisu; znal ji z lidové tradice a ze čtení v knihovně ovčárského strýce. Ale když došlo k zpracování, jistě hledal kde jaké prameny a prozkoumal i staročeské legendy veršem (v Hankově svazku Starobylých skládání I. 1817) a prosou (v Passionále). K představě světcova zjevu se neodlučně přidružil několikerý dojem krajinný. Skalní Prokopská jeskyně s romantickým okolím nad Hlubočepy působila až do let 80tých silným dojmem posvátné, tiché samoty, obestřené výtvory lidové fantasie. Tuto tradici básník spojil s mnišskou legendou sázavskou.

O uchvacující moci sázavského údolí na mysl básnickou dojemné svědectví dosud vydává Máchův zlomek. Vrchlický se v dávný stav lesního zátiší vžil tak, že vše, co líčí, působí dojmem pravdy bezprostředně nazírané. Jest to nádherný obraz nezkrocené, panenské přírody, jak ji básníkova touha nejvíce milovala. Učil se rozuměti její duši už dříve na potulkách Šumavou, ale nejhlouběji do ní vnikl v Italii na Apenninách a na břehu mořském.

Velkolepý rozvoj Prokopovy duše uzřel vnitřním viděním své vlastní duše, když ji básnickým sněním na samotě rozňatou a nadšenou oslnila záře epopejní poesie.

Šťastnou okolností konečně bylo i to, že byl básník k staré legendární předloze pojat takovou úctou a vážností,* že si umínil dějovou její kostru stůj co stůj zachovati, národní tradici prohloubiti, ode všeho rmutu očistiti a všemi prostředky novověkého umění ji zušlechtiti. Staré legendě tak vdechl básník novou duši, vzkřísil ji k trvalému životu a vytvořil klassické dílo, skvostnou památku krásné tvůrčí chvíle, jež nikdy nepřestane svědčiti, že v básníkovi jejím žil člověk ideálně dokonalý, mohutný, při vší síle jemný a dobrotivý, harmonicky a všestranně vyvinutý, bojovný a pracovitý, přírody, lidstva i vlasti milovný Slovan a Čech.

* O nábožné úctě Vrchlického k svatému Prokopu vypravuje Horský. Viz o tom v Poznámkách.

Ať měla báseň starou předlohu; její celek v psychologické pravdě a hloubce a v umělecké ryzosti jest zcela původním dílem básníkovým. Původní jest všecka síla životního hnutí, ruch představ a obrazů. Jen líčení Rarachových rejdů prozrazuje vliv královny Mab, a zpěv „Májová noc“ vliv německé romantiky čarodějnické (Valpurgina noc). Tento zpěv ostatně přibyl do legendy dosti pozdě; původně ho v ní nebylo.

Kříž Božetěchův, „mythus skepse“, jest báseň ahasverská. Dílo veliké tvůrčí touhy, pomyslů tak ohromných a dalekých, že básníkova síla v letu za nimi, jak sám vyznal, umdlévala. Ale velikost ho neodstrašovala, naopak podnítila jeho mladistvé sebevědomí. Básníka obletovalo tušení, že nalezl thema, pomocí něhož by mohl vytvořiti dílo schopné závoditi s výtvory světové poesie. Proto vznikání jeho provázel nejkrásnějšími a nejsmělejšími nadějemi. Uložil mu býti zpovědníkem a tlumočníkem bolestného člověka, jejž sám v duši své choval, tonoucího v pochybách o nejvyšších záhadách lidské existence.

Božetěch není historický zjev sázavské legendy. Je to symbolický obraz individuálního člověka, vyššího vývoje, umělce, tím tedy více bolestným otázkám přístupného, bolem života trpícího. Ubírá se přes Alpy, totiž výšinami života, s křížem, totiž osudným břemenem, žízní po pravdě a poznání, údělem jednotlivců, kteří

si umínili odříkáním (askesí) a klopotami dojíti pravdy, Boha a míru. Člověk nekonečné, marné touhy, poutník středověkého světa, vedeného obrazností a citem. Daleká jest jeho cesta, cíl nedosažitelný. Dumá, ale rozřešení nenalézá, lká, ale úlevy nedochází; klesá tedy pod břemenem. Bůh jeho, pravda a spása, se mu zjeviti nechce.

V tom se zjeví Ahasver, jenž značí „lidstvo vůbec", osud člověka neunavně rozumem hledajícího pravdu, odpočinutí a spásu. Avšak ani rozumem nelze cíle dojíti; hledání pravdy nemá konce, jest nekonečné. Je-li Božetěch symbolický zjev středověkého asketismu, jest Ahasver symbol osvícenství; osvícenství spolehlo na rozum, ale nechápalo ani historie, ani vývoje; podávalo člověka jednostranně, kuse a nešťastně. Vyšlo proti asketickému idealismu a proti mystice věku, v němž vládla jednostrannost života obráceného od přítomnosti a skutečnosti v onen svět, od hmoty k duchu, od řádů pospolitosti (od poslušnosti pro dobro pozemské) k volnosti úplné samoty (k touze po dobru nadpozemském). Ahasver, duch lidstva, vtělená legenda dějin, jej poučuje, že je takový osud lidstva vůbec; nikde a nikdy nebylo smíru. Nutno žíti a břímě osudné snášeti, neptati se a jen doufati. Skeptika potěšuje resignace.

Nad básní se vznáší veliký stín Byronova Kaina. Démon se vznesl s Kainem do světo-

vého prostoru mezi hvězdy, aby krásou jejich uchvácen se upokojil, přestal vzdorovati a se ptáti, a smířil se s lidským údělem. Ale Kainovi krása nedostačí; chce věděti a ptá se dále. Démon přímých odpovědí nemá. Pravda pravá není rozumu lidskému dostupna. Nezbývá než vzíti za vděk tím, co poskytuje cit. V tom je více než resignace; je tu skutečné, lidské rozřešení.

Božetěch se s Ahasverem také vznášejí — na temeně alpském — na výsostech, blíže k hvězdám než k lidem; Božetěch je reální lidské individuum světobolné, Ahasver je duch, démonská síla rozumu. Na otázky Božetěchovy také nemá odpovědí; jako démon Kainovi na krásu hvězd, tak Ahasver poukazuje Božetěchovi na velkolepou mluvu přírody, až Božetěch krásou hvězdné oblohy uchvácen z mdloby nadšením povstává, nikoli však, aby se posilněn dále ubíral, nýbrž aby se víc a více tázal. Ahasver se vlastním svým výkladem promění na konec v čirou legendu lidstva, a místo rozřešení zaujme útěcha v prorokované budoucnosti. Byron zmizel a vrátil se Hugo.

„Křížem“ (Božetěchovým) se báseň proto jmenuje, poněvadž ústřední myšlenkou legendy jest poznatek, že „kříž (= křesťanství, jeho asketický a mystický středověk, též i novoidealismus) je symbol věčné touhy lidstva po božství“, a že „svět krásou (= antiky) mdlý a

láskou (= pohanské smyslnosti) vysílen vzal z choutky (?) kříž. — Kříž je plodem na velikém stromu ducha lidského" a přinese požehnání.

Tím poznatkem se „mythus skepse" pozměnil v mythus víry.

Velice poučna je báseň tím, že ukazuje názorně, jaké byly a jsou epopejního básnictví přednosti a jaké vady. Básník epopejní odhaluje v dějinách a pověstech pravdy, chápe je symbolicky a tak je i zobrazuje; pokud to činí v rámci epickém a dramatickém, poskytuje si příležitost k znamenité tvorbě. Ale symbolism svádí k reflexím a k filosofování, odkud je srázná cesta od věčných pravd k miznoucím názorům časovým.

Vbk.

MYTHY

ŠÁRKA

I.

Žár polední pad na hluboké lesy,
jež vlnily se od Vltavských břehů
po obou stranách výš až ku obzoru.
Žár dusný, v kterém ztrnule spí všecko
jak zakleto; ni tráva nepohne se,
keř nezašustí, strom neskloní haluz,
jen z mechů stoupá vůně opojivá.

Žár polední pad na hluboké lesy.
Touž chvílí v nich se octla Šárka sama;
džbán plný jahod nesla v pravé ruce,
snět levou odhrnujíc, která časem
ji šlehla v tvář a střásla v černé vlasy,
jenž lítaly jí oblá přes ramena,
déšť sněhobílých, kalinových květů.
Šla rychle, časem jen se zastavila,
jak na výzvědách laň když bystří sluchy;
mech pružný pod její se zachvěl nohou,
klesť zapraskla — a zas to dusné ticho.
Sem tam se dubů větve rozdělily
a obzoru část objevily zraku,

jen lesy, lesy, lesy nekonečné,
z nichž trčely jen hroty černých skalin
neb holý strom, s kterého slétl časem
svým těžkopádným vírem černý havran.
Ruch jeho křídel utlumila dálka;
leč kruhy jich ty mohlo stíhat oko,
jak úžily se — nyní zapad' v houští.
Sem tam pruh modré páry nad mýtinou
se táh' jak závoj, pod nímž spala země.

Dne žárem, cestou dlouhou unavena
si chtěla Šárka v mechu odpočinout
pod velkým dubem, sukovité větve
jenž přátelsky rozkládal na vše strany,
král údolí, na jehož květném prahu
se octnula. Pod stromem seděl Ctirad
mdlý honbou; unaveným údům chvíli
přál hostinný chlad haluzí a mechu.
Hned nezřela ho; on ji ale rázem,
jak pestře vyšívaná říza její
se kmitla mezi lísek sporým listím.
Tak rys vyhlídá kořist bystrým okem.
I skočil za kmen dubu; jak šla zvolna,
ji pozoroval; cítil, její krása
jak urychluje tlukot jeho srdce
a žíhá milou duši jemu v ňadrech.
Žár vykouzlil jí plné, žhavé růže
na tváři ovál; plná její ňadra
div zadržel šat, kterak vlnila se,
a nahá, plná ramena se leskla,

jsouc obepjata kovovými kruhy.
Vlas její padal bujnou vlnou dolů
až k pasu, pod nímž pestře vyšívaným
tvar oblých boků ostře vystupoval
pod řasou šatu, který volně splýval
až nad kotníky útlých, bosých nohou.
Jak těžce dýchala! Co v tmavém oku
jí míhalo se! Ctirad musil stisknout
svá prsa, v kterých cítil znova
urážky staré jedovatý osten
a vášně hlas, jenž pomíšen byl láskou.
I vrh' se na ni dřív, než sedla na zem.
Ta poděšena byla malou chvíli
jak omráčena; brzy ale pýcha
a hněv v ní divou probudily sílu.
I začal boj: džbán s jahodami dávno
v mech pohozen, do klubka tryskly paže,
sval každý vzpjal se, pata vrostla v půdu;
jen těžké vzdechy, táhlý ryk z jich ňader
se křečovitě dobývaly. Ctirad,
jak na svých prsou cítil její tělo,
jsa vášní zmaten povoloval náhle.
Však dubu kluzký, zrádný kořen, z mechu
jenž vyčníval, byl nohoum Šárky léčkou,
i padla na zem. Ctirad vrh' se na ni,
strh' její pás a řízu pod ním serval,
až mih' se nahý a plný bok její,
jak v noci z mračen vynoří se měsíc;
pak jejím pasem ruce její svázal
a strhl svůj a připoutal ji k stromu.

Pak stíraje pot s čela dlaní sedl
jí naproti a patřil na ni dlouho,
jak přemožena svíjela se před ním
bez moci jemu vydána v plen krutý.
Pás' dlouho Ctirad lačné svoje zraky
po kráse, kterou dříve šat mu halil,
po ňadrech, přes něž padaly jen vlasy,
po pažích, které svisle klesly k bokům —
pak posměvačným zahovořil hlasem:

„Jen zavírej své oči, znáš mne dobře!
Jen vzpomeň si, jak na kněžně jsem žádal
kdys ruku tvou na zlatém Vyšehradě,
a kněžna svolila; ty odmítla jsi,
pak vytáčejíc ženskou lstí svou zlobu
jsi řekla: ‚Chci mít silného jen muže,
tak silného, jak Bivoj, ba i více.
Kdo přemůže mne před kněžninou tváří,
ať učiní mne ženou, otrokyní!'
Šlo deset bláznů v malicherný zápas
mne nedůstojný; porazilas všecky.
Já k příhodnější zanechal si chvíli
ti ukázat, že silnější jsem tebe.
Ne ženou, teď mou budeš otrokyní.
To chtěl jsem, Šárko, dřív ti připomenout,
než pokračovat budu v pomstě svojí.
Ty oči nechceš otevříti? Pyšná!
ty nechceš ani rozhlédnout se kolem,
jak nádherné nám uchystáno lože?

Nuž, zacpi, můžeš-li, též uši svoje,
bys neslyšela, hrdlička jak volá
ku lásky hrám, jak z hloubi lesa jelen
po svojí lani táhlým touží řevem!“

Proč náhle Ctirad ustal ve své řeči?
V dvou větví rámci zjevila se hlava,
a její oči hluboké a temné
se upíraly na Ctirada přísně;
dvě mocné paže v před se potom snuly,
až zapraskalo křoví pod jich tíží,
pak ramena dvě jako svazy dubu,
a prsa potom, balvan zrytý bleskem.
A nežli Ctirad uvěřil svým očím,
stál před ním Bivoj v obrovské své výšce,
jak nebetyčný vedle buk by ožil.
Vše na něm žula, suk, vše síla, velkost:
dva silné vrkoče prokvětlých vlasů
mu na mohutné plece jak dva hadi
se točily, hruď jeho byla nahá,
osmahlá sluncem. Klidně skřížil ruce
na ňadrech svých a patřil na Ctirada
tím hlubokým a neúprosným zrakem,
jenž zvykl v moře pralesů se hroužit
a v mraků pestré, neurčité tvary.

Tak dlouho patřil na Ctirada Bivoj;
pak pevně stisk' svůj mlat, jenž ležel v trávě,
a zahovořil velkým, mocným hlasem:

‚Na bezbranné svou dokázal jsi sílu;
jak diviti se tobě, velký reku?
Ó jaká škoda, že už mrtev Lumír!
Pro jeho velkou, nesmrtelnou píseň
tvé vítězství nad opuštěnou dívkou
by věru bylo předmět, hodný věnce!
Teď klopíš ty zrak, chlapče; chop se mlatu
a dokaž mně, že v tobě síla; posud
jen podlost viděl jsem a slyšel tady!"

I skočil Ctirad jak tur podrážděný,
chyť těžký mlat svůj a zaskřípěl zuby.
Tak oba stáli chvíli proti sobě
jak černá dvě a bouří těžká mračna.

„Ty starochu! či domníváš se, svini
když polehtal jsi druhdy za ušima,
že ustoupím já tobě? Milý brachu!
od chvíle té, co výhost dal jsi světu,
co s Kašou tajným oddal jsi se kouzlům,
co stopuješ let ptáků a pád listí:
tvé paže odvykly mlat těžký zdvíhat.
Má je ta kořist; či snad její krása —
mně poděkuj, že nahá se ti jeví —
i staré srdce rozehřála v ňadrech?
Nuž zvedni mlat, já hotový jsem k boji!"

‚Máš pravdu,' jemu odpovídal Bivoj,
a vrkoče své dlouhé zšedivělé
jen hlavy pokynem si na zad hodil;

‚máš pravdu; co jsem vyhostil se všeho,
co nechodím pod Vyšehradskou skálu
se účastniti vašich ženských půtek,
co nepívám již medovinu s vámi,
a nežvastám o vděku vašich děvic,
jsem zšedivěl. Však bozi dobře vědí,
proč nechali mne žíti v stínu lesů.
Hleď, nad tvou hlavou krkavců dav letí;
zde, dobře vědí, že jim pastva kyne.
Nuž zvedni mlat a pozor na svou duši,
ať s hrdlem tvým se brzy neseznámí.‘

A srazily se jejich těžké mlaty.
Tak v podletí, když dlouho proti sobě
dvě stála mračna ob čas hovoříce
svých hromů mohutnými polnicemi,
se náhle srazí, svět se v chaos mate.
Ta těžká rána stihnuvších se mlatů
les probudila. Tetřev vylít' s křikem;
tam liška, která na slunci se hřála,
do chrastí vběhla, dav pak zpěvných ptáků
kol hlavy jejich poplašen se vznášel.

Tu ránu Ctirad odrazil svým mlatem.
„Běs v tě! máš věru ještě tvrdou paži,
však brzy rozmelu tě jako křemen!“

‚Hleď boje si a zadrž chlubný jazyk;
jak pozvedneš mlat, Morana jej chytne!‘

A znova jejich srazily se mlaty,
až padaly z nich kusy jako z mračen,
když vrazí v sebe, padá krupobití.

Tou hromnou ranou Šárka probuzena
teď otevřela teprv svoje oči
a zřela zápas zoufalý a divý.
Již pětkrát mlaty jejich srazily se
a mocným kterak pozvedly se vzmachem,
co servaly již listí, větví, kůry!
A z očí bojujících lítal plamen
a z rukou jejich smrtné spěly rány,
jež na půl cestě vždy si padly v náruč.
A Šárka zřela dlouho na Ctirada
a zdálo se jí, ač stud s divým hněvem
jí v srdci válčily, že Ctirad rekem.

V tom Ctirad příliš vysoko mlat zvednul
a ten se zaplet' v dubu husté větve.
Teď ztracen byl, teď holá jeho prsa
a jednou ranou mohl statný Bivoj
z nich vyrazit mu polekanou duši.
Však tento náhle odhodil mlat pádný.

‚Jdi, Ctirade, já daruju ti život!‘

Pak nestaral se o něho, jak s hanbou
svůj sebral mlat, pěsť zaťal, skřípal zuby
a s kletbou na rtech skočil v houští stranou,
leč obrátil se k Šárce. Odvázal ji,

šel k zřídlu, které blízko teklo v mechu,
jí omyl skráně, pomáhal jí sdraný
šat sepjati zas ostny ostružiny
a mezitím k ní vážným pravil hlasem:

,Jsi kořist má, leč klidně vrať se domů!
Co mně jsou vaše malicherné spory,
co vaše hry a zápasy a sněmy
a půtky, pitky? Mně dostačí lesy.
Až Libuše zas zbloudí na své honbě,
jsem k službám jí jak z lidí poslednímu;
ji z lesa vyveď bych, jak nyní tebe,
ji osvobodil jako nyní tebe.
Však pojď! Co o tvůj zápasil jsem život,
bouř černými se snesla perutěmi
nad celý kraj. Spěš rychle! Hrom již hučí,
on napodobí pouze naše mlaty.
Hle, mezi větvemi ti kyne z dáli
již Vyšehrad — jdi rychle! Bozi s tebou!'

A obrátiv se zmizel v černém lese.

*

II.

Šla pralesem a černé vlasy její
jak černí hadi šlehaly jí boky;
na plecích toul jí visel plný šípů,
luk v ruce chvěl se. Zdlouhavým šla krokem
a v chůzi svojí měla rysa úskok
a v pohledu svém měla chytrost lišky.
Šla zvolna, větve nazvedala, zrakem
kol těkajíc. Hle, teď se zastavila;
nach trysk' jí v obličej, až spánky zbarvil
jí plamenem, na srdce padla ruka,
jak jeho tluk by chtěla zadržeti.
Kus mýtiny před zrakem jejím bylo
a v středu jejím stál dub věkovitý,
své rozkládaje větve plné suků
a krkavčích hnízd a svatého jmelí.
I stála chvíli — potom chvatným krokem
šla ke stromu, rty se jí bolně chvěly
a nesouvislá slova valila se
přes řeřáb jejich v žalobě i kletbě:

„Zde bylo to — již poznávám to místo!
Ty starče dube, zvyklý pouze žertvám
a modlitbám i zpěvům svatých věštců,

jest čas, bys učil zvykati se kletbám
a války dějům, čas, by z krve toků
kouř povznášel se v haluzí tvých šero,
ne z obětí jen žhavé sloupy dýmu.
Tys zřel mou hanbu, musíš na mou pomstu
též dívat se, mou neslýchanou pomstu!
Ku tvému kmenu bylo přivázáno
mé posud nedotknuté, svěží tělo,
a po mých nahých ňadrech, kterých před tím
ni luny nezřel ani hvězdný promyk,
tvé krajkovité stíny drze hrály."

I zahalila řízou svoji hlavu
a chvíli dlouhou stála v přemýšlení.
Pak náhle hrdě vzpřímila svou šíji,
až vlasy zahouply se vodopádem
přes záda, na nichž v toulci tímto hnutím
jak probuzeny šípy zachřestily.
Tak náhle býk, jenž dumal na lučině,
jsa zpilý slunce červnového září,
se prudce vzchopí, bodnut střečkem v nozdru,
a škubne sebou, až jho zachvěje se
na svalnaté a tučné jeho šíji.
Ji rovněž bodla myšlénka a z dumy
ji zburcovala; nezřela svou hanbu,
svou pomstu zřela jen a hovořila:

„Ty Černobohu, pane všechněch běsů,
vem srdce mé za trůn svůj velkolepý;
krev zženštilou mi otrav ve všech žilách,

cit otup v srdci, dej mi k pomstě sílu,
když dal jsi myšlénku! Viz, tobě v oběť
já vytrhuju ze svých ňader lásku
jak pestrý květ, a místo ní tam sázím
keř bolehlavu se špinavým květem.
Chci nenávidět, chci se mstít! — zda slyšíš
hlas přísahy mé, slyšíš, slyšíš, bože?"

A jako větru dech, jenž z hloubi vane,
to zašumělo ve koruně dubu.
A Šárka chytla lovčí roh, jenž houpal
se po boku jí, prudce zatroubila.
Lét' ohlas lesem, usnul kdesi v houští.
Však brzy, jak by oživlo kol křoví,
dav žen a dívek z lesa kol se hrnul,
a všecky nesly touly na ramenou
a všem po boku houpaly se meče,
všem oštěp zbraní byl a luk a šípy.
I stály kol a čekaly, co řekne.

„Ty Svratko, pověz, byl to jistě Ctirad,
jenž s družinou svou před svítáním vyjel
do těchto lesů z Vyšehradské brány?"

„Byl jistě on, jel s družinou jen skrovnou;
zvyk jeho často honit v tomto lese,
vždy před polednem se zas vrací domů.
A viděli, že denně tady sedá
pod tímto dubem unavený honbou;
však silný jest a bdělé jeho mužstvo."

„Zde tedy sedá, právě pod tím stromem,“
cos zašeptalo sladce v ňadrech Šárky;
„zde právě vykonej svou velkou pomstu,“
cos zasyčelo — ale boj byl krátký.
Před zrakem Šárky krev jen míhala se,
v ní ztápěl mech se i kořeny dubu,
v ní tráva, listí, haluze i vrchol,
skal útesy, i čistý azur nebes,
tok Vltavy a celá dálná země —
jen krev, jen krev, jen krev — krev Ctiradovu!

I skočila a strhla se svých ňader
šat ochranný a hněvně poroučela:

„Teď ruce svažte mi!“ — a vykonáno;
„teď k stromu připevněte! K mému boku
dej, Svratko, láhev plnou medoviny
a nechte zde mne ležet v palném žáru,
a samy tiše v úval ten se skryjte,
jejž husté mlází bujným halí proutím.
Tam na číhané tiše setrvejte,
až rohu mého zvuk vás zvolá k práci;
pak sesekejte, co zde naleznete,
jen toho, jenž mi bude ležet v klínu,
jak vzácnou kořist bez pohromy svažte!“

A stalo se, jak bylo poručeno.

Ku stromu Šárka přivázána sama
teď ležela; rty její prahly, oči

se darmo upíraly v houští lesní;
a jako slunce plálo na obloze,
tak její pomsta útroby jí žehla
a pálila. Kol všady děsné ticho.
Ni cvrček nepřerušil v suché trávě
ten poledne klid němý ostrou písní,
list bez hnutí na mrtvé visel sněti,
pták v hnízdě spal neb unaveným křídlem
bezhlasně kroužil v nekonečnu nebes.
Zem rozhalila slunci svoje vnady,
s ním snoubila se v objímání věčném.

Tu náhle kopyt ruch a hlasný hovor.
„To Ctiradův hlas! Bozi, on se blíží!
Teď silnou být! Ó pomsto, nyní promluv!“

A vskutku byl to Ctirad. Unavený
zde ve zvyku měl pohovit si chvíli
i družině; již větve zašustily,
a bylo slyšet rozkaz: „V mlází nechte
své koně pást a chvilku odpočiňte!“
Pak bylo slyšet, jak skákají s koní,
pak ticho zas, jen srdce Šárky bilo.

Teď objevil se Ctirad na mýtině.
Zřel Šárku spoutanou a stanul němý.
Cit divný svíral náhle jeho srdce:
zda soucit, čili stopa starých hněvů,
sám nevěděl; zřel pouze, kterak trpí.
Na ňadra hlavu měla nakloněnou

a vlasy její v neladu a zmatku
víc jevily, než měly zakrývati.
I skočil k ní a vedle ní klek' v trávu
a zašeptal: „Co stalo se ti, Šárko?"

„Voj Vlasty," tato slabě hovořila,
„mne napad v lese, pohaněl a ztýral
a přivázal zde k stromu; tvojich ořů
však zlekán ržáním prchl polekaný.
Já nechtěla jít s nimi v marný zápas
a nade mnou se takto mstily za to.
Ó smiluj se a vysvoboď mne z vazby!"

A zase klesla její krásná hlava
a vlasy její v neladu a zmatku
víc jevily, než zakrývati měly.
A Ctirad sáh si rukou rychle k hlavě
a k srdci pak a ptal se, co se děje,
a sedl v trávu k ní a sladce šeptal:

„Ty nehněváš se na mne, Šárko, více?
tys zapomněla již a odpustila —
víš, tenkrát, jak tě Bivoj vysvobodil —
ty nehněváš se? Ó jak žehnám Vlastě
a celé vzpouře žen, že mohu stejně,
čím hřešil jsem, zas napravit svou vinu,
jen řekni mi, zda více nehněváš se?"

A tasil meč a přeříz' její pouta,
a ona kladla skráň na jeho ňadra

a šeptala: „Jen milovat má žena
a odpouštět" — však v jejím černém oku
blesk mihl se — žel, neviděl jej Ctirad.

„Dík, Ctirade; jsi unavený honbou,
zde plná láhev — té si nepovšimly,
když ořů tvojich splašilo je ržání;
pij, Ctirade!" A zase v jejím oku
to blesklo se — však neviděl to Ctirad.
Vzal plnou láhev, a co nes' ji k ústům,
meč, který strhal její vazby, vzala
a daleko jej zahodila v trávu.
Pak obě ruce krásné, plné, bílé,
kol jeho šíje ovinula jemně,
jej táhla na svá nahá ňadra blíže
a šeptala mu v ucho: „Miluju tě!"
On bez vlády se sklonil v její náruč
a prsty jeho v jejích vlasech hrály,
a usmíval se, šeptal cos — a usnul.

Klid poledne teď dostoupil své výše,
jak děsné vášně vřava v ňadrech Šárky.
Teď, pomsto, vstaň a kasej sukně k reji!
A Šárka sklonila se nad Ctirada
a poslouchala, kterak těžce dýchá;
pod její rukou jeho srdce bilo,
a vlhká jeho skráň na jejích prsou;
i vztáhla ruku po rohu, jenž visel
jí po boku, a chtěla zatroubiti.

V tom Ctirad sebou pohnul náhle ze sna,
cos zašeptal — a zachvěla se Šárka,
roh kles' jí z ruky: „Nehněváš se, Šárko?"
A ticho zas, jen spícího dech těžký
zněl v duši jí jak hudba konejšivá.

Tmou její duše létla bílá peruť,
jak holubice přes černavé mračno,
svit soucitu se prodral v její srdce.
Hle, v důvěře on spí zde v jejím klínu,
zlo netuší, ni zradu z její ruky;
spí v lásky snu a před ním otevírá
se hrozná šklebící se propast smrti;
a tato propast v její ruce dřímá,
v té rohu dutině spí — ještě chvíli
a zhltí jej. A on přec tak je sličný,
tak mohutný, tak mladý! — Ale pomsta
jen hřivou zatřásla, a roh se zvedl.

V tom s dubu zvolna snášel se list žlutý,
jak zlatý vloček v modrém vzduchu kroužil,
a kolem těkající pohled Šárky
se stáčel za ním, stíhal jeho dráhu,
a v zamyšlení roh zas pad' jí z ruky.
Dech větru parný zavanul a kolem
se rozhostilo ještě větší ticho
a náhle strach se zmocnil bdící Šárky.
Ten spící muž na jejích nahých prsou,
ta samota kol, příšerné ty stromy,
jež stály bez hnutí, jak němí svědci,

jak tichem svým by se jí vyptávaly:
„Nu, vykonáš již brzy pomstu svoji?“
Vše padlo na ni jako balvan skalný,
dech v hrdle stáhlo jí a v plachém zmatku
roh ke rtům dán, již zahlaholil v dálku.

Les náhle ožil. Kolem dívek davy
na spící padly druhy Ctiradovy
a zbily je; on ještě v spaní svázán
a odveden ve jásotu a hluku.

Zas ticho v lese. Bez pohnutí tráva
i snět i lupen; jen pod starým dubem
se choulí Šárka v sedranou svou řízu,
a zářné slunce ani nevidělo,
jak rve si vlasy a jak hořce pláče.

III.

Hrad Děvín z lesů strměl ku obloze,
jak orlí hnízdo na skalině z houští,
a nastavoval proti Vyšehradu
své pyšné čelo. Tyto obě tvrze
teď byly heslem zoufalého boje,
jenž od pravěku v lidstvu odbývá se,
jenž chvíli stajen zákonem neb zvykem
v ráz strhá těsná svojí vazby pouta
a v původní své nahotě se zjeví.
Neb při vší lásce, jíž lne k muži žena,
cos příkrého se mezi nimi tají:
snad vědomí, že muže slabší žena,
snad před otroctvím bázeň v srdci muže,
jenž svoji volnost cení nade všecko.

Ples rozléhal se po hradě; číš stále
dnes přetékala zlatou medovinou,
zbraň odhozená světila dnes svátky.
Vše jeden smích a hluk, jenž stále rostl.
Ve středu žen teď vyprávěla jedna
o dnešního dne činu velkolepém,
o kořisti, na kterou myslit nikdo

se neodvážil; o lsti, kterou Šárka
dnes překonala mužnou sílu Vlasty,
o Ctiradově kráse, ukrutnosti,
o tom, jak vždycky ženami on zhrdal,
o tom, co platí v radě Přemyslově
i v hluku bitvy. Sláva Šárky letla
z úst k ústům, jako lítá zlatá včela
od květu na květ, a jak stále roste
jí pelu zlato na nohách i křídlech,
tak věhlasu též přibývalo Šárce,
čím déle o ní hlučný hovor trval.
Jí nebylo víc tady; darmo po ní
zrak jeden pátral ostře pronikavý,
zrak Vlasty, vůdce boje, paní hradu.
Ta časem procházela pozorlivě
kol hodující, hovořící tlupy
a na pohled jen nedbale se zdála
všem chvalozpěvům Šárky naslouchati;
však zatím lačným vše lovila uchem,
co křídlem slova sneslo se jí k sluchu,
a v srdci jejím dávno dřímající
se probudily lvice nezkrocené,
se žárlivostí závist, k nim pak záhy
stín hyeny se přidružil, jenž vždycky
má v srdcích tyranů svůj vděčný hřbitov,
kde vyhrabává kosti starých hříchů:
strach cizí moci, cizí velikosti.
Ty spojivše se řvaly v jejím srdci,
krev z lící vyssály a v oko vášně
jí vrhly požár, zlomiti moc Šárky

již v zárodku, než vzroste v mocnou horu,
stín jejíž byl by Vlasty věčným hrobem.
To blesk, jenž tryskl z mračen její dumy
a osvítil jí v duši hrozné prázdno,
že zalkala by, kdyby plakat mohla.
Cit, jenž ji vedl v boje proti mužům,
tak hrozný nebyl, jako k této ženě
teď záští neúprosné. Ve své pyšné
a ledovité kráse stála sama
o dřevěný sloup hlavu opírajíc
a podobna jsouc Moraně, jež dumá,
na jakou má se uvrhnouti kořist.
Vlas její dlouhý, rudozlatý volně
jí šlehal boky, drsné rouno ovčí
div upoutalo mocné vlny ňader
a černé oko silo kolem blesky.
Ruch, který v síni víc a více rostl,
ji v dumy kolébal a z něho pouze
jen jedno slovo rylo se jí v duši,
jak havrana skřek prorve dumy borů,
jen: Šárka! Šárka! syčelo jí v uších.

Hluk bouřil stále, smích a bujné zpěvy
jej protkávaly, číše překoceny
kol válely se po stolech a zemi.
Vše veselí již bylo vyčerpáno;
tu křikla jedna: „Muži nám tu chybí!“
a jiných sto hned řvalo odpovědí.
„Nuž Ctirada sem přiveďte, ať z blízka
ty pozná, jimiž zhrdal. Dovol, Vlasto,

ať každá ukáže mu před tvou tváří,
jak bídný jest a malý v rukou našich!“

A nežli mohla odpovědít Vlasta,
již celý hrad zněl jedním křikem:
„Sem Ctirada!“ Zas nový oheň rázem
vjel v ochablé jich žíly; sedly v kolo,
zas naplnily číše chtíce hlučně
je vyprázdniti před Ctirada tváří.
Hluk z venku jeho oznamoval příchod.
Již přivedly jej; spoután na všech údech
stál v středu síně se vzpřímenou hlavou
jak upoutaný zubr. V jeho oku
plál divý oheň, žíly jeho rukou
pod vazby řemeny se napínaly;
vous scuchaný se třásl. Stál však hrdě
a nedíval se, kam svou nohou šlápne,
jak lesem jda by šlápnul v chumáč zmijí.
Na chvíli bylo ticho; číše v rukou
se nepovznesly k přípitku; všech oči
jak zkamenělé tkvěly pouze na něm.

V tom pozvedla se Vlasta. Z rukou dívky,
jež stála vedle ní, číš plnou vzala
a klidným krokem došla k Ctiradovi.
„Hleď, bohatýre, já jsem Vlasta — znáš mne?
Na Vyšehradě kdysi o tvou lásku
jsem žebrala a s tebou zápasila,
a, bozi vědí, prohrála jen láskou.
Však teď jsem toto vonné, divé býlí

si z ňader vyrvala; teď mstím se, mstím se!
Tu číši bohům spásám obětuju
co zasvěcení velké svojí pomsty!“
A pravou rukou v tvář ho udeřila
a druhou v obličej mu chrstla pohár.
Smích bouřlivý a jásot hlučný zazněl,
a po příkladu Vlasty hrnuly se
vše ženy na Ctirada. V parném létě
tak odváží se much a střečků zástup
na mocnou šíji nádherného býka,
jež skrvácena pluhu těžkým jařmem
je láká k pastvě. Býk pak trhá sebou
a ohonem svým vztekle kolem tluče,
se svíjí na zemi a z nozder chrlí
pěn kotouče. Leč upoutaný Ctirad
stál bez hnutí, ni nezaúpěl vzdechem.

V tom v dveřích síně zjevila se Šárka.
I stála chvíli na prahu, přes ňadra
své ruce složila a zrakem hněvným
na divadlo to hnusné pohlížela.
Pak volným krokem postoupila napřed
a zahřímala v rej a křik a smíchy:

„Pryč, z cesty, stranou, Ctirad mým je vězněm.
Já první právo mám se mstíti na něm.
Ó hanba, hanba! Kde hřmí vlny boje,
tam s mužem měřte malichernou sílu —
však spoutaný když stal se vaším plenem,
tu mějte úctu, když vám soucit chybí.

Já první měla právo v tvář jej bíti,
neb v obličej mu chrlit plný pohár,
neb šat drát s něho jako vlčice lačná;
i slušelo se, mne zavolat první,
bych svoji křivdu první mohla mstíti.
Ó Vlasto, špatná jest v tvém voji kázeň!“

Blesk z oka Vlasty stihl Šárku; hrdě
však s úsměvem k ní létlo chladné slovo:

„Ty první rušíš kázeň v našem voji;
jen dnešní čin tvůj před trestem tě chrání.
Jdi, opusť síň; věz, já jsem paní hradu,
a zpomeň si, jak neposlušnost kárám!“

„Ó bozi, vizte, slyšte, co se děje!“
tak zaúpěla Šárka ruce lomíc.
„Nuž povím vám, co tajila jsem dosud.
Ne k vůli vašim bojům, k vůli sobě
já vstoupila jsem mezi šiky vaše;
já chtěla mstíti hrozné pohanění,
jež druhdy v lese učinil mi Ctirad
a z něhož vyprostil mne statný Bivoj.
Tam stih' mne Ctirad o polední parném
na jahodách, jak vlk se na mne vrhnul,
můj strhl pás a přivázal mne k dubu,
mé nahotě se posmíval a mdlobě —
a kdyby bozi Bivojovy kroky
mně ku pomoci nesvedli v tu stranu,

ví Svaroh sám, co by byl Ctirad činil.
Žár pomsty plál od chvíle té v mém srdci;
dnes vyplněna byla moje pomsta.
Já Ctirada jsem jala lstí, a jestli
vám vydala jej, stalo se to pouze,
by přísný trest jej stihl z ruky vaší,
však nikoli tak podlé pohanění
s tak urážlivým rykem lačných vlčic.
Ó styďte se, já mohla bych se mstíti,
však nikoli, tou nechci splácet měrou!“

A strhla rychle s beder svojich řízu
a Ctiradovi smyla s obličeje
pot s krví smíšen, proudy medoviny,
vous hladila i vlas mu rozcuchaný.

„Nuž dobře,“ zasípěla na to Vlasta,
„my potrestat ho máme — ty chceš tomu?
Nuž slyšte všecky: na Děvína valech
buď zítra statný Ctirad v kolo vpleten!
Teď odveďte jej zpátky do vězení!“

A vyšla první. Za ní s hlukem divým
se ženy valily. Jen Šárka sama
zde stála v pusté síni, děsně křikla
a skácela se k zemi. Tak se řítí
dub na skalisku hromu schvácen střelou.

*

Noc černá zatím nad Děvín se snesla,
jsouc obrovskému ptáku rovna, v stínu
svých křídel který celou skryje zemi.
Ruch dne se stajil; pouze stráží kroky
se ozývaly kol na prázdných valech.
V té chvíli jeden bílý stín se plížil
kol ohrady, v níž uvězněn byl Ctirad.
Však sotva mih' se, z druhé strany jiný
se objevil a kráčel proti němu.
V tom rudý požár trysknul na obzoru
a vedle něho druhý, dále třetí,
a celý kraj kol hořel rudým ohněm.
To na všech vrších kolem Vyšehradu
zaplály ohně strážné, jimiž k vojsku
byl volán každý z panství Přemyslova.
Pod tmavým nebem ohnivé ty sloupy,
tu větší, menší tam, se zjevovaly
a míhaly, a odlesk jejich padal
až na podhradí Děvínského hradu.
A v rudé záři těchto strážných ohňů,
jež proti ženám muže k boji zvaly,
se potkaly dva plížící se stíny
a v tvář si hledly šklebným, zlobným zrakem,
a oba vykřikly, jak poznaly se.
Ku noži, který v pasu měly skrytý,
se svezla ruka obou; první Vlasta
se osopila hlasem velitelky:

„Co v pozdní chvíli noční děláš tady?
to dostačí, bych' v žalář vrhla tebe."

Jí klidným hlasem odvětila Šárka:

„Já stejným právem tázati se mohu,
co u vězení Ctirada tak blízko
teď v noci pohledává paní hradu?“

A s hrdým úsměvem jí děla Vlasta:

„Že paní hradu jsem a hlava boje,
mi cestu klestí všady ve dne, v noci.
Zříš ohně ty, jež na obzoru planou?
Snad zítra již boj větší, rozhodnější
nám nastane, než v lese chytat muže
a lákati je nahých ňader vděkem
a poutati je, bezpečně když dřímou.
Boj vidím hrozný; snad i Děvín padne —
a proto chci, by ještě této noci
byl v kolo vpleten Ctirad na zdech hradu
na hrozný příklad, k odstrašení mužů.
I vyšla jsem dát vhodný rozkaz k tomu.“

Tu nezdržela více Šárka divý
žár vášně v srdci; padla k nohoum Vlasty,
je objímajíc lkala úpěnlivě.

„Slyš, Vlasto, řeknu čistou pravdu tobě,
a jsi-li ještě trochu ženou, Vlasto,
ty musíš vyslyšet, oč tebe prosím.

Nech vládu sobě nad Děvínem celým,
nad ženami, nad celou, chceš-li, zemí —
jen Ctiradu přej život; zkusil dosti
a víc než třeba trestán byl a ztupen.
Ó propusť jej, a přísahám ti nyní
při této noci, při těch hárajících
kol ohních, při všech bozích, při obloze
a zemi, jež nás nosí, při té lásce,
již zapřela jsi v hrdé svojí hrudi,
že nebudu víc míchat se v tvé právo,
že zmizím z hradu ještě této noci,
že víc ti v cestu nevložím ni stébla,
byť třeba širé Vltaviny proudy
jsi zaplaviti chtěla krví mužů —
jen Ctiradu dej život; ba, co více,
vem žití mé!" — A rázem s ňader strhla
šat ochranný, nůž podávajíc Vlastě:
„Teď na tom místě nebráním se, prosím
o smrt z tvé ruky, na vězení prahu,
za kterým on se jitra nemůž' dočkat.
Měj soucit; já ho miluju — ty mlčíš?
Ó bozi, jistě pouze vaší vůlí
se láska v srdcích našich ubytuje,
by sřítila nás v pád a jistou zhoubu!
Přej Ctiradovi život! — Slyšíš, Vlasto?"

Však tato hrda stála bez pohnutí;
žár ohně její osvěcoval tahy,
v nichž spala vášeň. Klidně vztáhla ruku
a skoro líně Šárce odvětila:

„Před svítáním on bude vpleten v kolo;
však, oč ty žebráš, získám dříve mocí.
Já rovněž lačním po objetí muže,
já rovněž prahnu, aby srdce muže
mně bylo poduškou a zdrojem blaha;
chci milovat jak ty. Ó hrozná chvíle,
kdy žena z ňader vyrve sobě lásku;
dřív život vyrvat má — to děs je menší!
Ó bído, vidět prázdno ve svém srdci
a prázdno v hlavě, prázdno v širém světě!
Však boj, jenž začal, budiž dobojován!
Smrt zítra, dnes však obejmutí muže.
Před svítáním on bude vpleten v kolo,
do rána já však na jeho spím srdci;
slyš, Šárko, na jeho — já miluju ho!"

Pak do vězení vešla Ctiradova.
A Šárka sama zbyla v tmavé noci.
Žár ohňů strážných zvolna hasnul kolem
a pouze noc to slyšela, co řekla
si Šárka: „Bozi, veďte kroky moje,
jdu zradit Děvín vojsku Přemyslovu."

*

IV.

Ve skalné sluji seděl starý Bivoj
skráň mračnou v tuhé dlaně opíraje;
byl v myšlenkách a chvílemi jen zvolna
lví hlavou zatřás'. V sluji bylo šero.
Den k večeru se chýlil, k tomu těžká
se nad údolím roztáhnula mračna,
hrom zaduněl a blesku zážeh sirný
šleh do jeskyně, ozařuje rázem
dno její skalné. Ani kapka deště
neskápla ještě s víček mračných nebes,
les dýchal jenom z hluboka a časem
pták zastenal a zapraskalo klestí;
a tuchou bouře hnaný bílý motýl
v šer sluje zbloudil, těkal sem tam chvíli,
seď v Bivojovy kadeře, jak vítr
květ jabloně by svanul v jejich mračno.
Blesk nový šlehl ve tvář Bivojovi,
že zvedl rychle oslněné oko.
U vchodu sluje postava se tměla,
a vstoupila. Vlas dlouhý, sněhobílý
bez vazby celou v sněžný plášť ji halil;
ve klínu nesla množství bylin lesních.
Zrak její změřil plaše tmavou sluji
a její rty se zachvěly tou řečí:

„Dík nebesům, že potáhla se mračny.
Přec, Bivoji, jsem jednou našla tebe;
kdo ví, jak dlouho po lesích bys bloudil.
Cos neznámého v tuto sluj mne hnalo.
Ty nevítáš mne? Hleď, co bylin lesních
jsem natrhala! Nechť bouř venku zuří,
my jinému zde oddáme se dílu.
Pojď, léčivých zde hledat budem' rostlin
a myslit budem na trpící, kterým
náš lék zas vrátí zdraví, sílu, život.
Ty's zamyšlen? Ni slova nemáš pro mne?
Což nechápu tvé myšlenky? Rci, prosím,
co dělat mám? Vždyť pouze k vůli tobě
můj Kazín stal se sídlem netopýrů;
jen s tebou žiju v doupatech a lesích,
jen s tebou hledám, co ty hledáš marně.
Jen vyjasni své čelo, plné mraků!
Můj Bivoji — smím v myšlénkách tvých bádat?"

A sedla rychle na zem vedle něho
a z klína vypadly jí vonné květy,
jež natrhala v úvalech a stržích.
On vzpřímil se a hladil těžkou dlaní
háv stříbrobílý dlouhých jejích vlasů
a pohnutí mu zazvonilo v řeči:

„Jsem, Kašo, vděčným tobě za tvou lásku;
však sama rci, co může nám dát život,
a ptej se sama, máš-li tolik síly
vše zašlapati, bys poznala jedno?

Jsme staří oba; drahně let jsme žili,
a kdyby dnes nám bílou holubicí
ulétly duše z ňader, řekni, Kašo,
zda blíž jsme přišli poznání a pravdě?
My opustili Vyšehradu slávu
za lesů nádheru, lesk trůnu zářný
za slávu červánků, když noc je blízká.
Ó Kašo, slyš: při hromu toho bouři,
jíž ohlasem se chvěje temný prales,
ó Kašo, slyš, já nevěřím víc v bohy!"

Blesk nový nenadále projel slují,
hrom zahučel a stlumil jeho slova.

„Rci, Kašo, sama, zjevili se tobě?
Nač mléko s medem podáváš jim v oběť?
Kde jsou, by mocným promluvili hlasem?
Jen přeludy si bludný člověk smyslil,
jen jedno jest, ta veliká a hrozná
kol příroda, ten vesmír beze hrází."

Zas nový blesk a děsná rána hromu.

„Slyš, Kašo, já jsem poznal velmi záhy,
jak malicherné lidské počínání
jen hříčkou jest ve živlů děsný život.
Já často stával nad potopou jarní,
když Vltava se rozvodnila kolem,
své břehy strhala a v plesném tanci

na skalin štíty střikla chmurnou pěnou,
a mezi hvozdy pochmurnými tekla
ve tiché slávě. Ptactva černé pluky
tu z různých končin slétaly se, vírem
nad hladinou vod, nad bahnitým sítím
se točily, jich skřekem obzor zvučel.
Tu o staletý jilm se opřev dumal
jsem nad tou spoustou tázaje se darmo,
čí vůlí a čí silou tyto vlny
tak vzkypěly, by zúrodnily zemi?
A člověk ještě nerozhodil zrno
do ňader orné půdy, a již sama
ta vydala mu zlatonosné klasy.
Kdo řek' jí: Roď a budiž matkou lidí?
A tisíc bouří jako tato létlo
nad hlavou mou a tisíc krupobití,
jež zničila, co jarem celým zkvetlo,
a já se tázal stále: Kde jsou bozi?
A poznal jsem, že jenom člověk trpí.
A tímto hořkým moudrosti své jádrem
tvůj celý život otrávil jsem, Kašo;
ty věříš, šťastná, v někoho, jenž mluví
k nám slunce bleskem, v někoho, jenž pálí
tam nad horami luny snivé žertvu.
Ty, slabá žena, musíš něco míti,
oč opřela bys klesající páži."

V tom rána hromu zaduněla, rudý
blesk projel slují; v jeho plné záři
les venku zaplál v barvě fijalové.

Ten blesk však viděl, kterak silný Bivoj
na kolenou před Kašou ležel, ona
jak jeho hlavu tiskla v klín, jak zvolna
přes jejich tváře tekly horké slzy.

Ve vzlyku větru, v deště šumném spádu
teď bylo slyšet vzdechy stále bližší,
pak bludných kroků ohlas před jeskyní
se ozýval a v tom na prahu sluje
se objevila bleskem ozářená
jim postava: vlas zcuchaný a dlouhý
jí splýval v divém zmatku mezi oči,
šat rozedrán byl, že ramena a prsy
hněť vichrů svár a dlouhé cáry řízy
se třepaly v něm jako hadi Lític.
Krev čerstvá lpěla jí na bosé noze
a stopy uschlých slzí v obličeji.
Blíž kročila a strhaný zrak její
se upřel na Bivoje. Tento zvolna
zveď z Kaši klína kosmatou svou hlavu
a poznal Šárku. Soucit neskonalý
hnul jeho srdcem. Vstal a z koutů sluje
mech nejměkčí jí snesl ku podušce:
„Pojď, odpočiň si," pravil vlídným slovem,
„noc bude zlá, zde teplo máš a sucho."
Ta mlčela, na ňadra ruce křížem
jen složila a bolně zastenala.
Pak ticho zas, jen vítr skučel v skalách,
vlk v stržích vyl a v lupení déšť šuměl.

A seděli tak dlouho pohromadě,
v myšlenkách každý vnořen, když tu náhle
blesk projel slují. Šárka vzchopila se
a v stranu, odkud hromu ohlas duněl,
se jala volat: „Trhej závoj mraků,
ty neúprosné božství sirným bleskem,
to líp ti sluší, nežli v srdce lidská
vlít lásky jed a zničení a zkázu!
Víš, Bivoji, že šílenou mne zovou;
leč klamou se; já rozumnou jsem pouze,
a oni šílí, kteří žijou v míru
a milují! Ó Bivoji, já měla
bych děkovat, že's druhdy byl mi štítem;
leč klnout musím tomu okamžiku,
kdy zbloudila tvá noha v lesa stíny.
Že's nenechal mne v moci Ctiradově;
on byl by znectil mne, a úděl ženy
by vyplněn byl na mně; já jsem mohla
se klidně vrhnout s Vyšehradské skály
a pozdraviti hrdě tajůplný
břeh věčnosti; já nemusila poznat
a cítit lásku, které nyní klnu.
Ó Bivoji, již tam pod starým dubem,
kdy setkaly se hromné vaše mlaty,
mně Ctirad postavou a vděkem těla,
a silou, věhlasem a statečností
zmát' smysly vše a pobouřil krev v žilách;
a jestli jsem se mstila, na oko jen
to bylo sklamat Vlasty bdělé vojsko;
já chtěla prchnout s ním a žíti jemu

kdes v cizině, jen sobě, svojí lásce
jak v lesích, Bivoji, ty s Kašou žiješ.
Leč onen zločin, jímž vyrvala žena
si lásku z ňader, nesl trpkou kletbu.
I srdce Vlasty cítilo jen prázdno,
a Ctirad, jediný muž na Děvíně.
Já zřela jsem jej v středu zpilých ženštin,
z nichž každá pohár plný v tvář mu chrstla
a v duši výsměch: vzkypěla žluč ve mně
a moje láska pozvedla se děsná.
Já chtěla Vlastě vyrvat svoji kořist.
Co jiných mužů sta vražděno všady,
o jednoho boj zaplál neúprosný.
Ach, osudu to nejkrutější výsměch!
Leč v dlani své kdo drží moc, má právo.
Té noci spala vášní zpitá Vlasta
na hrudi Ctirada, a před svítáním
na valech Děvína jej vbily v kolo.
Já vracela se z noční svojí pouti,
šla vyzradit jsem vojsku Přemyslovu
vchod na Děvín i slabé stráže hradu.
Mdlý jitra svit se plížil mezi lesy
a ukázal mi, co jsem čekat měla,
však čemu posud těžko uvěřiti.
Tu v mdlobách klesla jsem pod děsné kolo,
sloup šibenice objímala v slzách
a s hlasným pláčem svíjela se v prachu,
co zatím s hlavy jeho na kůl vbité,
jež trčela nad rozlámaným tělem,
krev v hustých kapkách padala, tak zvolna,

tak odměřeně na mou šíj, mé čelo.
I cítila jsem, lásky plamen v duši
jak žíhal mne, v mých očích tryskly slzy
a vzdechy v ňadrech — jen ty kapky krve
tak zdlouhavě, jak déšť, jenž z jara padá,
mně pokrývaly ruce, vlasy, spánky,
Hleď, Bivoji, zde posud stopy jejich;
tu uschlou krev já dosud líbám v pláči
a klnu sobě, bohům, zemi, světu,
rvu svoje vlasy, věru líp to umím,
než vichřice, když trhá větve břízy.
Tak ležela jsem pod Ctiradem mrtvým
jak mrtvola; já neviděla ani,
jak cestou, již jsem prozradila mužům,
hrad zaplaven byl vojskem Přemyslovým,
jak tuhá seč se svedla na nádvoří,
jak mrtva Vlasta klesla v prvním šiku,
jak zapálen vzplál Děvín pokořený,
jak jisker, dýmu, prachu vír a příval
se hnaly nad mou hlavou, praskající
jak řítily se trámy — pouze krve
tak husté, těžké, olověné kapky
se řinuly se Ctiradovy hlavy
na moji tvář a pálily mou duši,
a žíhaly mé srdce. Hrůzo děsná!
Já viděla, jak strnulé ty oči
se otvíraly, jak rty sesinalé
se pohnuly a děly: Miluju tě!
To protrhlo můj tupý sen, to štvalo
mne Líticemi, to zas vlilo sílu

v mé údy schvácené; já prchla v lesy
a od té chvíle těkám jejich pouští
a stále zřím, jak strnulé ty oči
se otvírají, jak rty sesinalé
se hýbají a praví: Miluju tě!
Ó, též i tady, šerem této sluje
je vidím zas a slyším... Běda, běda!
ó bozi, k čemu stvořili jste lásku?"

A skácela se; hostinný klín Kašy
ji zachytil. Však darmo; duše prchla
jí hrdlem táhlým z opuštěných ňader.
Déšť šuměl v listí, noc se vlekla v stínech
jak v hadrech stařena, jež nocleh hledá.
Na klíně nesla Kaša mrtvou Šárku
jak děcko dlouhým během unavené;
před slují seděl Bivoj, ani nezved'
zrak sklopený, tak očekával jitro.

A když se sneslo k porosené trávě,
vzal mrtvou Šárku na mohutná bedra,
nes' lesem ji a na nejvyšší skále,
jež černé hroty pozvédala v azur,
ji spálil na hranici. Klidným okem
kouř této žertvy stíhal na obzoru,
tam zůstal sedět, až zapadlo slunce.

LEGENDA O SV. PROKOPU

I.

ÚTĚK.

S vichrem liják svatbu slaví,
hrom jim k tomu tluče v buben,
blesky jsou jim pochodněmi.
Jak to padá s hustých mračen,
jak to hvízdá šumným borem,
hučí, píská, sténá, výská,
praští v lese, úpí v skalách,
kapky deště kterak v tanci
poskakují divým tryskem!
Jaký vír a jaká vřava!

Co to letí nade hvozdy
jako dlouhé, šedé stíny,
co se míhá nad propastmi
postavy jak tajůplné,
co přes tesů holé lebky
točí se jak v plachém zmatku?
Jsou to mračna různotvárná,
jež bouř honí bičem blesku

ze dna moře kolem světa?
Mračna z dálky — ale z blízka
z mračen těch se drápy vinou,
černé nohy, dračí křídla —
Bože! to je smečka ďáblů!
Kam to letí v této noci?

Letí dále, letí stále
nad údoly, nade hvozdy,
blesk před nimi, hrom za nimi,
do křídel jim vichr pere.

Divá jízda, nekonečná!
Letí a v svých nesou pažích,
na zádech a ve náručí
trosky soch, to zbytky model,
domácích to starých bohů,
které nyní vyhosťuje
nová víra z české země,
které boří v svatých hájích
ruce, jež k nim vzpínaly se.
By je skryli před záhubou,
v cizinu je unášejí.
Divá jízda, nekonečná!

Hle, tam pět jich, ďáblů starých,
sotva nese těžkým vzduchem
trosku sochy Tříhlavovy;

dva má pouze obličeje,
třetí jemu rozdrtila
rána mlatu hromovitá
z ruky kněze nové víry.
Tam dva vlekou sochu Lady,
celou ještě nedotknutou.
Svarohem ten pracně strká,
Velesa ten vleče mrakem,
a ti druzí malé sošky
šotků, skřítků, domovníčků,
šklebící se, trpasličí;
jiný sotva držet může
misky, číše, obětnice,
trojnohy a popelnice.
Těžký let a namáhavý!
Ba i zdá se, že Bůh nový
teď se spolčil s živlů vádou:
lijavec a blýskavice
v tvář jim šlehá bez ustání,
na křídla jim padá mlha,
a ten vítr v divém shonu
v kotouč stáčí jejich řadu,
zmítá jimi, strká jimi.
Hrozný vír a děsná vřava!

Z lesů trčí plochá skála
jako stůl. Sem zaměřili,
složili zde těžké břímě,
každý sedl na svou sochu,
oddýchali dlouhou chvíli,

jazyk rudý vyplazivše
sklonili svá černá křídla.

„Jaký nečas! věru, bratři,"
nejstarší všech jal se mluvit,
„umdlen jsem tím hrozným letem
víc, než na ďábla se sluší.
Slyšte radu: nedaleko
odtud v skalách, v černých hvozdech
neznámá sluj tmavá zívá,
prostranná jest, vlhká není,
měkký mech jí stěny kryje,
jak by sám zval k odpočinku.
Na mou věru, ve sluj tuto
složme těžké břímě svoje,
noc a den tam zdřimněme si.
Snad ulehne živlů váda,
blesk snad zhasne, vítr ztichne,
a my zítra v noci stínech
dále, dále poletíme
z nevděčné té země české."

Přijato hned celým sborem;
hlučně celý dav se zvednul,
břímě své zas chytil rázem,
vznesl s ním se do povětří —
a zas dál to jelo, hřmělo,
v čele všech, kdo návrh dělal.
Na cestu jim blesky plály,
hvozd pod nimi stenal, úpěl,

jako proutí ohýbaly
stověké se šeré duby,
se skal valily se řeky.

Jako tlumy tmavých mraků
jen se mihla ďáblů smečka
a zmizela v černé noci.

II.

V JESKYNI.

Neustal hrom hučet v skalách,
déšť se líti s oblak proudem,
blesk se míhat, vichr výti,
ale v letu mezi mraky
ustanula smečka ďáblů,
jak jim z dálky mezi lesy
kynul černý jícen sluje
jako brána k peklu děsná.
Zavýskli, se zachechtali,
jak by vítr dal jim křídla,
vjeli rychle úzkým vchodem,
protáhli se s trosky bohů,
zmizeli jak stíny v sluji.

Prostranná sluj suchá byla,
jako satan předpověděl,
skalné sloupy klenbu nesly
krápníkovou, mech se chytil
zelený a pěkně šedý
na kořeny starých stromů,

které jako mocné žíly
protkávaly celou klenbu.
Sem tam v koutech suché listí
sladkým dechem podjeseně
zavonělo, sotva noha
zapletla se v jeho snítky.
Sotva zvěř tu skrýši znala.
Hustá tíseň keřů, větví
kryla vchod, že ani jedna
nevpadla sem kapka deštná.
Útulná tma rozložená
kryla vše, jen blesk se mihnul
slabým kmitem skrze houští
a zas hasnul — pouze šelest
deště v listí neustával.

Ukryli sem staré modly;
urvali pak balvan velký,
zakryli jím jícen sluje,
usedli pak v polokruhu
do mechu a v suché klestí,
smáli se a pošklebali,
mlaskali a hovořili.
Bylo jim zde dobře v suchu.

Ozvěnou hrom hučel z dáli,
ozvěnou jen kapky deště
šelestily jako v snění,
vítr ztich', že bylo náhle
slyšet každé hnutí v lese,

klestí jak praskalo v mechu
pod útěkem plaché zvěře,
i jak skřípla stará sosna
třímající v objetí svém
supí hnízdo, plné mláďat,
jak se utrh', kámen s štítu
skaliny a dál se šinul,
a ty všecky jednozvuké,
tajuplné, bájuplné
hlasy lesa o půlnoci.

V hlubokém tom utišení
bylo náhle slyšet kroky
vzdálené, však bližší stále,
šelest, jak by rozhrnoval
někdo větví hustou clonu,
jak by dral se skrze houští;
teď již blízko vedle vchodu
zněly jasně tyto kroky
těžké, přísné, dál a blíže,
jak by kdos vchod sluje hledal.

Ulekli se ďábli rázem,
hlavy stiskli dohromady,
pak se znova rozesmáli —
kdož by moh' je tady rušit!

V tom však zaduněly rány,
těžké rány, jako mlatem,

na balvan, jenž otvor skrýval,
těžké tak, že zachvěly se
stěny skal, že vyplašený
z houštiny pták vylít' s křikem
a se vznášel v dlouhých kruzích
na šumících, těžkých křídlech.

Balvan chvěl se, povoloval.

Vzchopila se ďáblů smečka,
s rykem ku vchodu se hnala,
všichni tlačit pomáhali:
opřeli se v půdu patou,
jeden čelem, druhý zadkem
tlačili, a řetěz pevný
spletli z rukou, noh a křídel.

Ale rány nepřestaly,
hřměly dále bez ustání,
balvan chvěl se, povoloval,
ďábli víc a víc jej tiskli —
těžký zápas k nepopsání!

Rána hromu zaduněla;
uhodilo vedle sluje,
až v základech zem se třásla,
obrovský dub nade slují
jenž své větve rozprostíral,
hořel jako jasná svíce,

blesk si z něho třísky krouhal,
sjel po hladkém kmenu dolů,
smek' se v skálu jedním skokem,
balvan rozstřík' v čtyry kusy,
s rachotem jež valily se
v sluj a strhly svojím letem
ďáblů rej, jichž řetěz hustý
roztržen se kolem svíjel.
Za balvanem ale běda —
jak by blesk byl jeho poslem,
veliký muž objevil se,
černovlasý, černovousý,
v říze hnědé, provaz bílý
kolem beder, v ruce svojí
obrovskou hůl s křížem zdvihal,
a tím krokem, jenž již z dáli
zlekal ďábly, teď se blížil,
nadlidský, pln velebnosti.
Svíjících se, stenajících
ďáblův ani neznamenal,
z hořícího dubu urval
velkou snět, jí zamáv' vzduchem
pochodní jak plápolavou,
napřed strčil svou hůl s křížem
a pak vešel do jeskyně.
Pochodeň svou zatknul v skálu,
rozhlížeti jal se kolem.

Polekaná rota ďáblův
ukryla se v kouty sluje

neb za sochy starých bohů,
on však vida jejich tváře
šklebné, zlobné, posměvačné,
strhl s beder provaz bílý,
spletl důtky uzlovité,
zvolal bleskem jako bouře:
„Jmenem Otce, Syna, Ducha,“
a již jal se ďábly mrskat
z koutů, kdež je všecky plašil,
až se jeho pod nohama
svíjeli, pak jedním rázem
vzpjali se a k stropu vznesli,
vyrazili s třeskem děsným
díru v klenbě; ještě zasáh'
hrozný provaz, lítající
jak blesk bílý šerem sluje,
kopyto neb křídlo dračí,
a již po nich ani stopy.

Ustal mnich v své těžké práci,
bedra převázal si opět,
berlu s křížem pozveď k nebi,
klekl na zem, hlasem velkým
zapěl, až tím skály zněly:
„Hospodine, pomiluj ny!“
Dopěl a pak ještě dlouho
klečel vroucích na modlitbách.
Bouře přešla, a skrz otvor
vyražený letem ďáblů

dívaly se do jeskyně
poprvé snad od stvoření
veliké a zlaté hvězdy.

Tak se Prokop, sluha boží,
ubytoval na Sázavě.

*

III.

ORA ET LABORA.

Slunce vzešlo v plné kráse
na azurném, čistém nebi,
když ze sluje vyšel Prokop
po noci, již v rozjímání
v kleče strávil v bdění smutném.
Vyšel v les dík vzdáti Bohu,
vyšel v les též práci hledat,
neb dle řádu Benedikta
s modlitbou má ruku v ruce
práce jíti, jak na květu
s krásou barev zdobných vůně.

Vyšel v kraj se opíraje
o sekery topor silný,
kterou včera hřímal v balvan,
jenž mu bránil přístup k sluji:
vyšel, aby v temném hvozdě
skácel strom, jenž potřebného
poskytnul by jemu dříví
na zřízení domácnosti. —

Kráčel úzkou stezkou v skalách
plnou výmolů a strží
od včerejší bouře vrytých.
Neschůdná to byla cesta,
ale s vrchu vítala jej
taká vůně, taká svěžest,
taký chlad a šum a něha,
že rád zostřil kroky svoje.
Kamení se lesklo v slunci,
rosné perly mezi travou
míhaly se celým deštěm,
mech, jenž visel stromům s brady,
svěžestí se lesknul novou,
kůra bříz jak roztavené
stříbro hrála v šeru buků.
Lilie polní vedle cesty
chvěly se a ukláněly
a ze srdce modrých zvonků
motýl, jenž tam přenocoval,
vylít', že se zdálo mnichu,
jak by jeden z pěti lístků
ožil a se vznesl v azur.
Z hloubi lesa tam, kde šero
usedlo jak šedý pavouk,
jehož sítě nekonečné,
stíny stromů, v dál se táhly,
ozýval se žežulice
věštný hlas a melodický,
drozd jí v stráni odpovídal
druže k jejím táhlým žalům

všecky snivé hlasy lesa,
větrů ston a ševel listí,
větve drsné zaskřípnutí,
bzukot mouchy polapené,
když po suchém listu běží.
Časem zazněl silný hlahol,
jak by kdosi neviděný
z hloubi duše oddech' sobě,
nebo jak by mocnou rukou
zasáh' kdosi v struny harfy,
vítr stromů korunami,
projel a zas zapad' v houští.

S jasnou myslí kráčel Prokop
výš a výše sráznou stezkou,
cítil, jak se hruď mu šíří
volností, jak s vůní lesa
samoty dech dotýká se
jeho skrání vráskovitých.
Kráčel v před a chválil Boha,
že jej vedl z labyrintu
lidských mdlob a snů a bojů
v tento klid, v to ticho lesní.

Nyní stál na čele hory.
Obzor před ním nedozírný
rozvinul své pestré vlny.
Kam pohlédnul, samé lesy
černaly se, modraly se,
k nebi lnuly dlouhým pruhem

a z nich, jako oběť ranní
stříbrná se nesla pára.
Sem tam mnohý obr valný
výš povznesl pyšné čelo,
blesků rýhou znamenané,
a rozpínal v dál i šířku
rozsochaté větve svoje,
jak by hlídal rod svůj celý.
Nejníž pod ním, pod úbočím
svislé, nahé stěny skalní,
proudila se bystrá řeka,
pěnila se o balvany,
burácela, jak jí v cestu
strom se manul vyvrácený.
Celé roje ptactva vírem
kroužily nad černým hvozdem,
křídel ruch a stromů šelest,
vody šum a ptactva povyk,
tisíc hlasů pojilo se
v plesný vír, jenž hlavu snící
opojil až do závrati.

Sotva Prokop odhodlal se
odvrátit zrak udivený,
tu na srázu nad propastí
vyhlídnul si statný dubec
mohutný a rozložitý,
ruku vzpřáh' a již chtěl vzmachem
ránu pustit na kořeny:
když zrak jeho utkvěl náhle

ve koruně — tam hnízd plno,
tísnilo se vedle sebe,
jak by stromu byly plody —
a z těch hnízd se vztahovaly
k němu žluté, nahé krky,
a nad hnízdy úzkostlivě
matky v skřeku poletaly,
a v haluzích šumělo to
jako vzdechem, jako pláčem.

Nevyzpytný pocit schvátil
mužné srdce Prokopovo,
sekera víc nedopadla,
klesla ruka napřažená —
nemoh', nesměl, nechtěl ani —
zadumal se, used' pod strom;
v jeho hrudi neznámý hlas
volal k němu: Jakým právem
chceš zde kácet svaté stromy,
cizinče, rci, jakým právem?

A tu se mu zdálo náhle,
celý kraj ten, jak jej viděl,
že jest velká bytost jedna,
velebný kmet hrůzyplný —
jeho hlava v azur nebes
utajená — skály kosti
mohutné jsou jeho lebky,
údy hory, vous a šaty
nekonečné šumné lesy,

přepásán jest lesklým pasem,
řekou, jež se blyští v slunci:
a ten stařec kráčel k němu
blíž a blíž a mluvil děsně
šumem vlny, šeptem listí,
zpěvem ptáků, hlasy lesa:
„Cizinče, co žádáš na mně?
Proč jsi přišel klid můj rušit,
kácet moje staré stromy,
z pestrých obrub řízy mojí
shazovat mi hnízda ptačí,
plašit moje hnědé srny,
hledat cestu v doupě lišky,
přistřihovat orlům křídla
a svým krokem rušit reje
mladých vlků při měsíci?
Jdi jen zpátky, odkuds přišel,
přej mi klid a zapomnění!“ —
A ten stařec kráčel blíže;
jak otvíral svoje ústa,
Prokop uviděl v nich světy
kolující, rojící se,
slyšel hlas jak orkán dutý,
praskot stromů, skalisk, děsný
vír a závrať, jak by všecko
mělo v chaos prvý klesnout.
Prchati chtěl před tím zjevem,
jenž své vztáhnul po něm ruce,
couval dál až ku pokraji
nakloněné strmé skály,

jeden výkřik, a již letěl,
tma jej polkla v bezdný jícen,
cítil jen a tušil propast.

. . . .

Probudil se — ležel v mechu.
Slunce k horám sklánělo se,
u nohou mu lesní králík
škubal jetel bělokvětý,
z houští laně dívaly se
bez bázně, jak modré oko,
hořec k jeho skráni skláněl
plný květ a tiše, tiše
přes mozolnou ruku jeho
sluníčko se bralo lesklé
polo křídla roztáhnuvši,
jak by chtělo z jeho dlaně
vzletět přímo ku obloze
Pánu Bohu do okénka.
Prokop cítil slzu v oku
a v své duši cítil radost;
tajný hlas mu pravil tiše:
Kdo je dobrý, vždycky žije
s přírodou ve blahé shodě.

Zpáteční pak nastoup' cestu.

IV.

RARACH.

Bylo šero v jeho sluji,
když se vrátil, sotva oko
rozeznalo rozházené
balvany a trosky kolem,
jež se tměly vstříc mu v dáli
jak podzemní, zasypané,
staré město v rozvalinách.
Umínil si Prokop svatý
ukliditi trochu z cesty
tuto spoustu: balvan jeden
za oltář mu sloužit mohl,
za stůl jiný, místo lože
na hromadě klestí v koutě,
podhlavničkou měl být jiný;
ostatní chtěl vykliditi
a z nich malou zídku složit
kolem vchodu svojí sluje.

Našel si dvě suchá dřeva,
rychle třel, až oheň chytil,

z troudu až skočila jiskra,
za ní slabý proužek dýmu,
jemuž brzy ve zápětí
trysknul plamen oranžový;
zapálil tak velkou dračku,
v skálu zatk' ji a již počal
odklízeti spousty skalin
zpívaje si při své práci
velkým hlasem, který klenby
odrážely mocným echem,
oblíbenou píseň svoji:
„Hospodine pomiluj ny".
Rudé světlo vyloudilo
dlouhé, černé stíny všemu,
ty se vlekly dlouhou řadou
po stěnách a po klenutí,
jako hadi objímaly
celou sluji; časem spadla
s uhořené dračky slza,
rudá slza padla na mech,
jenž jsa vlhký syčel chvíli.
V těchto troskách a v těch stínech
rozháněl se obrovitý
mnich a házel rukou smělou
staré modly zpřerážené,
teď z nich oltář a pak lože
rukou skládal neumělou.

Náhle v práci zastavil se,
ruka vázla, noha couvla;

jak hnul sochou Svantovíta,
slyšel ostré zaúpění,
jak by mladé vlče vylo.
Myslil zprvu, poraněné
že snad zvíře za brlohu
vynašlo si tuto sluji,
by zde tiše dodělalo.
Skočil rychle, strhnul dračku,
svítil blíže a již žasnul;
u nohou se cos mu tmělo,
chlupatý a černý kotouč,
modly roh té divné zvěři
prsa tísnil stenající.
Odvalil hned Prokop balvan
a teď teprv v tvář se díval
svému hostu: viděl rohy
nízké, trochu zakřivené,
rudý jazyk, oko malé,
blýskající rudým žárem,
ústa pěnou postříkaná
špinavou, dech cítil sirný.
Potvůrku si chytil za krk,
obrátil ji více k světlu,
kosmatý zřel ocas tvrdý,
na lopatkách houpala se
malá křídla netopýří,
konec jejich s drápem ostrým,
v kopyta se kryly nohy.
Usmáti se musil Prokop,
jak to vyžle šklebilo se,

opici hned a zas vlku
podobné v svém pitvoření.
Se všech stran si svítil na ně,
požehnal je křížem svatým:
„Azazeli, pekla zmetku,
proč se svíjíš u mých nohou?
Jdi a vrať se v místa pustá,
skučíš jen — nuž odpovídej!
Neznáš řeči? Jménem Boha
Stvořitele, Spasitele
zaklínám tě; pověz nyní,
co tu chceš? — jsi raněn, zmetku?
Ukazuješ k vchodu sluje?
Zasáhl tě včera balvan?
Nepochopils ještě, bleskem
že mi Pán sám klestil cestu,
dračí plémě, rode hadí?
Chci, bys mluvil, jak tvé jméno
mezi duchy ztracenými!
Vrčíš jen jak vzteklé štěně —
ra, ra! nuže, sluj mi ‚Rarach'."

Zatknul zase Prokop dračku,
utrhl kus šatu svého,
léčivých naň kladl bylin,
natrhaných ráno v lese.
Klekl k zmetku, s usmíváním
obvázal mu poranění,
s beder sňal svůj provaz bílý,
do kozelce čerta svázal;

nebo nejmíň lze mu věřit,
když mu děláš dobrodiní.
V pravici vzal hůl svou s křížem:
„Nyní mluv a zpovídej se,
kdo jsi, jaká tvoje zloba,
rci, čím hřešíš proti Bohu,
rci, čím hřešíš proti lidem,
rci, čím chtěls mne pokoušeti."

Ďas jen vrčel a se šklebil.

„Jak, ty nechceš odpovídat?
Připravím ti horkou lázeň!
Zpovídej se — svádíš lidi
ku krádeži, ku opilství,
ku smilství a ku rouhání?
Mlčíš, nuže já teď mluvím."
Při tom statně holí mlátil
v záda zmetka, jenž se svíjel,
vrčel jen a stále šklebil.

„Jmenem Boha zaklínám tě,
Azazeli, do třetice:
mluv, zda vjíždíš v těla lidská,
vzněcuješ v nich vztek a chlipnost,
v modlách ukrytý se chechtáš,
žertvy sníš vždy místo bohů?
Mlčíš, nuže já teď mluvím!"
A zas holí ďábla mlátil,
jenž se svíjel a jen vrčel.

„Zlomyslný, potutelný,
škodolibý posměváčku,
znám tě, znám, již nemýlím se,
malý zmetku, teprv učeň
řemesla jsi ďábelského.
Jen mně pěnou jedovatou
neposlintej obě ruce!
Nejmenší jsi, malicherný
šotek, jenž si blázny tropí
z moudrých lidí, bohumilých.
Tys na kápi všehomíra
rolnička ta vysměvačná,
která v děsný hovor živlů
syčí vždy svůj ostrý výsměch;
tropíš samé maličkosti,
podpichuješ, podpaluješ.
Viď, teď jsem ti trefil v notu?
Když chce poutník unavený
píti v lese ze studánky
průhledné a křišťálové,
ropuchu v ráz hodíš do ní,
jež mu bahnem zkalí vodu.
V jeseni ty nad močálem
bludičkou se často míháš,
s pravé cesty svádíš chodce;
poustevníka v rozjímání,
který vidí sedmé nebe,
šimráš v nose, proměněný
v malou mušku, tak že kýchne,
do klekátka vrazí hlavou,

zakleje a spadne s nebe.
Zhasíš světlo ve průvanu,
abys lidi k zlosti vzbouzel,
schováváš a zastrkuješ
různé věci, a když v shonu
celý dům je pracně hledá,
skrčen kdesi v koutě stropu
ty se chechtáš z plné duše.
Na nůž, který vrah si brousí,
když jej nemůžeš vést k cíli,
aspoň plivneš, aby ostří
rychleji se utvořilo.
Dívkám, které při měsíci
pro vodu jdou ke studánce,
zdviháš sukně nad kotníky,
k pokušení mladých hochů,
již za nimi z dálky míří.
Zlobo v lidech, zlobo v zvěři,
zuříš v lišce polapené,
tak že prokousne dlaň lovce,
spáre supa, trne růže!
Viď, že uhoď jsem tvé hříchy,
dost máš ran, měj rozhřešení!
Jmenem Otce, Ducha, Syna —
vševládného Hospodina,
vypuď zlobu z mysli svojí,
buď mým sluhou poníženým!
Viz tu kříže svaté dřevo!
Mlčíš jen a zrakem svítíš?
Chceš zde býti mojím sluhou?

Vrtíš sebou? Vida, brachu,
teď mi lížáš obě ruce!
Chceš být vděčný, mlčelivý,
pravdomluvný, prázdný klamu?
Slibuješ mi polepšení?
Dobře; ale za své hříchy
za pokání ve kozelci
přes noc celou svázán budeš."

Domluvil a chytil čerta,
odnes' v kout jej — ten se ztišil,
pouze jeho oči bleskné,
zelené a plápolavé
svítily tmou šeré sluje.

Dračka dávno dohořela.
Prokop zůstal na modlitbách.

*

V.

STAŘÍ BOZI.

Unavený dlouhým sněním
klesl Prokop na své lože,
neusnul však; v duši jeho
bylo jako před soumrakem.
Mdloba těžká jako balvan
na srdce mu lehla, stiskla
pěstí dravou hrdlo jeho
a pod víčka sypala mu
žhavý, ostrý písek bdění.
Ležel jako bez života —
ale duch v něm bouřil, v žíly
hnal mu lávu horké krve.
Dlouhý půst a rozjímání
spjaly v pouta jeho údy.
S otevřeným ležel zrakem,
prsa těžce oddýchala.

V sluji bylo pološero;
rozházené kolem skály,

trosky soch se pouze tměly.
Prokop s lože nerozeznal
rysy jejich gigantické;
zdálo se mu, jak by časem
některý hnul sebou balvan,
jak by modla vztáhla ruku;
zdálo se mu, z hloubi země
jak se derou temné zvuky,
do stěn skalných kterak buší
vzdáleně a vzdáleněji.
Teď zas kdosi kráčel horem,
přes klenutí kráčel zvolna —
Prokop čekal každou chvíli,
že u vchodu sluje zjeví
tmavý stín se — čekal darmo.
Povstal a chtěl ku modlitbě
sklonit nohu, sepnout ruku,
koleno však zdřevěnělo,
ruka jeho zkameněla.
Leže chtěl se modlit nahlas
nebo zpívat — ale darmo;
hrdlo stáhla jemu úzkost.
A tak ležel dlouho v snění,
cítil, kterak nade hlavou
čas mu spěje letným křídlem:
žízní rty se otvíraly,
pot mu proudem stopil skráně,
Chtěl se mocí vzpamatovat,
ale jeho duch již zmizel
v nekonečném moři představ.

Šero v sluji náhle tálo,
slabý úsvit plným proudem
z koutů lil se v jedno kolo,
světla šípy v krátké chvíli
v paprsky se zlaté shlukly,
mezi nimi jasné slunce
rostlo stále větší, větší,
zakrylo vše rudou září;
z toho slunce zvedala se
nádherná a gigantická
postava, tvář samé blesky,
u hlavy jí velký orel
roztahoval chmurná křídla,
z prsou jejích vyrůstala
obrovitá hlava tuří,
černá, šklebná, z jejích nozder
sršel zlatých jisker liják,
ruka pravá pozvedala
ohromný štít bazaltový,
z něhož rovněž vyrůstala
děsná ona hlava tuří;
ruka levá ukláněla
k zemi sekeru, jež dvojím
lesknavým se ostřím smála;
tahy tváře, vous i vlasy
všecko ztrácelo se v blescích.
Prokop musil odvrátiti
od zjevení svoje oči.
Poznal rázem Radohosta;
bůh stál chvíli bez pohnutí,

náhle rostl v nekonečnost,
z hlavy jedné zrostlo sedm;
každá z nich meč měla v ústech
obrovský a dvojbřitnatý,
že se zdálo, jak by sedm
proudů ohně vytékalo
z boha sedmi úst, proud osmý
ve podobě meče třímal
v obou rukou sám zjev děsný.
Z něho vlálo také teplo,
jako z výhně spící sopky,
která kouří po výbuchu;
zdálo se, že všecko teplo
přírody, vše síla tvorčí,
ohně vlnami se prýští
ze sedmi úst Rujevíta
v plodná prsa staré země.
Brzy ale oheň hasnul,
bledší záře vycházela,
kolos padal v pídimuže,
obr stal se trpaslíkem,
z rukou jemu padly zbraně,
vetchý kmet stál před Prokopem.
Matné slunce podjeseně
plálo v jeho silných očích,
podíval se na Prokopa
a již mizel — na zem za ním
nořila se jiná z temna
postava, jak vrostlá v půdu;
nohy holé po kolena,

dvoje prsa, dvoje záda,
čtyry hlavy, čtyry krky,
brada pěkně uhlazená,
vlasy úzce přistřižené,
obrovský meč v pravé ruce
s pochvou zdobně vykládanou.
Poznal Prokop Svantovíta,
za ním objevil se Tříhlav;
přes oči a ústa jemu
závoj splýval zlatotkaný,
neměl znáti srdce lidí
ani soudit jejich činy:
obraz hrozné lhostejnosti,
kterou vždycky ku člověku
příroda se vychloubala.
Sotva zmizel v pološeru,
růžový mrak rozvlnil se
a po jeho proudech táhly
labutě a holubice
duhami za křídla sněžná
přivázány k velké škebli,
v které stála svatá Lada
v lesku nesmrtelné krásy.
Ňadra měla obnažena,
plný bok jen zadržoval
průhledný šat, že se nesvez'
k jejím nohám jako oblak,
před sluncem jenž rozplývá se.
Vlasy zlaté padaly jí
po skráních a po ramenou

kadeřavým vodopádem
k růžové až paty důlku;
v ústech měla poupě růže,
v ruce pravé měla jabko
veliké a granátové,
věčný symbol zúrodnění.
Smích spal v jejím obličeji,
rozlit po něm zlatou vlnou,
nespláchl div s korálových
rtů jí poupě, jež se chvělo,
a jak tiše sklonila se
nad Prokopem, ihned spadlo
s jejích úst v změť jeho vlasů;
divoce se zachvěl Prokop
pod těch ňader žhavým sněhem,
sebral sílu nadpozemskou,
na loži se rázem vzpřímil,
křížem čelo požehnával.
Přelud zmizel a s ním záře;
kolem tma, však z kouta sluje
vyšleh' náhle rudý plamen,
provázený dutým třeskem,
jak by tisíc hromů rázem
vzbudilo se, divý lomoz,
jak by zem se třásla, vody
jak by tryskly z hlubin k světlu,
a ten plamen stále větší
svíjel se jak lesklá zmije,
a v něm Prokop rozeznával
temný stín, jenž rázem zmizel,

sotva plamen v před se šinul —
temný rachot neustával.
Perun mluvil.
Rychle Prokop
skočil s lože, sepjal ruce,
jal se křičet velkým hlasem:
„Kde jsi, Pane Hospodine,
promluv nyní, mám-li věřit,
před kým sklonit mám svou šíji?
Pane, jenom krůpěj rosy
v zprahlou duši, jeden paprsk!
A vy Síly, Živly, Moci:
kdo jste, proč jen v ohni rudém
obličej váš se mi jeví!?
Jehova vždyť sám též viděn
v ohnivém byl žhoucím keři!
Živlové, jste vy snad bohy?
Třtina člověk jen se chvěje,
když se náhle pohne země.
Já však ani nechvěju se,
hledám pravdu, Hospodine,
plakal jsem, teď ale úpím,
volal jsem, teď ale křičím,
a ty děsná, šklebící se
výhni rudá, z které Perun
ozývá se hukem hromu —
aj zde kříže svaté dřevo,
v ruce s ním chci tebou projít,
bych měl zhynout! Já chci pravdu,
světlo, pravdu, slyšíš, Pane!“

A již v ruce berlu s křížem
vrh' se v plamen s třeskem hromu;
tento shasnul, kotouč dýmu
otvorem se valil k nebi.

Šero jitra padlo v sluji.
Prokop ležel v středu model
skrvácen a zedrán celý,
usmíval se lehce v spánku,
andělů jak zřel by zástup,
jenž se k němu snášel s nebe
a chlad s vůní řasným křídlem
vál mu v duši polekanou.
Světlo rostlo, otvor sluje
rozlíval ho celé moře;
jím se nazpět ubírali
andělé a k prahu nebes
skřivánek jen jásající
za nimi spěl s písní díků.

*

VI.

VČELY.

„Velebí má duše Pána,
z prachu pozveď stísněného,
hruď mi přikryl víry štítem,
když jsem tonul, dal mi ruku!
Alleluja! Alleluja!
Strhal všecky sítě vrahů,
v které lapili mé srdce,
jak list k vodám nakloněný
obrátil mou duši k slunci.
Prchly všecky stíny noční,
prchly v doupě skal a strží.
Jitro! Jitro! Alleluja!
Zem a nebe usmívá se
a má duše jásá blahem."

Mohutným tak jasným hlasem
ráno Prokop prozpěvoval,
porážeje modly bohů;
bleskem lítal jeho topor,
mlátil, bušil, bil a drtil,

bleskem plálo jeho oko,
hruď se nesla pyšnou vlnou,
rty se chvěly hlasným zpěvem.
„Velebí má duše Pána!
Alleluja! Alleluja!"
Rozbil Prokop všecky modly,
z trosek jejich v koutě šerém
ohniště si pěkně srovnal
právě pod otvorem sluje,
aby dýmu sloupy šedé
volnou měly cestu k nebi.
Z kamení, co zbylo ještě,
zídku srovnal, malou předsíň,
získala tím celá jeskyň,
kde moh' dříví ukládati,
nástroje a potraviny.
Jeskyni pak čistě vymet',
díry v stropě vycpal mechem
a ve skalách vytesal si
výklenky jak malá okna.
Balvan, jenž stál blíže vchodu,
vyhloubil si na kropenku,
jiný balvan byl mu stolem,
jiný klekátkem a ložem.

Vyšel v les. A kácel stromy,
chtěje sbíti pevné dvéře,
aby v zimě sněhu spousty
nezanesly vchod mu k sluji.
Přemýšlel, jak pluh by zdělal;

vesel stromy otesával,
velké větve přisekával,
klestí vázal do otýpek,
by je snadněj dostal domů;
holé kmeny ale přivlek
silou obra až na pokraj
srázné strže, tam kde skála
skláněla se kolmou stěnou;
odtud pak je spouštěl dolů.
Hoj, to byla jízda divá!
Štěrk a hlína ve ručejích
valily se s každým kmenem,
ve kotoučích prach se zvedal;
dutě zaduněla země,
ohlas v dálce odpovídal.

Při té práci namáhavé
poledne jej překvapilo,
cítil, slunce kterak pálí,
sekeru svou zaťal v pařez,
ku modlitbě sepjal ruce,
pak po krátkém rozjímání
zašel v les. Chtěl najít sobě
čistý pramen svěží vody
a kořínky lesních bylin.

Dral se houštím; na mýtině
teď se octnul — jaké parno!
Cvrčků ostrá píseň zněla
z rozpukané, zprahlé země.

Mýtinu chtěl obejíti,
když tu náhle v středu jejím
starého si dubu všimnul,
který v dálku na vše strany
rozkládal své bujné větve.
Kolem dubu poletoval
vyplašený, polekaný
zástup včel a hlučně bzučel.
U dubu se cosi tmělo.
Přišel blíž a viděl: hnědý
medvěd na zadních stál nohou
u stromu a hlavu celou
do dutiny stromu strkal.
Přední prackou začal potom
celé zlaté plásty medu
vytahovat. Prokopovi
líto bylo v této chvíli,
sekeru že nevzal s sebou.
Spoléhal však v pomoc boží,
obešel strom nenadále
hledaje kůl nebo dřevo,
jímž by v boj se mohl pustit. —
Medvěd však jej spozoroval,
nechal medu, obrátil se
a po zadních nohou začal
točiti se za Prokopem.
Tento vida nebezpečí
nechal všeho, beze zbraně
šel mu vstříc — teď uskočil mu,
teď mu nadběh' kolem stromu.

Honili se hezkou chvíli,
medvěd bručel rozzlobený,
oči jeho div mu z důlků
nevystouply, a srsť jeho
trčela, se čepejřila.
Bleskem nadskočil mu Prokop,
ruky vzmach, a mocnou pěstí
zasáhnutý prostřed čela
s temným řevem klesl medvěd.
Ležeti jej nechal Prokop,
k stromu šel — hle, z díry jeho
kynuly mu zlaté plásty,
veliké a plné medu.
Celý stoh jich vybral s chvatem,
sotva vše moh' pojmout v náruč.
Myslil při tom, kterak medu
okusil sám Vykupitel
po zázračném z mrtvých vstání,
když se octl v společnosti
nevěřících apoštolů.
Medem též byl živ Jan Křtitel,
který rovnal stezky Pánu
a žil v poušti v dávných časech.
Po tak tuhé dnešní práci
chutnal doušek chladné vody,
který našel blíž své sluje.
Padala tam s kolmé skály,
pěnila se vodopádem
a sametem bujné trávy
stříbrnou se vlekla stužkou.

Obrátil se Prokop domů,
ale cestou létly za ním
zástupy včel vyděšených,
bzučely mu kolem hlavy,
snášely se níže k němu,
jak by chtěly před únosem
zachrániti kořist jeho;
sedaly mu na skráň, vlasy,
ruce, šaty, ale žádná
neranila poustevníka.
Provázený jejich hudbou —
vkročil v sluj — tu napadlo mu,
když zřel, kterak v jeho jizbu
rozletly se včelek roje,
že by moh' je ubytovat
ve předsíni svojí sluje,
med by nikdy nechyběl mu,
aniž v boj by musil krutý
s medvědy a jinou zvěří.
Vzal dva plásty plné medu,
našel v skále dutý otvor,
zapustil je v rýhy jeho
a hned celý roj lét' za ním,
spokojen tam usadil se.

VII.

ŽIVOT V ZIMĚ.

Přišla zima, v sněžném šatě
stály hory, línou vlnou
kolem skály tekla řeka,
ostrý vítr zaburácel
každou chvíli od severu
střásaje svým každým hnutím
s větví stromů, které k zemi
pod sněhem se prohýbaly,
křišťály a diamanty.
Útulno teď bylo v sluji,
když se Prokop vrátil z lesa,
když vzplál oheň na ohništi,
vesele když zaplápolal
skalné stěny ozařuje,
které stříbrem jinovatky
leskly se a jeho září
ve duhových hrály barvách.
Prokop sedal u ohniště
ve hlubokém rozjímání,
aneb v práci splítal sítě

z ohybného vrby proutí,
neb spravoval potrhané,
loďku teď si malou sroubil,
nářadí též hospodářské;
vším byl v této tiché poušti:
rolníkem i přívozníkem,
rybářem i lovcem smělým,
prorokem i poustevníkem.
V šerých dnech a zamlžených
hlavu v dlaních dlouho sedal,
přemýšlel o běhu světa,
o životě, o věčnosti,
o světě, jenž teď mu cizí,
v jiných barvách se mu jevil,
o přírodě, o té věčné,
neúmorné síle její,
o člověku, který neví,
odkud přišel a kam kráčí,
o jistotě oné víry,
která učí složit všecko
v Boha dlaň, jak v pevný přístav.

Jednou bylo pozdě večer;
chtěl již hlavu složit v lože,
když tu slyšel u vrat sluje
šustění a plaché kroky,
bolestné pak zamečení.
Otevřel a viděl lani,
s třemi kolouchy zde stála;
sotva zřela poustevníka,

radostně v před pokročila,
zamečela, v jejím hlase
cítil Prokop novou radost.
Vztáh' k ní ruku, kterou ona
lízati se jala chvatně.
Jistě příliš krutá zima
zahnala ji k této sluji,
kde snad druhdy měla skrýši.
Prokop hladil srsť jí měkkou —
poklepal jí lesklou šíji,
dál ji lákal, do předsíně
zaveď ji, snes mech a klestí,
suché chvoje nastlal pod ní,
večer hned pak vyřezal si
malou misku; když pak viděl,
mláďata že do sytosti
nassála se, začal dojit:
k medu měl též nyní mléko.

Malé jeho hospodářství
rychle rostlo; jednou z rána
viděl cos u lože svého,
jak to šuká, běhá, hraje,
přihleď blíž a viděl v šeru:
lesní králík byl to šedý,
za ním druhý soudruh vyběh',
hráli si a dováděli,
našli v koutě ležet haluz,
škubali z ní svěží lístky,
mlaskali, a Prokop viděl

stíny jejich dlouhých uší
na protější stěně hráti.
Přál jim rád ty bujné skoky,
posuňky a kotrmelce
a měl radost, když vstal s lože,
že se ani neulekli,
hráli dál u jeho nohou.

Jednou Prokop pozoroval,
zásoba že medu jeho
mizí víc než obyčejně.
Koho měl mít v podezření?
Či se mýlil? V noci na to
slyšel slují temné kroky —
blížily se k jeho loži,
teď se opět vzdalovaly,
teď až v předsíň vzdálily se.
Ztichly teď a znova opět
zněly slují — ztichly znova.
Bzukot včel hned zazněl na to,
jako v létě když se rojí,
mlaskání, pak přežvýkání.
„Svatý Bože!" jako bleskem
zasáhnutý chvěl se Prokop,
„zapomněl jsem zavřít dvéře,
a snad medvěd, sveden zimou
aneb vůní medu, který
čenichá i z dáli, přišel
oloupiti moje včely?
A má laňka!" — nedomyslil,

skočiti chtěl rázem s lože.
„Mám však po tmě potýkat se
s nepřítelem, jehož neznám?
Zas ty kroky, blíž a blíže —
jak mám s medvědem se pustit
v boj, když nevím, s které strany
skočí na mne?“ — Ruch se ztišil,
noc dál tmavým letla křídlem.
Rána Prokop sotva dočkal:
vstal, veselým, jasným hlasem
laň jej ihned přivítala,
jako vždy u jeho nohou
králíci si v mechu hráli:
k včelám šel, však tady žasnul —
plásty všecky vylámány,
včely v hlínu zadupány,
kolem rozházeno voštin,
a sbor včel, jenž unik' vrahu,
u stropu se jizby tulil
v chumáč hustý, žalně bzuče.

Nevěděl, co počít Prokop,
urovnal, jak moh' a doveď,
porouchané plásty včelám,
které brzy vrátily se
k svému dílu lítajíce
jeskyní a vchodem sluje
jako světlé, zlaté slzy,
až se zcela utišily.

„Či snad byl to medvěd přece?“
Prokop dále rozumoval;
jak se dírou v stropě protáh'
a pak našel k včelám cestu?
Čím to však, že laň mu ušla,
a on sám mu nepad' v spáry? —
Buď jak buď, dnes počíhám si.“
Motyku vzal, jal se kopat
blízko včel, vyhloubil jámu,
jak se dělá na medvědy;
na vrchu ji pokryl chvojí,
tiše pak a bez starosti
večer uleh' na své lože,
poslouchal — a zas ty kroky,
nyní blíž a nyní dále,
nyní silný praskot chvoje —
buch! — to byla těžká rána!
„Bože! to byl jistě medvěd,
myslil Prokop, však on zpátky
nevyleze, v pevné kleci
teď se octnul, klidně mohu
spáti dnes jak moje včely.“

Sotva jitra dočkal Prokop;
sekeru vzal těžkopádnou,
opatrně kráčel k sluji,
opatrně nazveď klestí —
ticho tam, ni hnutí malé;
směle sáhl Prokop v jámu,

v hustou srsť se zabořila
jeho ruka — posud ticho,
silou obra teď táh' vzhůru,
v smích však vypuk' nezkrocený;
nebo v jeho ruce zmítal
a se svíjel s rykem Rarach
jazyk při tom vyplazuje,
celý od včel popíchaný,
opuchlý a plný krve.
„Jak, ty na med? Věru dosti,
brachu, jsi mi ztrestán za to! —
Mlsoune, já měl bych věru
ještě víc tě potrestati.
Nyní běž a nanos vody,
dosti nahnal jsi mně strachu!“

Rarach celý polekaný
jal se lízati mu ruce,
pak vyplnil jeho rozkaz;
v krátké chvíli opět zmizel,
zkrotl tak, že plnou volnost
přál mu Prokop, beze všeho
sám ku práci dostavil se,
kdy jí bylo zapotřebí.
Ale zcela povahu svou
zlomyslnou, potutelnou
přece zapřít nedovedl.
Maličkostmi často škádlil
pána svého při modlení,

prchlivost v něm často vzbouzel,
třeba potom krutým trestem
pykat musil za svou zlobu.

Jednou Prokop u ohniště
sedě dříví přitesával;
Rarach u něho se plazil
a tu počal z dlouhé chvíle
kusy dříví, stonky větví
klást mu na obrubu řízy,
uměním svým pekelnickým
v ropuchy a ve háďata
proměnil je, tak že brzy
sluje byla plna plazů,
již se z řízy poustevníka
rozlézali na vše strany.
Dlouho klidně nechal Prokop
tropit ďábla tyto šašky;
najednou však obrátil se,
kříž udělal na tu havěť,
střás' ji s řízy, a ta rázem
v plameny se proměnila,
modré, žluté, zelenavé,
šlehající na vše strany.
Raracha ty zasáhnuly
v tvář i stehna, rudým vírem
kol něho se zatočily,
on v nich úpěl a se svíjel
až ku vchodu sluje — prchl

a do tří dnů nevrátil se.
Když pak přišel, musil Prokop
z hloubi duše zasmáti se,
vida celé tělo jeho
popálené na všech stranách.

Dlouho však to netrvalo
a zas nové pokušení
smyslil Rarach; v misku mléka,
již měl Prokop ku snídaní,
naházel mu svadlých listů,
špinavých a polo ztlelých.
Ráno do kouta pak zalez'
chtěje odtud pozorovat,
kterak Prokop rozzlobený
mrští miskou plnou listí.
Kterak ale podivil se:
Prokop vstal a po modlitbě
jak se dotek' kraje misky,
by ji k ústům lačným pozveď,
vylétl z ní jedním rázem
motýlů roj sněhobílých,
zakroužil se vírem v sluji
jak oblak sněžných vloček,
jak déšť lístků bílých růží,
k stropu vznes' se a pak zmizel.
Udiven zřel za ním Prokop;
z mléka stoupala však vůně
neobvyklá, svěží, sladká.

Vypil mléko svatý Prokop,
na Raracha, který studem
do kouta se plaše krčil,
mlčky jen se usmál tiše.

*

VIII.

BOJ SE ZUBREM.

Odhrnulo mladé jaro
zemi snivé, zádumčivé,
sněhu bílou loktuš s hlavy.
Zem se trochu pousmála,
zachvěla se v jarním slunci
jako dítě zimomřivé;
brzy ale střásla s vlasů,
s černých lesů sníh a jíní,
a již nic se nedivila,
že klín její jednou z rána
byl pln mechu, konvalinek,
fialek a petrklíčů.

Což to jaro dělá divy!
Dechne — zmizí jíní stromů,
skočí — na řekách led pukne,
výskne — skřivan vzhůru letí.
Což to jaro dělá divy!
Rozhlédne se — kolem pažit,

zamihne se — všude vůně,
usměje se — v srdcích láska.

Vyšel Prokop z chýže svojí,
s hlasným zpěvem otevíral
až do kořán vrata sluje.
Vůně proudy oblily jej,
svadlé listí spící v mechu,
nové listí na haluzích:
vše se chvělo sladkým dechem.
Mocným proudem osvěžený
do jeskyně vzduch se hrnul,
zlata paprsk šlehl do tmy.
Laň v předsíni poustevníka
zvedla hlavu, zamečela,
a ty včely blíže stropu
vzbudily se, jak by na ně
zaťukalo prstem jaro.
Vzbudily se, zabzučely,
nejdřív jednu starší družku
vyslaly ven na výzvědy,
zda jest pravda, co se děje;
ta snad ale okouzlena
květy, zelení a vůní
zbloudila kdes na mýtině,
nešla dlouho — plným sborem
pustily se všechny za ní,
lítaly zas vchodem sluje
kolem hlavy Prokopovy,
míhaly se v rychlém letu

jako zlaté kapky deště
oživené, každá v ucho
zabzučela poustevníku:
Jaro je tu, jaro, jaro!

Čarovných dnů celá řada
nastala teď s mladým jarem.
Prokop neustával v práci,
nevěděl, jak čas mu prchá;
sotva v noci po modlitbách
uleh' v lože, zas jej vítal
veselý zpěv vlaštovice,
jež na trámci jeho vrátek
zdělala si družné hnízdo.
Stále čilý neustával,
kácel stromy, otesával,
nářadí též svoje zkoušel,
jež za dlouhých, zimních nocí,
zdělal sobě pilnou rukou.
Vyšel ven a na skalině
plochu našel mezi lesy
vhodnou k založení pole.
Chtěl ji zorat, hlasně hvizdnul
na Raracha, šel si pro pluh,
zapřáh' čerta, zvedl otku
a již první mocnou ranou
ranil černá prsa země.

Tato ztěžka podala se;
na skalisku tvrdá půda

vzdorovala dlouho rádlu;
první brázda byla mělká.
Nechal Prokop stát pluh s čertem,
obešel dřív celé pole,
v každém rohu zastavil se,
v každý světa úhel kříže
dělal rukou žehnající
a promlouval v čtyry strany:
„Země, matko lidí, slyš mne!
Skálo, jež jsi do nedávna
oltářem snad byla bohům
lživým, klamným, vymyšleným,
oltářem buď lidské práce,
kolébkou, zkad život jiný,
lepší, plodný, úrodnící,
rozvlní se zlatým proudem
šumících a plných klasů...
Země, já tě zasvěcuji
místo vody posvěcené
prvním potem čela svého,
v mysli maje, co řek' v ráji
k člověku Bůh rozhněvaný:
V potu tváře budeš sobě
nyní chleba dobývati!
Skálo, kde snad do nedávna
rej se míhal zlobných duchů,
čarodějnic, poledníků,
schyl svou šíji; nebo větší
čaroděj se blíží k tobě —
lidský duch, jenž z nahých prsou

tvých jen bleskem rozdrcených
kouzlit bude zlaté klasy.
Pomni, že tvá hrouda každá
prsem jest, zkad život věčný
v zrno vtéká, které pučí,
zkypři tedy svoji půdu,
odhal šat, jenž přikrývá ti
kamením tvé lůno měkké,
tučnou prsť, kam síti budu.
Jménem Boha službiž lidem!"

Obešel tak Prokop pole,
s modlitbou se vrátil k pluhu,
zvedl otku, pobíd' čerta,
zaryl rádlo v tuhou skálu,
táhl pracně, namáhavě
ještě jednou první brázdu.
Rarach kabonil se v tváři,
napínal své svaly všecky,
ani pochopiti nemoh',
co si to zas Prokop smyslil,
k čemu to — ba jistě proto,
by jej týral; zastavil se,
ani krokem nechtěl k předu.
Dlouho Prokop neotálel,
zvedl otku, píchl čerta,
zaskučel ten úpěnlivě
a zas dále táhl brázdou.
„Do hloubky víc!" zahřměl Prokop.
Čert se vzpjal a zarejdoval,

takže v brázdě skoro zmizel
s celým pluhem; v téže chvíli
cítil otku na svém hřbetě.
„Zmetku, neznáš míry v ničem,
orej mělce!" hřímal Prokop.
Rarach vytáhl pluh z jámy,
jal se táhnout novou brázdu,
ale sotva rádlem tknul se
tvrdé půdy, při tom bzíkal,
jak by sršán sed' mu na nos;
sotva stačil jemu Prokop,
dohonil ho, zvedl otku,
a čert cítil, zač to stojí.
„Nyní v pravo kráčej brázdou!"
Čert se dlouho nerozmýšlel,
do útěku dal se v pravo,
byl by málem s kolmé skály
s sebou strh' i poustevníka.
„V levo víc!" ten křičel znova,
a zas celý potah letěl
v levo, tam se v husté mlází
zaplet' — však tím potrestal se.
Samé hloží, ostružiny
Raracha tam přivítaly;
ven chtěl, ale dál a dále
zaplítal se víc a více,
konečně až Prokop musil
toporem svým přesekati
husté trny; vytáh' čerta,
krvácel již na všech stranách.

Prokop zlobiti se nemoh',
viděl, že to nejde s čertem,
vypřáhl jej, poslal domů,
nechal pluh stát na úhoru
a v les vešel v zamyšlení.
Rozhrnoval husté větve,
mladým listím obsypané,
krokem každým vzbouzel v mechu
tisíc vůní rozmanitých;
zastavil se — slyšel z dálky
temné rány, jak by kdosi
bušil něčím tvrdým o zem.
Zabočil v směr těchto zvuků,
stanul — větve nazveď zpola,
viděl, trnul a hned byl by
zajásal — však zamlčel se.
Mezi mlázím v husté trávě
ležel zubr obrovitý,
spokojeně žvýkal trávu
okusuje svěží mlází.
Hlava jeho byla balvan
potažený drsnou kůží,
místy valně rozpukanou,
jeho šíj to skalin svazy,
místo mechu na nich tměla
z daleka se krátká hříva,
jak dužiny obrovité
klenula se žebra plecí,
jako trámy byly kosti,
a ten ocas — ten byl kyjem,

bušil v zem, až zachvěla se
každou ranou, až prach hustý
v kotoučích se zvedal za ním.

Obešel si Prokop zubra,
tak že tváří v tvář mu patřil,
skrčil se a jednou ranou
s praskotem vše shrnul větve,
tak že zubr viděl pouze
jeho hlavu v rámci vlasů.
Upřel Prokop, upřel pevně
na zubra své žhavé oči
veliké a demonické,
zubr svojich neodvrátil,
vydržel ten přísný pohled,
přestal pouze tlouci o zem
ohonem svým chundelatým.
Dlouho dívaly se na se
mohutné dvě hlavy tyto:
zubr — síla nezkrocená
přírody, té neúmorné,
divoké a nepodajné;
člověk — síla zušlechtěná
jiskrou ducha myslícího,
posvěcená utrpením,
zmohutnělá sny a prací.
Prokop zraků neodvracel;
zdálo se, že jiskry srší
z jeho očí a ty jiskry
splétají se v žhavé kruhy

kolem zubra, jež ho tisknou,
šíj mu schvátí jako jarmo,
zchromí údy gigantické.
Prokop vstal a vstal též zubr,
sklopil hlavu, kráčel zvolna.
Ani slova nepromluvil
poustevník, jen majestátně
kráčel lesem, zubr za ním.

Došli k pluhu, kynul Prokop,
zubr sám se sklonil v jarmo,
a již hravě dařila se
těžká práce; země tuhá
jak by měkla, brázdy černé
za sebou se pěkně táhly
jako vlny v rovné čáře.

Rázem vše se proměnilo,
raněná zem těžkým pluhem
zavoněla; z niv a lesů
různé ptactvo hned sem slétlo:
havran, který vážně kráčí,
vrána, která poskakuje,
pěnice též přišla plachá
i sbor vrabců dovádivých,
vysoko však ve azuru
kolébal se šedý skřivan,
nejsladší svou jásal píseň,
jak by tušil, že zde někdy
rozvlní se oseníčko

zelené a měkké, v které
uloží on hnízdo svoje.

Napadlo tu Prokopovi,
aby čerta připřáh' k zubru,
ne že rychlej šla by práce,
ale aby Rarach zlobný
nezahálel, z dlouhé chvíle
nevymýšlel pokušení.
Pomyslil a vykonáno:
zubr nechal trpělivě
připřáhnout si k boku čerta,
jenž se vzpíral, vyhazoval
kopyty a skučel hlasně.
Divný párek, s kterým oral
tvrdou skálu svatý Prokop.
Chvíli šlo to — ale Rarach
chtěl se pomstít Prokopovi,
chytil střečka, jejichž stádo
lítalo kol orajících,
a když s pluhem otáčeli,
zubrovi jej strčil v nozdru,
z které dým se valil v sloupu.
Rázem škubl sebou zubr;
střeček v nozdře jeho bzučel,
šimral, lezl, píchal, bodal;
vymrštil tu zubr zadkem,
ranou pluh rozdrtil jednou,
ocasem svým zasáh' čerta,
tak že odlít' omráčený.

Prokopa, jenž obrovitou
zadržeti chtěl jej silou,
do provazů pluhu zapleť,
zježil hřívu jako hřeben,
z oka blesky sršely mu,
dal se v hon a po skalinách
smýkal v letu poustevníka
až na pokraj srázné strže,
kam chtěl vrhnouti se střemhlav.
Začal nyní děsný zápas:
zubr vzpjal se celou silou,
Prokopem chtěl mrštit dolů;
tento strhal jako stébla
provazy, v nichž zapletený
po skále byl k strži smýkán,
obrovskou se vztyčil mocí,
zubra za oba chyť rohy,
o skalisko opřel patu,
ponořil zrak v oči zubra,
z kterých blesk za bleskem sršel,
zpátky tlačil neúprosně
netvora, jenž vzpíral se mu,
ohonem tlouk' na vše strany,
takže prachu oblak hustý
chvíli halil zápasící.
Tu když boj byl nejděsnější,
naklonil se k zubru Prokop,
až dech jeho cítil žhavý,
pošeptal pak jemu v ucho
jedno slovo — náhle zubr

jako zdrcen klesl k zemi.
Tak se řítí jednou ranou
pralesa dub, který blesku
nastavoval vzdorné čelo.
Chvíli ležel jako mrtvý,
zavřel oči, sotva dýchal,
volně dal pak svázati se,
s Prokopem šel jako kůzle.

Takto oral Prokop s čertem
a zápasil s plachým zubrem.

*

IX.

DIVNÍ HOSTÉ.

Mnoho roků rychlým křídlem
přes Prokopa létlo hlavu,
co žil v sluji na Sázavě.

Pod večer se z lesa vracel
Prokop prací unavený.
Stíny táhly se již dolem,
každý strom, jak hnul se vítr,
se snětí zdál tmu se střásat;
v úžlabinu zabočiti
Prokop chtěl v svém zadumání,
když tu slyšel lidské hlasy:
zachvěl se — po řadě roků
opět první lidské hlasy.
Cítil náhle slzu v oku,
zastavil se — slouchal dále,
hlasy různé blížily se.
Kdo to jen sem zbloudit mohl?
Praskala klesť pod nohami
osob, které blížily se;

teď již mezi haluzemi
rozeznával černé pláště,
dlouhé hole, jako berly,
klobouky, jichž velká střecha
stínila tvář cizích mužů.
Cizím hovořili hlasem,
jemuž Prokop nerozuměl,
poznal jen, že jsou to mniši,
z posuňků a šermování
rukou, že zbloudili z cesty
a se v tuhém octli sporu,
kam as nyní zaměřiti.
Rozhrnul teď rychle větve,
předstoupil a hlasem velkým
po latinsku oslovil je.
„Pokoj s vámi, bratři v Pánu!"
Se všech stran jej obklopili,
podávali jemu ruce,
latinou teď hovořili
všichni jeden přes druhého,
kudy cesta k Vyšehradu,
kdo jest on, kde jeho domov,
by šel s nimi provodit je.
Jedni od hlavy až k patě
prohlíželi jeho oděv,
druzí opět cizí řečí
rozkládali mezi sebou,
a zas k němu po latině
prosbu vznesli, by v své chatce
noclehu jim dopřál vlídně

a pak zítra vyvedl je
z hloubi lesa, jehož vlny
se všech stran je obklíčily.

Pousmál se vlídně Prokop,
zaveď mnichy v svoji jeskyň,
omlouval se, že jest chuda,
jak se sluší poustevníku.
Mniši zvědavě a plaše
do kola se rozhlíželi.
Kde co měl, jim všecko snesl:
mléko laňky, medu plásty,
vodu zřídla, a pak jal se
na zemi jim stláti lože.
Rozdělal též v krbu oheň,
pak v střed jejich posadil se,
naslouchal jich rozhovoru.
Zvěděl, že jsou mniši z Němec
a že bloudí celým světem,
víru Krista hlásajíce;
zvěděl, že sám papež z Říma
dal jim k tomu povolení,
a že císař římský do Čech
sám je vyslal na vyzvání
Oldřicha, jenž v Praze sídlem,
aby v Čechách pomáhali
šířit pravou víru svatou.
Mluvili též o jednotě
církve, která všecky různé
kmeny pojí jednou páskou,

chválili svůj klášter doma,
neradi jejž opustili.
Haněli ty české lesy
neschůdné a nekonečné,
i řeč — jež jim byla cizí.
Na konci když najedli se,
odříkali zpěvným hlasem
nešpory své po latinsku
a pak cestou unavení
svalili se na mech v lože,
a jak padli, usnuli hned
všichni spánkem spravedlivých.

Neusnul však svatý Prokop;
nad ohništěm, které hasnouc
v popel skrývalo své žáry,
seděl v bolném zamyšlení.
Cítil náhle, jeho duchu
že se propast otevírá
hluboká a nekonečná.
Blahý pocit jeho štěstí
zmizel bleskem v této chmuře,
která jako pavučina
jala v sítě jeho duši.
Sama sebe jal se ptáti:
Čím jsi byl zde v této poušti
svému lidu, svojí vlasti?
Sobě žil's jen, ovšem v klidu,
ale rovněž v nečinnosti.
Je ten život, který žiješ,

zcela tvůj, bys dle své vůle
tak jej skrýval všemu světu?
Nebyl's víc než pařez suchý,
v pralese jenž mrtev dřímá,
v létě halen v suché listí,
v zimě pohřben v hustém sněhu.

Snil a zahleděl se dlouho
na mnichy kol dřímající,
a ve vlastní zpovědi své
pokračoval tich a smuten:
Hle, ti vlast svou opustili,
pěkný klášter, opatřený
pohodlím, kde v lepší službu
obětovat mohli nebi
žití svého květ i plody.
V neznámý kraj vydali se,
v neschůdné ty černé lesy,
hledají a snad též najdou
cizinci, co tys již dávno
měl pro lid svůj učiniti.
Němci jsou a po latině
chtějí mluvit k bratrům tvojim,
jednou rukou chtějí podat
světlo víry, druhou ale
vyrvat otců jazyk svatý.
V jedné nesou symbol kříže,
v druhé ukrývají kleště.
Běda, nyní se již octli
na prahu tvé domoviny,

k Praze hledají už cestu.
Oldřich, kníže, sám je vyzval,
a ty, který měl's už dávno
svému lidu kráčet v čele
roven sloupu ohnivému,
řadu let, zde ztajen, ukryt,
neznám plodný život trávíš.
Prokope, tys hřivnu svoji
zakopal, nuž nyní vzmuž se,
vykopej ji, využitkuj,
z tmy teď k světlu prokopej se,
k práci povstaň z nečinnosti.
Zachraň jazyk svému lidu,
řečí svou ať svého Boha
vyznává, vstaň, po šlepějích
jdi, jež ukázal ti Cyril.

Ale jak? V čas přijde rada.

Zamyslil se opět znova,
rozhlížel se celou řadou
šťastných let, jež strávil tady
zapomenut celým světem.
Cítil blahé ujištění,
nadarmo že nežil tady.
Cítil, kterak jeho duše
otřesena mnohou bouří,
vzpjala se a utužila,
kterak síly jeho vzrostly,
vůle jak v něm zmohutněla,

s přírodou jak tuhý zápas
byl mu školou pro budoucnost,
jak má s lidmi zápasiti.
Vzpomínal, jak všickni velcí
proroci i apoštolé,
nežli vyšli kázat lidu,
s duchem svojím o samotě
v poušti dlouho hledávali
sílu, klid a povznesení.

Na spící zas patřil mnichy
a myšlének nová řada
klíčila hned v jeho duchu.
Myšlénko, tys všemohoucí!
Símě tvoje sotva padne,
již jest stromem, z jehož větví
rozléhá se hlahol ptáků,
slavících tvé velké příští.

Necítil se Prokop více,
hněv jej pojal k cizozemcům;
pouze práva pohostinství
chránila je v jeho sluji.
Ale povstal jedním rázem,
strhal mračna svojí dumy,
vítězným a velkým hlasem
jal se jásající zpívat
otců hymnu dávnověkou:

„Hospodine, pomiluj ny!“
Hlas jeho se rovnal bouři,
strh' v svůj souzvuk stěny sluje,
které spolu hlaholily,
vzbudil v roklích spící vítr,
který prales rozkolébal,
a již se to tichou nocí
valilo jak velká hymna,
jako duchů chorál valný:
„Hospodine pomiluj ny!“
Staré stromy, ve svém klíně
které hvězdy kolébaly,
lípy, jedle, buky, břízy,
pod nimi mech, zřídla z luhů,
tisíc k tomu divných hlasů
z roští, strží, slují, z houští,
stéblo trávy, haluz dubu:
vše se chvělo s jeho písní,
hřmělo, pělo, burácelo:
Hospodine, pomiluj ny!

Lesů šum, jenž jako bouře
nad slují se valil z dálky
a zpěv hlasný poustevníka
probudily spící mnichy.
Jedni žehnali se křížem,
a zas klesli v tichý spánek,
druzí ale rozhlíželi
kol se plaše po jeskyni.

Ohniště žár zmírající
vrhal dlouhé černé pruhy
po stropu a skalných stěnách,
v koutě ale uviděli
Prokopa; zde klečel, hlavu
nakloněnou maje k zemi,
ruce k nebi roztažené;
gigantické stíny černé
činily, že v nekonečnost
zdál se tratit, splývat celý;
při tom zpíval mocným hlasem,
vítr z lesa duněl, hřímal
v jeho tonech drsnou písní
v neznámé jim cizí řeči.
Nevěděli, velkým hlasem
že on pěl, když vzbudili se:

Tušili však jakous tíseň,
jak jim úží dech i srdce;
rychle křížem žehnali se
šeptajíce mezi sebou:
„Bože, to je černokněžník,
pohanský kněz, sluha ďáblův!“
a zas tváře ustrašené
kryli v mech a žehnali se.

Přišlo jitro. Jako obr
povstal Prokop; silným duchem,
jasně nyní cíl svůj viděl.

Usmíval se jako slunce,
po bouři když zlatí mračno.
Snesl mnichům med a mléko,
vzal svou hůl a přepásal se,
pak své hosty ustrašené
mlčky, beze slova vyveď
ze sázavských, černých lesů.

★

X.

KLÁŠTER.

Hoj vy lesy, staré lesy,
kde jsou ony časy dávné,
z nenadání v chvíli ranní
v ticho vaše dřímající
když vpaď náhle honců jásot,
rohů ples a chrtů povyk,
ořů řeht a jezdců smíchy?
Kdy ozvěna na štít skály
usedla si v tiši lesní
jako tetřev vyplašený,
bijíc křídly v divém plesu,
až se v skalách pod balvany
vzbudil vichr dřímající,
vzbudil a svou bradou zatřás',
až se chvěly vršky sosen,
sněti dubů, bříz a jedlí
postrachem a podivením,
a se ptaly v šumném sboru,
co se stalo, co se děje?
A pak nad pobitou zvěří

v buků šeři v stinném chladu
vyprázdněn jest plný pohár
na zdar štěstí loveckého.
Hoj, vy lesy, staré lesy,
dojista že vzpomínáte
oněch starých, dávných časů,
kdy pohádka vládla světu.
Ještě staré vaše sosny,
modříny též zamyšlené,
kterým visí vousy s brady
jako starcům, jako dědům,
vzpomínky těch dobrých časů
šumí, šumí, vypravují
mladým vnukům na pasece
v dlouhých nocech, když svým stříbrem
korun jich se dotknul měsíc
a je zbudil k snivým dumám
jak zpěv zladí srdce lidská:
Šumte, šumte, staré stromy,
báje svoje v mou též píseň.

Navrátil se Prokop v sluji,
když byl mnichy doprovodil,
s jasnou myslí jako vždycky
sekeru svou chyť a zvedl
a jal se dub přitesávat,
rozpřádaje dlouhý řetěz
myšlének a předsevzetí,
jež mu v noci rozvlnily
ku hlasnému zpěvu srdce.

Náhle divý, neobvyklý
ton se zachvěl v tichém dolu,
projel stromů korunami,
budil spící ohlas v skalách:
fanfara to lesních rohů.
Udiven trh' sebou Prokop,
zastavil se v práci svojí
v dálku bedliv naslouchaje.
V těchto hvozdech, zvyklých pouze
hymnám vichrů, pádu kmenů,
když se vlastní tíhou řítí,
divně vyjímal se náhlý
rohů zvuk — v něm skrývala se
lovů celá epopeje.
Vesele a lehce zazněl,
zpíval, hrál a jasným zvukem
zdál se s lovci laškovati;
ostrých not pak tryskl chumáč,
krátkých, drsných, vyzývavých:
to ryk zvěře vyplašené,
stenot psů, běh srázný houštím,
praskot větví, hovor lovců.
Tony rostly v celé moře,
jež se valilo vždy blíže
jedním, širým, velkým proudem,
celý útok byl v té písni.
Krátký nápěv, jásající,
vítězný, jenž dlouhým echem
v skalách zněl — zvěř dohoněna,
zaskočena, poraněna,

uštvána — zas nové zvuky,
něžné, tklivé, roztoužené,
žalující dál a dále,
s nimi lov se tratí v dálku
jako bouře na obzoru.

Sekeru zveď zase Prokop,
a zas drsné, jednotvárné
zněly rány tichým hvozdem.
Náhle v houští ryk a ševel;
v předsíň sluje udýchána
vrazí laňka Prokopova,
klesne k nohoum poustevníka,
chvěje se a k němu vzpírá
veliké své hnědé oči.
Jaký div, na hlavě její
kříž se leskne divnou září,
z paprsků tak divné krásy,
v boku šíp jí trčí ostrý,
pod kterým krev rudá stéká
stydnouc v kapky rubínové.
Před jeskyní zazněl nyní
rohů hlas, a již sem vskočil
lovec pádným, smělým krokem.
Ztepilý byl, černovlasý,
hrdé tváře, bystrých tahů;
rozhlížel se na vše strany,
luk mu vypaď udivením.
„Kdo jsi, jenž zde bydlíš v poušti?“

„Oldřichu, proč poranil jsi
moji laň, což neviděl jsi,
kterak sám Bůh znamenal ji?"
S těmi slovy vytáh' Prokop
z rány šíp a požehnal ji,
ta se rázem zacelila;
na to vlídně pohladil jí
lesklou šíji a pak pravil:
„Hříšník jsem a sluji Prokop;
v této poušti dlouhá léta
žiju řádem Benedikta,
království bych boží získal.
Vítej, kníže, v tuto sluji,
k velkým věcem Pán tě chystá."

„Mne, vždyť pln jsem černých hříchů!"
odpověděl kníže Oldra,
„kdybys chtěl mne vyzpovídat,
s důvěrou bych potom větší
mohl, otče, mluvit s tebou."

Stalo se, jak přál si kníže.

„Žízním, otče!" pravil Oldra,
„roznícen jsem velkým během,
dej mně píti, sám co píváš."

Nabral rychle Prokop vody,
ze srdce jež tekla skále.

Jako víno nejvzácnější
zachutnala Oldřichovi.

Sedli pak a hovořili.
Prokop jásal z hloubi duše;
viděl sen svůj vyplněný,
jejž v něm vzbudil příchod Němců,
věřil, tak se mělo státi.
Vypravoval Oldřichovi,
líčil směle živým slovem
nebezpečí, v které pádí
česká země, kdyby k Bohu
cizí řečí lid se modlil,
věštil, kterak tyto stráně,
tento hvozd a údol tichý
ohništěm být mohou zemi,
odkud pravé spásy zoře
rozlije se ručejemi;
prosil jej a zapřísahal,
aby poslal mnichy nazpět,
ukázal mu ruku boží,
jak jej vedla k němu lesem
za stopami jeho laně
právě toho jitra, v kterém
Němci vydali se k Praze.
S úžasem jej slyšel Oldra,
vyskočil a jal se mluvit:
„Nuže, sám ty, sluho boží,
seber zbožných bratří více,
kol sebe je shromažď všecky.

Žijte spolu v této poušti,
učte lid můj českým slovem,
učiním rád vše, co mohu,
k poctě Panny, matky boží,
i milého Pána Boha."

Oldřicha ven Prokop vyveď,
ukázal mu cestu lesem
a též místo, které nejlíp
pro klášter by hodilo se.

Jiný život nastal nyní.
Po třech dnech se Oldra vrátil,
ne již sám, než s družstvem svojím,
ne již sám, leč s lidem dělným;
nástroje vše měli s sebou,
s Prokopem šli, kam je vedl,
práce začla, topor lítal;
nejdřív vymýtěn kus lesa,
základy pak položeny.
Hvozd teď ožil řečí lidskou,
ruchem vozů skřípajících,
dopadáním pádných seker,
hlasy honců, řevem býků.
Pracováno neustále:
sotva jitro blesklo v stromy,
děláno i při měsíci,
v ouplňku když zářil jasný;
dřevěné zdi rychle rostly,
chrám se brzy vzpínal k nebi

a kol něho nízký klášter,
cel v něm dvanáct vedle sebe
ve prostředku s refektářem,
špižírny a zásobárny.
Do Prahy pak odjel kníže,
uchystal vše ku slavnosti
zasvěcení nové stavby,
přijel a s ním dvanáct mnichů.
Ze všech končin české země
hrnuly se davy lidu
ku Sázavě, jako divem
oživnul kraj druhdy pustý;
kde se vzaly, těžko říci.
Od severu, od západu,
od Labe a od Vltavy
neznámí tu vítali se,
neznámí si tiskli ruce,
cítili jen dobře všickni,
že zde našli, co tak dlouho
scházelo jim, čeho ani
nedala jim zlatá Praha,
Vyšehrad ni šedostěnný.

V středu mnichů ve průvodu
biskup Šebíř kráčel vážně
v skvostném rouše pod nebesy;
pražské kněžstvo v plné slávě,
Prokop s nimi s holou hlavou,
ruce spjaty, nohy bosy,
tak jak druhdy živ byl v sluji;

nechtěl nijak změnit roucho.
Kráčel klidně volným krokem,
výškou hlavy všecky předčil;
černé jeho dlouhé vlasy,
jimiž sem tam prokmitával
proužek šedin jako stříbro,
v kadeřích mu na ramena
splývaly do černých vousů.
Oko jeho plálo blahem,
zástupy kol hrnuly se,
každý k Prokopu se tlačil,
chtě se dotknout jeho řízy,
nebo slíbat pouhé stopy
jeho bosých nohou v písku,
tak že skoro biskup Šebíř
žehravostí se již horšil
v svojí duši. Vešli v kostel:
po prvé tu české slovo
rozlehlo se v jeho stěnách,
neb lid zpíval jásající
otců zpěvy starodávné,
když mši Prokop začal sloužit
dle obřadu slovanského.

Zatím Oldra, biskup Šebíř,
zemani a vladykové
smluvili se jednohlasně,
aby nové obci boží
opatem byl Prokop zvolen.
A když z chrámu vyšli v sboru,

před vším lidem biskup Šebíř
pronášel tu prosbu jemu;
mnichů sbor hned přizvukoval
a dav lidu hlučně jásal.
Ale Prokop sklopil hlavu,
nejmenší chtěl býti z bratří,
ano prosil, o samotě
by jej v sluji zanechali
s králíky a jeho laňkou,
s včelami a s milým Bohem.
„Dobře," pravil biskup Šebíř,
„když se zdráháš, budem volit!"

Vrženy jsou kostky losem.

„Špatně vrh' jsi," pravil Prokop —
„o sebe dvě zavadily."

„Ještě jednou," kázal Oldra.

Po druhé vrh' Šebíř kostky.

„Nemá tentýž dvakrát házet,"
jal se namítati Prokop
vida, los že bude jeho.

„Nuže sám teď hodím, ale
marné vše jest odmlouvání,"
s usmíváním pravil Oldra.

Kostky padly, Prokop zvolen. —

Zpěčoval se, znova prosil,
zaklínal a zapřísahal,
všecko marné; ve průvodu
byl již veden do kláštera,
jenž mu se vším v celou správu
Oldřichem měl předán býti.
Lid se valil jako mračno,
ale brzy zpět se hrnul,
s ustrašenou tváří čekal
u kláštera velké brány
a zvěstoval udivený:
„Nelze nijak otevříti.“

Vystoup' z davu kníže Oldra,
chytil kliku — marná snaha,
jak by vrostla v zem tak pevně,
bez pohnutí stála vrata.

Vystoup' z davu biskup Šebíř,
chytil kliku — marná snaha,
jak by srostla s zemí v jedno,
bez pohnutí stála vrata. —

Vystoup' z davu svatý Prokop,
nedotknul se ještě kliky,
a již samy rozlétly se
obě půlky velké brány
až do kořán s hlasným třeskem.

„Hospodin sám nyní volil!"
pravil Šebíř žehnaje se;
vypuk' v jásot zástup celý —
Prokop opat vstoupil v klášter.

*

XI.

ROZDĚLENÍ PRÁCE.

„Jménem Otce, Syna, Ducha,"
pravil v radě bratřím Prokop,
„opatem jste zvolili mne,
velkou tíži na má bedra
uložili nestatečná.
Nuže, slyšte, co já Prokop,
sluha boží, který v poušti
hledal Boha dvacet roků,
mluvit chci k vám v této chvíli:
Líp se daří každá práce,
když víc rukou se jí chytí,
deset seker dřív dub sklátí
nežli ruka bez toporu,
nás tu třináct k svaté práci
podle vzoru apoštolů.
Velikým jest dílo naše:
tato poušť, jež plná lesů
neschůdných a bažinatých,
kde na skále hnízdí supi
a pod skalou rys a medvěd,

má se námi státi rájem;
z našich dlaní vypučeti
květ má s klasem, naší rukou
má být spoután bystrý ručej,
aby lidí pomocníkem
stal se místo sokem jejich.
To jest dílo vašich rukou;
větší však má úkol slovo,
slovo pravdy, povznesení,
útěchy a lásky boží,
kterým k lidu mluvit máme
v svaté řeči jeho otců.
I zde, v duších lidu, které
neschůdny jsou jak ty hvozdy
a jak ony plny zvěře,
vášní, hříchů a zlých zvyků,
zde zas kouzlit máme slovem
myšlénky květ s plodem činu.
Veliké jest naše dílo.
Nuže, k práci rozdělme se,
každý chytni v ruku topor
dobré vůle, pevné snahy,
a ten dub se skácí dříve,
nežli kdyby v nesvornosti
z jiné strany jal se každý
tesat, bušit, řezat, sekat,
kolos ten by spíš v svém pádu
zasáhnul vás pracující.
Opatem jste zvolili mne,
slyšte, jak sám vyměřuji

obor svojich povinností.
Ku každému dílu první
dostavím se, poslední však
opustím já místo práce;
před kohouta písní první
skočím s lože a vás všecky
podle stáří půjdu zbouzet;
ku práci chci přihlížeti,
všady první při modlitbách,
poslední však k odpočinku,
u stolu též na nejzazším
seděti chci místě vždycky.
Bratři, jako děti k otci
přitulte se ke mně každý,
budiž přímost mezi námi,
láska s námi, shovívavost,
odpuštění, trpělivost;
říkejte mně prostě ‚otče'."

Zaplesali všickni bratři,
tiskli ruce Prokopovi,
který dále pokračoval:

„Čtyři živly dohromady
tkají věčné roucho boží:
oheň, země, vzduch a voda.
Dva z nich, zem a vodu, svěřil
člověku Bůh, aby jemu
sloužily a pomáhaly
k uhájení živobytí,

dva vyhradil pouze sobě,
vzduch dal andělům a ptákům,
aby mezi ním a lidmi
prostředníky byli, v oheň
pouze sám on obléká se,
ať již sluncem hřeje zemi
aneb hvězdami jí žehná,
nebo v mračno zahalený
na křídlech svých blesků lítá.
Vždycky věčná buď mu chvála!
Nám dal k správě zem a vodu.
Bratři, vložte ruku k srdci
a pak vložte ruku k dílu.
Dvanáct bylo apoštolů,
rybáků jen prostých dvanáct,
a hle, oni proměnili
země tvář, týž Bůh je s námi.
Vizte zem a mějte soucit
s touto matkou všerodící:
zraníte-li ňádra její,
buď to pouze, zlaté klasy
by scelily tuto ránu,
skácíte-li v svatých hvozdech
jeden strom, hned v školce svojí
vsaďte jiný. Věřte jistě,
že zem cítí jako lidé.
V naše ruce vše, nač zříte,
složeno jest k zdaru, vzkvětu,
já sám, když jsem žil tu v poušti,
byl jsem vším, já lesy kácel,

oral půdu, chytal ryby.
Nyní zvol si každý práci
podle svojí chuti, nebo
jakou dříve zabýval se,
klášterní než složil sliby.
Koho těší jíti brázdou
za pluhem, kde ptáků hejno
hlasným oblétá jej rykem,
koho těší srp a kosa,
plné vozy klasů plných,
opratě hned chop se čile,
rolníkem buď, pracuj v Pánu,
kterak srdce tobě káže.
Kdo zas rád máš husté lesy
a jich písně mnohohlasné,
větrů bouři v jejich strunách,
slunce zlato v jejich listí,
rosné kapky v jejich mechu:
tobě lesy odevzdávám,
dodávej z nich všecko dříví,
k nástrojům jež zapotřebí,
ale rovněž sázej, štěpuj,
především však plaché zvěře
nebuď lovcem, buď jen strážcem.
Komu pohled příjemný jest
na řeku, když v slunci dřímá
o poledni v zlaté páře,
neb když bouří rozlícená
tepe v břehy, až to stříká
na vše strany drahokamy:

osedlej si její vlny,
uzdu hoď do hřívy jejich,
ať se pění, ať se práší,
buď u řeky převozníkem
jako druhdy svatý Krištof,
v noci choď po březích řeky,
houkej v dálku, zabloudilý
by tě brzy slyšel chodec,
na druhou jej převez stranu
a když jako smetí vichr
zmítat bude tvojí loďkou,
vykasej se a skoč do vln,
chyť na bedra zbloudilého,
o kyj svůj se opíraje,
a Pán, který dal ti vůli,
sílu též ti neodepře.
Ve dne chytej šupinatý
hlubin rod a mysli při tom
na duše, jež Pánu získat
první tvou je povinností."

Souhlasili všickni bratři,
tiskli ruce Prokopovi,
který dále pokračoval:

„Živly dva Bůh vyhradil si,
vzduch a oheň, v kterých bydlí,
z dvou též živlů bytost lidskou
sestrojil si přeuměle,
z duše, z těla; těchto obou

dbát má člověk na své pouti;
duši tuží přemýšlení,
tělo tuží stálá práce,
často ale unavené
obé žádá odpočinku.
Nechte ducha, toho sami
v chvíli šťastné andělové
na bílé si chytnou křídlo,
ale tělo, hmota líná,
jíst chce, pít chce, spáti žádá;
tím v ní opět síla vzplane
olejem jak oheň lampy.
O kuchyni dbáti dlužno,
o sklep též a zásobárny,
aby chudým mohlo zbýti
vždycky dosti k nasycení.
V této péči, v správě domu
střídati se budou bratři,
losem určí mezi sebou,
a kdo zvolen, trpělivě
na týden se chopí díla.
K službě boží ale všickni
pilni budem dohromady:
o půlnoci zazní žaltář,
před svítáním vstanem k hoře,
mezi jídlem o polední
budiž čítán život svatých.
Jménem Otce, Syna, Ducha,
domluvil jsem, bratři moji,
opakuju ještě jednou:

Milujte se všichni spolu.
Shovívaví buďte k sobě,
nebo láska — to je všecko.
Ctěte zem, již vzděláváte,
mějte rádi každé zvíře,
včelu, která med vám dělá,
vola, který chléb vám chystá,
lani, jež vám mléko skytá,
vlka, jenž vás učí bdíti,
medvěda, jenž k smíchu nutí,
hlavně ale pod římsami
kláštera a chrámu, bratři,
vlaštovičkám přejte hnízda.“

Dohovořil svatý Prokop,
zajásali všichni bratři,
slíbili mu poslušenství,
slíbili si svornou lásku,
rozdělili mezi sebou
lesy, pole, vodu, klášter,
odešli pak po své práci.

*

XII.

ZÁPISKY RARACHOVY.

V svátek Maří Magdaleny
slavnost byla na Sázavě
hlučná, četně navštívená
od poutníků z blízka, z dáli.
Prokop sám chtěl sloužiti mši,
bratr Cyrill, jehož slovo
plné svaté výmluvnosti
řeřavé jak uhlí bylo,
nade hlavou hříšníkovou
mluviti měl o pokání,
o té krušné pouti k němu,
ostatní pak mniši měli
přisluhovat svaté službě
se svícemi rozžatými,
nebo v kůru dělat hudbu,
zpívajíce velkým hlasem
starodávné písně otců.

V tento den se přihodilo,
legenda co vypravuje.

Časně ráno po svítání
do lesa si Prokop vyšel
chtěje mysl osvěžiti,
myšlénky své sebrat chtěje,
jak to žádal svatý obřad.
Na nízký tu vystoup' vršek,
rozhlížel se širým krajem,
kterak davy lidu pílí
v pestrých šatech ku Sázavě.
Na velký chtěl sednout balvan,
na kterém vždy v rozjímání
vonnou lázeň ducha nořil;
tu však k svému překvapení
Raracha zřel, jenž tu seděl
nohama se opíraje
o protější skálu; v prackách
držel velkou oslí kůži
oškrábanou, vyhlazenou,
jak z archivu klášterního
by ji ukrad', rovnou oněm,
na nichž dobrý bratr Jimram
opisoval písmo svaté
zdobným písmem, pestré kraje
okrašluje rudou barvou.
V kůži bílou tuto Rarach
zatínal vší silou zuby,
prackami pak natahoval,

vytahoval, roztahoval,
jak jen mohl na všech stranách;
Prokopa si ani nevšim,
šklíbal se jen škodolibě.

„Co tu děláš, pekel zmetku,
promluv, či mne neznáš více?"

„Jak bych neznal, boží sluho,
nejsou posud zahojeny
moje rány od orání.
Co tu dělám? viděl's dobře,
domysli se, ipse vtip se.
Dnes je svátek na Sázavě,
množství se tam sejde lidu:
kalné vody, valné lovy."

„Co s tou kůží?" ptal se Prokop.

„Rač jít se mnou, sluho boží,
nevíš sám, že čas jít domů,
poslední již poutník zmizel,
v chrámu všichni čekají tě:
bratr Ondřej sedí v kůru,
nadýmá se jako holub,
div že vole nedostane
od zpívání, myslí jistě,
anděl v nebi proti němu
bídný jest jen koledníček;
bratr Radim v sakristii

v novém ornátě se pyšní,
vyšlapuje jako krocan,
druzí mu to závidějí;
máš to, otče, pěknou chásku
v klášteře svém pohromadě.
Bratr Jimram, stará kopa,
by nemusil po práci jít,
záda křivit, v potu kopat,
orat, rýti, stromy kácet,
v knihovně si pěkně hoví,
staré špiní pergameny,
maluje do písmen jejich
zástup trpasličích figur,
celý den *R* jedno hyzdí,
vzdychá při tom, pot utírá
rukávem si zašpiněným
s přemoudrého svého čela,
v duši pak všem vysmívá se,
kteří v potu tváře robí
na polích anebo v lesích.
Bratr Vít — ach, toho neznáš!
Řekne s tváří zbědovanou:
‚Do lesa jdu, otče milý,
zázračných jdu hledat bylin;
nemocných je plný klášter,
mně se mastí nedostává‘ —
jde a jahod natrhá si,
napije se ze studánky,
do chládku si potom lehne,
sladký spí sen spravedlivých,

až polední slunce samo
splaší s jeho obličeje
hustý závoj chladných stínů;
probudí se, mne si oči,
rychle skočí, běží domů,
na cestě však uškubne si
v pravo v levo trochu trávy,
lopuchy neb jitrocele,
na nose co tak mu sedí,
a pak celý udychaný
vypravuje v hloubi lesa
o vidění, o modlitbách,
o postu, jejž snášel v lese;
zatím čtverák ani neví,
od borůvek že má pysky
až do černa potřísněné.
Bratr Krištof — to ten pravý...“

„— Ustaň ve svém utrhání,“
přerušil mu Prokop hovor
ku zpáteční cestě lesem
obraceje kroky svoje:
„pojď a cestou já též tobě
něco pěkně připomenu:
Závist jen v tvém srdci klíčí,
vztek a zlost, že bratři moudří,
opatrní, spolehliví
úkladům tvým jen se smějí.
Dobře vím, jak bratr Ondřej
ondy ovce postřihoval

prozpěvuje při tom žalmy.
Tys byl za ním ukryt v roští,
sotva vlny malý vloček
od nůžek mu odpaď, dříve
než jej mohl dáti stranou,
ty jsi foukl ze vší síly
neviděn — a vloček zmizel
jak sníh, lehká pohra větrů.
Dobrý Ondřej dále stříhal,
ale s vlnou neshledal se,
od nůžek mu odlétala
jako pýří, jako smetí.
Ondřej křížem žehnal nůžky,
žehnal ovci — ale darmo,
tys však, zlobný pekelníku,
nemoh' vydržet a spustil's
ostrý smích, jenž prozradil tě.
Skočil Ondřej, vytáhnul tě,
svázal tebe jako ovci,
na klín tebe položil si,
ostříhal tě bez lítosti,
do hola, až v nahé kůži
pak tě pustil a měl radost,
jak jsi skučel v tuhém mrazu:
teď se hněváš na Ondřeje,
každé proč má vždy své proto."

Ku ručeji zatím došli,
který šuměl přes kamení,
úzká lávka přepínala

jeho vlny, sotva jeden
mohl přejít bez úrazu.
Rarach skočil rychle napřed,
a když přešel, shodil lávku
zadním kopytem svým nazad,
rychle tato létla s vodou.
Na druhé stál straně Prokop,
ani nehnul brvou oka,
kynul pouze rukou svojí:
malý doubek, na pokraji
zřídla jenž stál, hned se sklonil,
ochotně přes proud se natáh'.
Přešel Prokop suchou nohou;
vlastní rukou zvednul doubek
řka: „Rosť v obra pět set roků,"
a zas klidně kráčel dále;
Raracha zas dostih' cestou
a v své řeči pokračoval:

„Bratr Radim, rozumím též,
po chuti že není tobě,
kuchařem byl tento týden;
k hoře musil a pak zase
k antifonám, chyt' si tebe,
a tys musil po den celý
v kuchyni mu točit rožněm,
zatím co v tvé hlavě líhlo
neplech se a taškaření,
šibalství, jak v hnoji červů.
Do zlata když kuře pěkně

opečeno jen se lesklo,
neodolal's, strh's je dolů,
začal jíst a chtěl jsi prchnout;
oblizoval's ještě prsty,
an tu vrazí rozlícený
bratr Radim do kuchyně,
oknem pozoroval všecko;
v svatém hněvu chytil rožeň,
v zadek ti ho vrazil celý,
jen se cukej zapíraje —
všecko, všecko je mi známo.
Nyní ale pověz přece,
co s tou kůží v dnešní svátek?"

Ušklíbl se na to Rarach.
„Což já nesmím do kostela?
Sám víš, že dnes velký zástup
lidí bude na Sázavě;
musím lovit hříchy jejich,
pamět má však již se krátí.
Proto včera předvídaje
podle ruchu lžic a nožů,
že den boží bude zítra,
bratru Jimramu jsem ukrad'
ten kus staré kůže oslí,
od něho jsem přiučil se
ctnému kumštu písařskému.
Schován v chrámu hodlám sobě
všelikými kliky háky
zapisovat lidské hříchy,

kterých nejvíc nadělá se
ve chrámu při službách božích.
Sluho boží, dej dnes pozor,
pamatuj, čert nikdy nespí."
Lehounce se usmál Prokop,
zatím oba vešli v klášter,
kde již bratři čekali jej.
Prokop vstoupil v sakristii,
Rarach v kostel, neviděný
na kůr vlezl a tam k stropu
mezi trámy skrčil hlavu,
na kolena roztáh' kůži.

Zazněl zvon, a mše již začla.

Zprvu každý ruce spjaté
zbožně ležel na kolenou,
modlitbu svou odříkával,
aneb s kůrem zpíval spolu.
Když pak ujal slovo Cyrill,
teprv každý sluch svůj zbystřil,
aby ani slovo jedno
neušlo mu, by moh' všecko
vypravovat zase doma.
Polední však brzy vedro
opilo tak posluchače,
že již mnohý začal klímat
hlavu v taktu ukláněje.
Ihned měl tu Rarach práci.
Vesnický lid chytal lelky,

dostal čárku na pergamen,
stará babka třásla hlavou,
chrápala již skoro nahlas —
tu máš, bod stál v oslí kůži.
Mnich též mnohý zahřešil si:
bratr Radim, který svíci
hárající držel v ruce,
zaklel v tichu, nebo vosku
skápnula mu žhavá slza
na sevřené holé prsty —
hned měl bod na oslí kůži;
bratr Štěpán, u oltáře
který zpíval epištolu,
zapomněl, ký dnes je svátek,
spustil jinou; teprv Prokop
přísným když jej změřil zrakem,
rychle opravil svou chybu —
bod však tměl se v pergamenu.
Ba tam, jaké pohoršení
ve výklenku šeré kaple!
Právě v oné svaté chvíli,
těla Páně proměnění,
jeden hoch tak naklonil se
ke rtům modlící se dívky,
až jich rety sblížily se,
polibku až sladký ohlas
rozletěl se celým chrámem.
Ušklíbnul se notně Rarach,
oba chtěl si zapsat v kůži,
ale běda — nikde místa,

obě strany jedno moře,
teček, bodů, kliků háků,
ani kouska místa nikde;
rád by smazal jiných třicet,
jen ty dva by moh' si zapsat.
Jaká pomoc! Svraštil čelo,
pergamen chyť pevně v zuby,
o koleno opřel ruce,
by jej trochu povytáhl,
trhl sebou ze vší síly,
buch, a vrazil hlavou ve strop,
div že nespad' omráčený.
V téže chvíli svatý Prokop
obrátil se u oltáře
chtěje zapět velkým hlasem:
„Modleme se, bratři!" Rázem
utkvěl zrakem blíže stropu,
viděl vše, jak Rarach táhl,
jak se praštil, jak se zachvěl,
s úšklebkem se šimral v hlavě,
tu se nemoh' zdržet smíchu.
Ale hned čert přišel k sobě,
a, než Prokop obrátil se,
měl již stát na pergamenu
vinu svoji ve způsobu
velké čáry křížem dolů.
Lhostejně teď ve své výši
složil Rarach obě ruce;
nestaral se více o lid,
ať již spí anebo zpívá:

to, že opat chyť se v sítě
jeho úkladů a nástrah,
úplně mu dostačilo;
ba on s to byl odpustiti
vše ty body, čárky, známky
za Prokopa provinění.

Hlučně lid se valil z chrámu,
rozptýlil se na vše strany,
mniši z chrámu vycházeli,
naposled též svatý Prokop.
Přitočil se k němu Rarach,
roztočil svou oslí kůži,
ušklíbnul se: „Sluho boží,
vzpomínáš, jak řekl jsem ti,
pozor dnes, čert nikdy nespí!“

★

XIII.

ZLATÝ PTÁK.

Legenda bratra Víta.

Na smrtelném loži ležel
bratr Vít, kol něho mniši
klečeli a modlili se.
S rozžatou on svící v ruce
na prahu stál jiných světů,
rty mu bledly, oči hasly.
Náhle vzpjal se a mdlým hlasem
k Prokopovi děl a k bratřím:

„Odpusť, otče, a vy druzí
mějte všickni soucit se mnou,
když vás prosím jménem Krista;
vyslechněte zpověď moji,
kterou všem chci učiniti.
Dával jsem vám pohoršení,
líný byl jsem v službě boží,
zmařil jsem svůj život celý,
místo spásy svojí duše
ubohé a hříšné velmi
hledal jsem jen lidské štěstí.

Vídali mne často mnozí,
kterak s hlavou nakloněnou
ve hluboké chodím dumě,
vídali a říkávali:
„Vít se modlí,“ na svá ústa
kladli prst všem ku výstraze.
Ale já jsem zatím bloudil
v nesmyslných, bohaprázdných
snech a tuchách, přemýšlel jsem,
kde jest, co jest lidské štěstí.

Opate, vy bratří všickni,
umírám, hřích svůj teď cítím;
poslyšte, co před nedávnem
stalo se mi v hloubi lesa.
Nevím, je to pokyn nebes,
aneb výsměch pekla pouhý,
aneb pravda, kterou marně
tolik let jsem hledal v poušti?

Bylo jitro, první tucha
jeho létla stromů listím,
když snem divným probuzený
vyšel jsem v les za klášterem.
Červánek plál na východě,
v jeho ohni stály kmeny
mohutné jak rudé sloupy;
v trávě rosa kmitala se,
všecky květy podél cesty,
jak jsem do nich podíval se,

vstříc mně dechly svoji duši,
sladkou vůni, staré skály
kolem nahých, přísných skrání
růžových par měly závoj;
z dálky zněla píseň řeky,
slyšel jsem, jak vlna každá
praví družce: „Dále, dále!“
Stanul jsem a sklonil hlavu:
Bože, jak ten svět je krásný!
V tom zazněly sladké zvuky
na píšťalu lesní kdesi.
Pastýř hrál ku nové pastvě
svolávaje věrné stádo;
viděl jsem jej v úžlabině,
jak hnal ovce podle skály.
Houštím šel jsem a zas píseň
dotknula se mého srdce;
dívka mladá na jahody
s malovaným vyšla džbánem,
zřel jsem, jak se mihla stromy
s plachetkou na útlé hlavě,
rudou jak mák vlčí v květu.
Šel jsem dál a duše moje
víc a více otvírala
bezdný kalich svojich tužeb.
Slunce svítilo mi v srdce,
cítil jsem, led jeho puká,
citu chudobka už zvedá
krví kolem potřísněný,
porosený okraj květu.

V očích mojich slzy stály.
Bože, jak ten svět je krásný!
Ale kde to štěstí naše?
Kde jest, co jest, jak jen k němu?

Zveď jsem hlavu. Na haluzi
kaliny, jež v sněžném hávu
stála rovna pěkné panně,
seděl ptáček malý, útlý;
pestrá pírka smaragdová
zlatým pohrávala leskem;
pod hrdélkem jako rubín
ohnivá se skvěla skvrna,
na hlavě však malý chochol
z nejčistšího zlata hořel,
zobáček byl útlý, tenký,
růžový jak osten růže.
Seděl tiše na haluzi,
upřeně se na mne díval,
jeho oči ohněm plály;
mně se zdálo — to jsou hvězdy
zasazené v hlavu ptačí.
A teď, bratří, nevím, zdali
přelud jal v síť duši moji:
zlatá uslyšel jsem slova,
v nich se chvěly sladké tóny
z pastýřovy flétny lesní,
v nich se chvěly prosté zvuky
z písně dívky, jíž jsem slyšel,
která z rána na jahody

s malovaným vyšla džbánem:
‚Mnichu, já jsem ptáče štěstí,
pojď a uzříš, kde je hledat.
Tam, kde stanu, tam jest jistě,
mnichu, pouť ta dlouhá bude,
dlouhá jak tvůj celý život;
nezkusíš ho, ale uzříš,
a pak umřeš po něm touhou.‘

Jak bych opojen byl vínem,
vůní, hudbou, sny, já kráčel,
kam se mihlo zlaté křídlo
nebeského ptáka štěstí.
Šli jsme dlouho temným lesem,
jenž byl hlubší víc a více,
divočejší, plný bažin,
nad kterými bílou hlavu
těžkou vůní leknín houpal;
stromy byly jako sloupy,
černé sloupy bazaltové,
bez pohnutí stály kolem;
sem tam býlím jen se mihnul
motýl, a když hleď jsem blíže,
lebku měl na svojí hlavě.
Vedro padalo s těch korun
nehybných jak těžké mračno;
skály rostly, jejich stěny
byly náhle obličeji;
kleč, která jim rostla z ňader,
v dál se táhla jako ruce,

kořenů změt dole zase
na kotouče zeměplazů
měnila se mému oku.
Pták lét' stále dál a dále,
jako hvězda, která padá;
mih' se vždycky před mým zrakem,
mnil jsem, že již ztracen kdesi,
an tu náhle na kadeři
stromů divných, jichž jsem neznal,
on se zaskvěl jako rubín.
Vodopády valily se
po kamenných stupních v propasť,
ve vlnách pták smočil křídlo
a pak střásal na vše strany
celý liják drahokamů.
Teď se kmitl v temné sluji,
balvany jež překlenutá
zela jako dračí tlama,
za ním volala má touha.
Dlouho v tmách jsem kráčel pouze,
přede mnou pták, cizí ruka
jak by rudý nesla kahan
na cestu mi svítíc v spěchu.
Šel jsem rychle, hrůzou často
zavíral jsem obě oči.
Bod, jenž veď mne, náhle rostl,
byl jak slunce — věčný Bože,
v jeskyni jsem stál teď velké;
tisíc stvolů křišťálových
viselo se stropu dolů,

tu jak hrozny obrovité,
jehlance jak obrácené,
jako prales zkamenělý.
Nevím, odkud záře slunce
vnikala v ty tůně ledné,
ale vím, že celé duhy
po klenutí táhly zvolna;
nevím, odkud tekla voda
v křišťálovou tuto lázeň,
ale vím, že zvuky kapek
padajících, zmírajících,
o klenbu jak hudba hrály.
Co tu divů! co tu krásy!
Kráčel jsem jak ve snu zpilý.
Pták přede mnou jako hvězda,
na křídlech mu duhy hrály.
Teď se mihl jak šíp zlatý,
zase v tůň, já musil za ním,
hloub a hloub to stále jelo
tmou, kolem nás vodopády
burácely ze tmy do tmy,
zřel jsem oblouky jich valné,
stříbrné a padající
ještě hloub až ke dnu země.
Pták se vznesl, nyní vzhůru,
můj zrak za ním — věčný Bože,
já jsem viděl z hloubky hvězdy.
Nebe černé jako příkrov
a přes jeho nepohnutou,
děsně klidnou, tichou plochu

táhly zvolna zlaté světy
jak obrovským někde kolem
soustav, měsíců a slunci
neviděn by cherub točil.
Hrozné zjevení a děsné!
Točily se, přešly, jiné
za nimi, bez konce, dále
legiony, miliony.
Já se díval v jejich tváře,
rokle zřel, z nichž teklo zlato
jako proudy, pusté břehy,
skalná bradla bez života,
jak by zavěsil kdos kostry
vedle sebe v jedné řadě
na dlouhý drát nekonečna.

A zas jiná plná ohně.
Odvrátit jsem musil oči,
zakryl tvář a zalkal z duše:
Hrozné, Bože, jsou Tvé divy!
Ale kde jest štěstí naše,
co jest, kde jest, jak jen k němu?
Pták se mihnul zlatým křídlem,
dále šla zas divná cesta
přes kameny, jak by vlny
nějakého moře kolem
ztuhly v běhu, zkameněly.
Ani útlý stonek trávy
neprolomil kůru země,
ani mech svou šedou plísní

na balvanů nesed' hlavu:
všady pusto, skály rostly,
mezi nimiž sem tam tlely
obrovité dlouhé kostry,
nevím, obrů či snad zvěře.
Snad tu druhdy kvetl život.
Chtěl jsem sednout na kamení,
ale ptáče dále letlo.
Brzy začla tráva opět,
keře zas a zase stromy,
zajásal jsem v hloubi duše.
Šli jsme opět známým lesem,
stanuli jsme, kde jsem vyšel.
Slunce bylo na západě,
červánek zas vroubil stromy,
stíny rostly, rosa kmitla.
Bolely mne velmi nohy,
žízeň stáhla moje hrdlo,
a já ptal se jako druhdy:
Velký jest Tvůj svět, ó Bože,
neobsáhlý, nemá konce,
ale kde to štěstí naše?
Ještě krok — a já je viděl.
U kapličky matky boží,
kterou šípek oplétává
miliony vonných květů,
na pahorku mezi travou
seděl pastýř, jehož flétna
ráno pouť mou provázela,
na klínu svém držel dívku,

která z jitra na jahody
s malovaným vyšla džbánem.
Flétna v trávu pohozená,
a džbán v trávě překocený,
ale ruce v objímání,
ale ústa ve hovoru.
Seděli tak tiše sami,
ona kladla mladou hlavu
na mohutná jeho prsa,
přes něž husté její vlasy
vlnily se jak len zlatý.
Šátek dávno pad' jí s hlavy.
Šípek větrů každým hnutím
do klína jim střásal růže,
nebe bylo modré, čisté.
Tu jsem uzřel svého ptáka,
nad jejich on stanul hlavou,
do zpěvu se dal a jásal
a pak letěl výš a výše,
až byl hvězdou ve azuru.
Již jsem věděl, co je štěstí,
kde jest, jak se dostat k němu.
Přes sepjaté ruce moje
tekly slzy jako oheň.
Cítil jsem, jest příliš pozdě,
ale rty mé šepotaly:
Krásný je Tvůj svět, můj Bože,
veliký a nekonečný,
ale nad vše v něm je láska.
Děkuji Ti, já ji spatřil.

Vrátil jsem se právě k hóře.
Od té doby neúmorná
svírala mne touha palná.
Snad jsem hřešil, drazí bratři,
umírám a žehnám pouze."

To legenda bratra Víta.
Strnulí a udivení
mniši kolem naslouchali.
Opat Prokop poručil pak
mrtvé tělo pochovati
pod šípkovým keřem kaple,
kde Vít viděl lidské štěstí.

*

XIV.

TŘINÁCTKA BRATRA MATĚJE.

Po dnech smutných, rozdeštěných,
po dnech dumy, po dnech žalu,
pokání a odříkání
přijdou opět dnové slunní
plni smavé poesie,
plni lesku kouzelného,
plni sladkých snů a zvěstí.
Nebo takový je život,
tak se spřádá smrtelníkům,
tak své střídá různé dary. —

Škarohlídem nebyl Prokop,
tupým nebyl mravokárcem,
mudrc byl, jenž hořkost pravdy
uměl sladit manou nebes,
dobrým rozmarem a vtipem,
který nepříčí se Pánu,
naopak, jejž rád on shledá
v smrtelníků trapné pouti

údolím tím plným slzí,
které světem nazýváme.

Původně jen bratrů dvanáct
sázavský měl hostit klášter,
opat třináctý byl ze všech;
bylo to tak podle vzoru
Krista s jeho apoštoly.
Teprve když jeden z bratrů
zemřel smrtí přirozenou,
z noviců moh' jeden zvolen
na prázdné být jeho místo.
Tu se stalo, během roků
nikdo z bratří neumíral,
noviců jen přibývalo,
a z nich nejstarší byl Kuno.
Leta žil už v monastýru,
v práci pilný, na modlitbách
první vždy a poslední z všech,
dobrý, mírný Durink — Němec.
Tohoto sám Šebíř biskup
jako žáka mladičkého
z Prahy poslal na Sázavu,
aby naučil se česky.
K úžasu však Prokopovu
šlo to bídně s výslovností,
tak že spíše po latině
a líp ještě znameními
s všemi moh' se dorozumět.
S bratry přes jazyků rozdíl

upřímně se snášel vždycky,
ochotný byl ke všem službám,
že jej všickni měli rádi,
jak by z jejich vyrost středu.

Prošla dlouhá řada roků.

Novic Kuno jednou z rána
u chrámových čekal dveří
bosonoh, skráň k zemi chýle.
A když Prokop z chrámu vyšel,
před jeho se sřítil nohy
a děl hlasem úpějícím:
„Otče, mistře, dvacet roků
v klášteře jsem jako novic,
všecko dělám trpělivě,
kácím duby, stříhám ovce,
roční jak to velí počas,
první bývám ze všech v kůru,
poslední jsem v refektáři.
Plavovlasý jsem k vám přišel,
hleď, jak nyní šedin jíní
padá k ustarané hlavě
dlouhou touto službou boží.
Novicem mám být až k smrti?
Nesmím v bratří řád být přijat?
Čekati mám rok od roku
na smrt bratra některého,
abych stát se mohl bratrem
zcela vaším podle řádu

arciotce Benedikta?
Protože jsi spravedlivý,
dobrý tak a rozvážlivý,
řekni, proč pak nechceš Kuna
počítati mezi bratry
obce svojí vyvolené?
Jediný jen hřích mi jmenuj,
jediné jen provinění!
Víš-li o něm, pak jej pověz,
prašivým psem hned se vzdálím
od zdí toho monastýru,
kde jsem strádal dlouhé roky.
Nevíš-li pak o mé vině,
bratrem prohlaš mne, viz moje
šediny i moje tělo
seschlé posty, bičováním.
Dobrý jsi, měj slitování,
vyplň moje všecky tužby,
z novice ať jsem již bratrem!"

Děl a v horkých slzí zdroji
Prokopovy nohy třímal,
horoucně je objímaje.
Chvíli zarazil se Prokop;
divná byla mu ta žádost,
postřeh osten ctižádosti,
v novice jak hlodá hrudi.
Na chvilku jen zamyslil se,
v moudrá propukl pak slova:

„Jaké sobectví, můj bratře,
zajalo tvé čisté srdce?“
při tom pousmál se vlídně
s přelaskavou tváří otce.
„Chceš snad, aby k vůli tobě
umřel někdo z milých bratří?
Pánu děkovati máme,
na Sázavě že tak zdrávo,
že ta Zubatá i s kosou
ztratila v ty lesy cestu.
Či snad já mám, milý Kuno,
dobrovolně ustoupiti?
Což by nejspíš mohlo stát se,
nebo často cítím v srdci
touhu po své lesní sluji,
po samotě ještě větší,
než jest v bratří hlučném středu.
To bys musil si však s bratry
vyjednati; pochybuji,
že by ti mne propustili.
Ale chceš-li znáti důvod,
novicem proč jsi až posud,
věz, to řádem stanoveno.
Milý Kuno, mohu za to,
že náš božský Vykupitel
měl jen dvanáct apoštolů?“

„I to, otče, pravdou není,“
odpovídá rychle Kuno,

smělosti si dodávaje;
„apoštolů bylo *třináct,*
neb po zradě Jidášově
a po jeho smrti hrozné
Matěje si vyvolili,
kterak v zákoně čtem' novém.
Dovol tedy, dobrý otče,
abych Matějem směl býti
ve Sázavském svatém Týnu."

Zamyslil se svatý Prokop,
s úsměvem pak odvětil mu:
„Dobrá, milý bratře Kuno,
Matějem máš naším býti,
dokážeš-li, že jest Jidáš
někdo z ostatních všech bratří.
Více nemohu ti říci,
porušit však nesmím číslo
bratří řádu. Je ti známo,
třináctka že zlým jest číslem,
staré kletbě propadává,
které zmar a zhoubu věští.
Můžeš-li mi dokázati,
ne hned, třeba během času,
jeden ze dvanácti bratrů
že jest Jidáš v našem sboru,
chci tě jmenovati bratrem!
Chci do Prahy tebe poslat
k vysvěcení biskupovi.

Zatím v svou se navrať celu,
rozjímej dřív a se modli,
nežli budeš míti smělost
obviniti kohos z bratří.“ —
Ruku vztáh a požehnal mu
a chtěl dál jít.
Ale Kuno
neuvolnil svoje ruce
Prokopových od kolenou,
čelo sklonil níž a hlasem
chvějícím se dále mluvil:

„Opate, náš dobrý otče,
nemohu v své srovnat mysli,
že bys sám byl pověrčivý —
obviňuje ze všech číslic
třináctku jak symbol zmaru.
Věř, je číslo jako číslo,
do smrti já nepochopím,
dvanáctky neb devaterky
že má třináct horší býti?“

„Tvrdošijný, tupolebý
bratře Kuno,“ pravil Prokop,
„v číslech moc je, v číslech věštba.
Jidáše mi nejdřív ukaž,
pak se hlaš o místo v sboru,
našich bratří. Domluvil jsem!“

Vyprostil své obě nohy
z těsných kleští bratra Kuna
odcházeje k monastýru.

Ale Kuno neotřesen
ve svých dumách pokračoval:
„Dvanáct — ovšem svaté číslo,
dvanáct měl kdys Jakub synů,
v dvanáct kmenů israhelský
národ Mojžíšem byl dělen,
dvanáct bylo apoštolů,
dvanáctka má jistý význam,
snad že v trojce má svůj základ,
svaté Trojice jež číslem.
Proč jsem později narodil se?
A kde Jidáše mám hledat
mezi pobožnými bratry,
na jeho bych vstoupil místo,
vyplnil je podle řádu?
Výborně znám všecky bratry,
jak jsou všickni plni lásky,
soucitu a shovívání;
proč má na dvanáct jen pouze
počet jich se omezovat?
Třináctý můž' lepším býti
v práci jako v rozjímání,
v písni jako v odříkání,
než těch dvanáct usedlíků,
na výsadě své již sedí." —
Proto ve příhodné chvíli

dostavil se k opatovi,
myšlenky s ním tyto sdělil
ovšem v pokoře a tiše.

„Nebudem se o to příti,"
s úsměvem děl svatý Prokop.
„Každý zná své, milý Kuno,
tomu jen se obětuje,
ne snad z ryzí lásky k bratru,
z uražené ješitnosti.
Proto, drahý bratře, zkraťme
bezvýznamnou tuto hádku.
Děl jsem, co lze víc mi říci?" —
A již vedle v kapli zmizel.

V chodbě pusté monastýru
sám stál nyní novic Kuno,
uvažuje v svojí duši,
který z bratrů byl by Jidáš,
kterak mu to dokázati,
na jeho by vstoupil místo.
Dobrý Němčík na své prsty
doved spočítat vše bratry,
doved čísti v jejich nitru,
znaje tajné jejich spády,
nějaké však velké viny,
Jidášovské černé zrady
na nikom z nich neobjevil.
Všecko, co znal, byly pouze
malinké a všední hříšky:

Bratr Ivo rád si zdřímnul
při žaltáři, bratr Jimram
v refektáři rád si přihnul
z plné číše medoviny,
opilý však nikdy nebyl
aneb aspoň nikdo z bratří
mu to nemoh' dokázati.
Samé hnidy, samé nicy.
Nezbývalo, nežli mlčet,
a tak zkroušen, zkormoucený,
tichý v celu svou se vrátil.

Prošla dlouhá řada týdnů
na Sázavě v klidu milém
za prací a povinností.
S Prokopem se denně Kuno
scházíval ať v refektáři
nebo též při práci polní.
Sklopil vždy zrak jako zbitý,
přemožený, jak by četl
z klidných tahů Prokopových:
„Kde ten Jidáš mezi bratry?
Neznáš ho, tím že ho není.
Do smrti tak novic budeš
v řeholi, ač šedé vlasy
po tvé již se plíží skráni
obžalobou tvému stáří!"

A zas prošla řada týdnů
ve Sázavském monastýru

Kunovi, ač pozor dával
na všech bratrů rozhovory,
modlitby a tichou práci,
Jidáše v nich nenalezl.
Usnul brzy pak ten problem,
bratr Kuno zůstal novic,
jakým byl, neb na Sázavě
bylo zdrávo, nikdo z bratří
neumíral řadou roků,
dvanáct bratrů takto klášter
čítával jak apoštolů
ve družině Pána Krista.

Přešlo jaro, přešlo léto,
nevlídná též přešla zima,
bratr Kuno stále hledal
Jidáše a nenalézal,
chřadl při tom očividně,
ztrácel se a srůstal s zemí,
nevraživý, málomluvný,
podezřivý ke všem bratrům,
nevrlý a zasmušilý,
marný slídič po křehkosti,
po vině a hříchu bratří.

Neušlo to Prokopovi,
jenž vše bedliv pozoroval,
co se mezi bratry děje.
V duchu již se skláněl k tomu,
zlomit předsudek ten starý

o třináctce, chtěl již Kuna
povolati mezi bratry.
Ale pomyšlení pouhé,
že to výplod ješitnosti,
ctižádosti nezkojené,
stavělo se mu vždy v odpor. —

K vánočním zas došlo svátkům,
došlo k hodům tříkrálovým,
po večeři v refektáři
světlem hojně ozářeném
z olova kdy nebo z vosku
slévali si bratří večer
z žertu víc a pro zasmání
starého dle zvyku dědů
různé tvary, hádajíce
podle nich svůj příští osud.

Prokop, ač se v duchu smával
prostým těmto obyčejům,
náhody to pouhým hříčkám,
přece trpěl je, neb ctil v nich
staré zbytky mravu dědů.

U večer tak tříkrálový
slívali si bratři zase
věštné tvary z tříště vosku
chrámových svic uhořelých.
Bratr Jindra slil si prase,
bratr Diviš slil si loďku,

bratr Ondřej slil si máry,
bratr Jiří slil si věnec
lístků jako z rozmariny,
bratr Jimram slil si berlu
opatskou, a bratr Ivan
slil si konev medoviny
v okraj plnou... Hlučné smíchy
tyto žerty provázely
ve Sázavském refektáři.
Naposledy bratr Kuno
cínovou vzal lžíci s voskem,
nad mísu ji schýlil z mědě;
zvědavostí všickni plni
bratři zbožně pohlíželi,
co as ulije mu osud.
Hlasný smích všech refektářem
rozlehl se, nebo Kuno
zdobnou třináctku si ulil,
kterou nikdo popřít nemoh',
kterou každý musil uznat
pravidelnou bez vytáček.

Vážně kýval hlavou Prokop
ve smích bratří. Kuno zářil
v kleče k němu pozvedaje
sličnou třináctku svou z vosku
slitou kouzlem svaté noci
tříkrálové...
„Nesmí nikdo
podceňovat boží soudy!“

pravil, šibalsky se směje.
„Dobře tedy! Budeš bratrem
bez Jidáše, budeš Matěj
ode dneška. Amen, staň se!“

Zasmáli se všickni bratři,
zaplesal též dobrý Kuno,
stal se bratrem, zván byl Matěj.
Šebíři ku vysvěcení
do Prahy byl brzy poslán.
Spokojen byl v svojí duši,
tělesně však začal tloustnout
a na břichu přibývati
po své tužby vyplnění.
Z Němce Kuna český Matěj
stal se kouzlem tříkrálovým!

*

XV.

MÁJOVÁ NOC.

První máj svým snivým kouzlem
Sázavské již opřeď stráně,
dýchnul v háje, dýchnul do vln,
zčeřil jehněd zlaté vločky,
zaťukal si na kře bezu,
zda jim bude do rozkvětu,
nahlédnul do hnízda pěnkav,
zda jim bude do prozpěvu.
Vlhký vzduch se sladce zvlnil
pod polibkem smavé Vesny,
sáh' i v srdce starým zvonům
Sázavského monastýru,
tak že v snivém podvečeru
zněly divnou melodií,
jak by celé jaro nové
s lesy, luhy, vodstvem, ptáky
v kovovém jim hrálo srdci.

Divný ruch a divná tíseň!
Ze vzduchu to přešlo v srdce,

cos jak touha žíti! žíti!
zabouřiti v jarní míze,
rozpnouti se, rozletěti,
zavířiti v celé síle,
v přerodu a obnovení!

Večer posledního dubna
schýlil křídlo netopýří
nad klášterem. Po nešporách
s všemi mnichy v refektáři
dřevem zdobně vykládaném
seděl za podlouhlým stolem
jak vždy v čele bratří Prokop.
Hovor proudil veseleji,
než to bylo obyčejem,
číše sladké medoviny
rychleji se dopíjely,
a než kdo se mohl nadát,
podotknul kdos, dnešní noci
že lid ve zvyku má slavit
pohanský a starý obřad
upálení čarodějnic.

Jiný k tomu připomenul,
že prý ďábel, černý kocour,
nebo prase štětinaté
čarodějek tance řídí
v černém lese na mýtině
předsedaje kvasu jejich,
ba prý v celé síle svojí

jako lovec chodí lesem,
svádí bludné dcery Evy
ve objetí hříšné lásky.
Jiný děl, že na skal tesu
kapraď živým zlatem hoří.
Jiný věděl, o půlnoci
že se rázem otvírají
poklady vše v lůně země
pohřbené a zakopané,
po věky tam dřímající,
zahoří v ráz modrým leskem,
k jistému že veden cíli,
kdo má sílu po nich badat,
odvahu, je vyzvednouti.
Jiný, nejmladší všech bratrů,
tvrdil zcela rozhorleně,
že prý v této noci jezdí
čarodějky na koštěti,
děd prý mu to vypravoval,
náhodou jenž — dávno tomu —
též se octnul v jejich víru
v pustých skalách mezi lesy.
Na ohništích prý se svléknou,
rozpustí si dlouhé vlasy,
namaží se divnou mastí,
komínem pak letí vzhůru
v košili jen, osedlavše
pometlo si místo koně.
Hovořeno, popíjeno,
mnohé moudré padlo slovo,

ale v mnohém oku Prokop
zážeh postih', jenž jej děsil.
Viděl, kterak mnohá ruka
zimničně se pozachvěla
a jak všecky zajímalo
toto divné povídání,
cítil, že jest v jejich duších
dosti půdy pro pověry,
pro pohanské zvyky dědů.

„Staré zvěsti starých časů!"
lhostejně řek' bratr Beneš.
„Zbytky pohanských to pověr!"
flegmaticky pravil Jimram.
Ale Prokop zpozoroval,
pod stolem jak pokrytecky
oba znamení si dali.
Bratr Ivan pouze mlčel,
v číšku skláněl skráň i oko,
ale Prokop dobře viděl
v oku jeho divý záblesk,
na tváři též strašnou bledost,
která měla maskou býti
rozbouřené jeho duše.

Klášterní v tom zazněl zvonec.
Jeho hlas jak Prokop vítal!
Rychle vstal a pravil k bratřím:
„Lidské řeči, pěna, dýmy,

ohlas větrů, povídačky,
rychle vzniknou, rychle hynou,
věčné pouze Boží slovo.
Půjdem spáti!" — Jednou ranou
všickni vstali, ruce spjali:
„Blahořečte Pánu!" znělo
táhlou klenbou refektáře
ve obvyklém slavném šumu.

Zhasla světla. Každý tiše
odebral se do své cely.
Poslední šel svatý Prokop,
vážný šel a zadumaný,
cítil, řeč o prvním máji
nevčasná, jak svůdná byla;
věděl, v tomto lidu ještě
pohanské tkví staré jádro
obřadů a dávných pověr,
husté býlí, jež tak přes noc
vymýtit se lehce nedá.
Viděl rozčilení bratrů,
tlumené jen tuhou kázní,
blýskající žárem v oku
jako zvěstí jisté bouře.
Nerad šel dnes do své cely.
Dlouho klečel na modlitbách
na klekátku. Chtěl již vstáti,
v tom se úzkým cely oknem,
v zasazených do olova
osmihranných polích kmitlo

cos jak jiskra padající,
cos jak ohon vlasatice.
Rudá čára tmavým nebem
letěla nad lesní strání,
za ní druhá, třetí, čtvrtá,
smolných věnců rudé slzy
padaly do kšticí lesů
jako hvězdy když se čistí
v tiché noci podzimkové.

Přistoup' k oknu svatý Prokop,
celý kraj stál v jednom ohni,
každý pahrb, každá skála
jako oltář v ohni stála,
ve lijavci jisker plála!
Do oblouků smělých vzhůru
obrovští se nesli ptáci
rukou — nikdo neviděl jí —
vymrštěny do blankytu
vonné, temné jarní noci.
Mezi ohni zářícími
míhaly se černé stíny;
rozeznával svatý opat
stíny ženských, stíny mužů,
slyšel z dálky checht a povyk
temně přitlumených hlasů,
hýkání pak z dálných slují
vyplašených nočních ptáků,
větví šelest, klestu praskot
pod nohami prchajících,

sykot padajících košťat,
hasnoucích kdes v třasaviskách,
hlahol kroků, cval a dusot.

Divá schvátila jej úzkost,
nebo v stínech, které viděl,
jak se v oknech cely kmitly,
zdálo se mu, rozeznával
mnišské kutny, mnišské kápě,
ba i známé slyšel hlasy
prchajících, tichý skřípot
vrátek zahradních též slyšel.
Běda, jestli někdo z bratrů
vyšel v taje této noci,
pomoz sám Bůh jeho duši!

S třeskem vyrazil své okno,
hltal vonný vzduch a vlhký
májové té luzné noci.
Bože! Z dálky slyšel zníti
cos jak houslí lkavé zvuky,
nyjící a roztoužené,
cymbálu vřesk nestydatý,
pekelný checht kozích měchů.
Jásot, výskot odrážel se
od těch strání zadumaných,
dupot, ševel — pohleď vzhůru
a zřel nové pruhy košťat
pekelné tkát nebem duhy,
kometami letět v dálku,

zapadati v černých hvozdech.
Cítil vlhkost, vláhu země
živnou, teplou jak dech matky,
ze všech por jak blíž se drala
duše její, duše hmoty,
pravěká ta živá síla,
polibky jež mluví k lidstvu,
objímáním dokazuje
věčnou pravdu všeho žití,
staré ono aleluja
velké duše všehomíra!

A ten výdech jarní noci
a ty zvuky hudby z dáli,
a ty ohně na všech vrších,
a ty věnce létající
zdály se mu drzým vzdorem
proti mravu, proti kázni,
vzpourou hmoty proti duchu,
triumfem nad trýzní těla,
nad žaltářem, nad růžencem,
nad zvony a kaditelnou.
„Třeba čelit hmotě," pravil,
„která škraboškou je ďábla,
třeba žalmů, zbožných písní
slavným plesným hlaholením
jásot hmoty přehlušiti!"

A co myslil, také proveď.
Rázem chodbami se rozleť

jásající povyk zvonce.
Vstaňte! Vzhůru! K hórám, bratři!
Osvícená okna chrámu
čelit mají nočním ohňům
pohanských těch obyčejů,
hlaholící varhan zvuky,
žalmů bouřné katarakty
přehlušiti mají výskot
satanské té divé svatby,
modlitba pak těch, kdo věří
v ducha triumf, předstihnouti
vítěznou má píseň hmoty!

Stalo se. Sám opat kráčel
dlouhou chodbou, bušil v dvéře:
„Vstaňte, spáči! Bůh vás volá,
vstaňte jeho bohatýři,
proti pekelníku vstaňte,
který orgie své slaví.
Rychle s loží! Všickni vzhůru!“

V krátce vzplála chrámu okna
v zvuku varhan, v žalmů pění,
s úžasem tu Prokop viděl
prázdná místa ve lavicích,
čítal, věděl, kde kdo seděl,
zachmuřil se v hloubi duše.

„Vyčkáme jich!“ řek' si v nitru,
„do rána se vrátit musí.“

Mezi pěním vyšel z chrámu,
uzamk' pevně hlavní fortnu,
zahradní též zavřel branku,
tak že, kdo šel, každý musil,
chtěl-li v klášter, projít chrámem,
jehož vrata otevřená
pouštěla zář sterých světel
mezi stíny černé noci.
Obchůzkou se vrátil v klášter,
prošel chodby, prošel cely,
viděl prázdná lože bratrů;
v chrám se vrátil. První záblesk
jitra mlhou těžce dral se,
nemoh' věřit zrakům Prokop:
na svém místě seděl Beneš,
na svém místě seděl Jimram
pohrouženi v pění žalmů.
Jasně viděl, než se vrátil,
jistě vraty chrámu přišli.
Těkal kolem orlím zrakem,
spočet všecky — Ivan scházel.

Zatím zvolna černým křídlem
noc v svůj pád se nachýlila,
okna chrámu ještě plála,
žalmy klenbou ještě zněly
jako protest pravé víry,
jako protest síly ducha
proti černým mocím tajným,
na vzdor hmotě, na vzdor peklu.

Vyšlo slunce. Mezi bratry
se smutnou vstoup' tváří Prokop.
Kynul bratru Jimramovi,
kynul Beneši, by vyšli
z lavic svých, by klekli na zem
na dlažice před oltářem.
Mlčky se sklopenou hlavou
poklekli, on zvolna sundal
tuhý provaz se svých beder,
splet jej v důtky, svatým křížem
požehnal jich tuhé uzly
a pak pravil hlasem hromu,
ve kterém se lítost třásla:
„Kde jste byli této noci?
Kde jste byli? Kde jest Ivan?"

Mlčeli, jen ještě hlouběj
uklonili hlavy oba,
Jimram po důtkách vztáh' ruku,
vzal je z dlaně opatovy,
políbil je a děl k bratru
ve hříšná se prsa bije:
„Moje vina, moje, moje,
největší z všech moje vina!"
„Smiluj se, ó Hospodine!"
sbor v to padnul s žalným kvilem;
Jimram kynul Benešovi
do cely, zkad brzy v nářek,
v žalmů zpěv a pláč a vzlykot,
důtek svist a rány zněly.

Potom rozběhli se bratří,
do lesů, šli za Ivanem,
houkali do skal a slují,
nahlíželi v duté kmeny,
hrabali ve hustém mlází,
konečně jej našli v mechu;
na úpatí strmé skály
bez pohnutí ležel v krvi
s kutnou zdranou, celý serván.
Ještě dýchal. Na nosítkách
v chvatu z větví urobených
mroucího ku monastýru
přinesli, vstříc šel jim Prokop
s vážnou tváří, slzou v oku.
Nosítka hned zastavena,
všickni klekli, Prokop sklonil
ucho ke rtům nešťastníka,
aby přijal jeho zpověď.
Požehnal mu, rozhřešil jej,
před oltář jej kázal nésti,
kleknout všem a modliti se
za ubohou jeho duši.

Co zřel bratr Ivan v lese,
co tam slyšel, co tam dělal,
kapradí zda viděl kvésti
na omšené skále zlatem
a je chtěje utrhnouti
do hlubiny v ráz se sřítil,
zda se potkal s čarodějek

nahých davem na košťatech,
zda snad viděl — chraň nás hříšné
svatý Michal, svatý Jiří! —
samotného Belzebuba,
o tom nikdy nikdo slova
neslyšel z úst Prokopových.
Neslyšel z úst Jimramových,
neslyšel z úst Benešových,
neb ti svatou pod přísahu
vzati byvše na mlčení
v pláči od té doby žili
pouze o chlebu a vodě
v neustálém bičování
hříšných těl a o samotě.

Od té doby vždycky večer
posledního dubna jasem
vzplála všecka okna chrámu,
klenby zněly pěním žalmů
jako v odvet plesné bouři,
kterou zněly vrchy, stráně
ve plápolu sterých ohňů
májové té první noci!

✶

XVI.

DIVY SV. PROKOPA.

Věrně chci vám vypráděti
o všech divech a zázracích,
které konal svatý Prokop
ku podivu všechněch lidí,
celé, šíré země české
v klášteře svém na Sázavě.
Bedlivě chci všecko říci,
bez ozdoby vyprávěti;
krásný čin již sám se halí
ve krásného slova roucho.
Rozlétla se brzy pověst
o Prokopu divotvorci,
rozlétla se v šíré kraje,
nebo jak se může skrýti
město, na vrchu když leží,
můž' pod kádí oheň pláti?

Člověk jeden, Mena jménem,
o Prokopu slyšel mnoho,
jat byl velkou touhou v srdci,
vidět jej a živ s ním býti;

rozdal všecko jmění chudým,
očistil se z všech svých hříchů
a pak s myslí odhodlanou
ku Sázavě nastoup' cestu.
Pěšky šel tu celou cestu,
přes kameny, trny, strže.
Časně z rána již se octnul
na pobřeží bouřné řeky,
za níž kynuly mu báně
sázavského monastýru.
Řeka jarem rozvodněna
valila své vlny kalné
jako hory, malé lodě
houžvemi na druhém břehu
přivázané ku sochorům,
tancovaly ve vln víru
jak skořápky ořechové.
Po člověku ani stopy.
Bylo jitro, zhustlou mlhou
slabě slunce prosvítalo.
Z protějška do vln a větru
jásající bouřné vřavy
zazněl chorál z chrámu z dáli,
na hodinkách kde sbor celý
trval v svaté horlivosti.
Mena chvíli na rozpacích
stál na pustém břehu řeky,
stál na prahu svojí touhy,
překročiti však ho nemoh';
lítost hrdlo sevřela mu,

v písek paď, své rozpjal ruce
zavolal pak velkým hlasem:
„Pro zásluhy Prokopovy
sám ty, Bože, na břeh druhý
hříšníka mne převez divem."
Nastojte! v té chvíli právě
dozpíván byl žaltář v kůru,
bratří z chrámu vycházeli,
v středu jejich svatý Prokop.
„Hleďte, bratří, člunek malý
sám si klestí řekou cestu,
vlny kolem jako hory,
a on přímo na břeh druhý!"
Dívali se bratří v dálku,
zakrývali oči rukou,
nebo právě ranní slunce
prodralo se mlhy clonou.
„Hleďte, loď již zase zpátky,
a v ní člověk, pevnou nohou
stojí v lodi v takém větru,
boží se tu dějí divy!"
A již skočil Mena na břeh,
paď tu k nohám Prokopovým,
objímal je, blahem plakal,
vypravoval, co se stalo.
Trnuli tu bratří v sboru,
Menu sami v střed svůj vzali.
Ale Prokop zamyslil se
a pak pravil ke svým bratřím:
„Znova se zas naplnilo,

o víře co pravil Kristus:
hory může přenášeti,
kdo má víru," — pak na Menu
obrátil své zraky vlídné,
„ale štěstím blažit může
srdce lidská — kdo má lásku.
Budiž Pán Bůh pochválený!"
„Až na věky!" řekli mniši.

Jednou s velkým namáháním
čtvero lidí svázaného
přivedli jsou soptícího
muže, posedlého ďáblem.
Modlil se tu Prokop nad ním,
v noci nespal, jen se postil,
kamenem v svá ňádra bušil;
a když takto svoje tělo
potrestal za cizí hříchy,
upřel pevný, děsný pohled
na člověka, jenž se zmítal
v křečích s pěstmi zaťatými,
a hle, jak by schvácen bleskem,
bez vlády ten v prach se sřítil:
pěna od úst jen mu tekla
jako oři spocenému,
ztišil se a brzy ke svým
navrátil se uzdravený.

Tak prohlédlo mnoho slepých,
hluchých mnoho sluch zas našlo,

chromý odhodil svou berlu,
poskočil jak jarý jelen,
z blízka, z dálky každý spěchal,
kdo jen trpěl, na Sázavu,
všem tu bylo pomoženo.
Takých divů svatý Prokop
mnoho konal jménem Páně.
Ještě jeden z nich vám povím.

Zeman jeden v české zemi
hrdý, příkrý, neústupný,
v dřevěném svém choval hradě
krásnou ženu jako lunu.
Žárlivostí svou ji stíhal,
když pak měla poroditi,
dal ji zazdit — v té však chvíli,
poslední co kámen padl
na hrob živý mučednice,
nemocí byl raněn zeman
podivnou a neslýchanou,
malomocenství jež sluje.
Rázem poznal svoji vinu,
vykopat dal ženu svoji,
padl před ní na kolena,
odpuštění od ní žádal;
tato hlasem mdlým a slabým
poslala jej na Sázavu
ku Prokopu opatovi,
zemřela pak v krátké chvíli.

Opustil hned zeman hrad svůj,
v ovčí rouno oblekl se,
aby zakryl co jen možná
těla svého bílé vředy,
a pak bloudil bosou nohou
po lesích a hledal cestu
ku Sázavě. Když tam přišel,
padl k nohám Prokopovi.
Odstoupili všichni bratří,
požehnali sebe křížem;
hrozné bylo popatření
na člověka, jenž tu klečel
a dvě ruce natahoval
plné ran a plné hnisu.
Ale Prokop pozvedl jej,
zeman zase padl na zem,
do země tvář bledou zaryl,
a pak jal se zpovídati
přede všemi z hříchu svého.
Když dokončil svoji zpověď,
velkým hlasem před vším lidem
zveď jej Prokop, a když bratří
zdráhali se k němu vstoupit,
sám jej do své jizby odveď,
sám s ním žil, s ním vykonával
pokání, jež uložil mu.
Jednou v noci na modlitbách
když dlel podle obyčeje,
pozoroval, malomocný
jak se zvedl s lože svého,

tichým krokem přešel celi,
sáh' po šatu Prokopovu,
do něho se oblek' celý
a pak s velkým pláčem sklesl
před své lože na kolena.
Povstal Prokop od modlitby:
„Co tu děláš, bratře milý?
Proč jsi oblék' moje šaty?"
S pláčem zeman odpovídal:
„Otče, jsem již druhý měsíc
v cele tvojí, modlíme se,
postíme se — ale darmo;
ruka boží zavřena jest,
jeho hněv mou hlavu tíží.
Tu jsem myslil, že když v noci
obleku se v tvoje roucho,
že snad zhojí se mé rány
divnou mocí, která z tebe
na vše strany rozlévá se.
Chtěl jsem vírou spasen býti.
Odpusť mému provinění!"

K slzám pohnutý byl Prokop,
ponořil svou duši v dumy,
a pak pravil vážným hlasem:
„Za tři dny já, bratře, umru,
potom oblec moje roucho,
potom vstaneš uzdravený;
ještě tři dny trpělivě
snášej trest svůj. Až má duše

očistěna rmutu země
vzlétne k nebi zlatým křídlem,
uzdraví tě moje roucho:
ale teď jsem hříšník velký
jako ty a všichni lidé."
Na to pozved' nemocného,
objal jej a políbil ho
a zas klek' a v nové dumy
prorockou svou vnořil duši.

*

XVII.

SMRT SV. PROKOPA.

Jak byl Prokop předpověděl,
stalo se; sil jeho tělu
ubývalo víc a více.
Svolal k sobě všecky mnichy,
kteří s tváří zarmoucenou
tušili, co stát se musí.
Nepromluvil ani ještě
a již bolné naříkání
vlnilo se jeho celou,
nepromluvil ani ještě
a již slzy valily se
z očí bratrům jako proudy;
nepromluvil ani ještě
a již tisk' druh druhu ruku
a již těšil bratr bratra,
na všech retech se již chvělo:
„Co se stane, co z nás bude?“
Vítoše pak ústy všickni
zavolali, líbajíce
jeho ruce, jeho šaty:

„Nenech siroty nás, otče,
neopouštěj svoje děti!“

Na loži se vztyčil Prokop,
božství zlatá aureola
vzplanula mu kolem hlavy,
mluvil ještě pevným hlasem:
„Bratři moji, co jsem často
říkával vám, opakuju:
Mnoho zmůže síla duše,
mnoho víra, mnoho naděj,
ale všecko zmůže láska;
protož všickni milujte se.
Nesmím, bratří, zapírati,
že po smrti mojí záhy
věčná kletba české země,
ku cizáctvu láska podlá
vyžene nás z těchto celí,
že z té půdy vaším potem
skropené a posvěcené
cizinec jen těžit bude,
že v to hnízdo vlaštoviček
usídlí se hejno supů.
Nesmím nic vám zapírati,
chci, abyste silni byli,
silni v lásce k vlasti svojí,
jež má nejvíc zapotřebí
každé ruky pracující,
myslící též každé hlavy;
silni v lásce k sobě, bratří,

nebo tou se všecko daří;
silni prací v utrpení,
v pokoře a oddanosti
ku milému Pánu Bohu."

Pláč a lkání přerušily
další slova Prokopova,
jenž po dlouhé chvíli dále
pokračoval v svojí řeči.

„Buďte silni! Řadu dlouhou
plných roků svaté práce
cvičil jsem vás, vedl jsem vás,
byste mužně vydrželi
trochu bídy, protivenství,
vyhnanství a ve cizině
pobyt plných šesti roků.
Spytihněv až kníže zhyne,
Vratislav zas povolá vás,
Bůh pak splatí hojnou měrou,
pro něho co trpěli jste.
Ale teď vás jedno prosím,
úpěnlivě za to žádám:
Zítra umru před svitáním;
poslední noc rád bych strávil
v lesích ve své milé sluji,
kde tak mnohá žil jsem léta,
dřív než Pán Bůh povolal mne

k velikému svému dílu.
Rychle na poušť vydejme se,
zapějme si všickni cestou
otců chorál starodávný!
Vzhůru, bratří! Rozloučení
těžké jest, však v něm je život!“

A jak ani necítil by
choroby hrot ve svém těle,
jako druhdy silný povstal.
Večer byl už, z klášterních vrat
dlouhý se tu valil průvod,
hlasně zpíval hymnu otců:
Hospodine pomiluj ny!
Což se hlasy všechněm chvěly,
všechněm v očích slzy stály!
Zvolna šli a Prokop cestou
rozhlížel se po přírodě;
znal tu každou mez i trávník,
každý strom a každou cestku.
Rozhlížel se a děl bratřím:
„Hleďte, příroda jde spáti
jako já a oba vstanem;
nebo není umírání!“
Zvolna šli, tu náhle bzukot
nad jejich se vznášel hlavou;
ohlédli se, ve chumáči
létaly kol zlaté včely
nade hlavou opatovou,

shlukly se a létly s nimi
v jeskyni, jež druhdy byla
první jejich domov milý.
Přišli v les — tu s každé větve
listí déšť jim padal k nohoum,
aby Prokop neurazil
v posled o kámen své nohy,
co byl květ — to byla vůně.
Šli kol kaple Matky boží,
v planých růžích zkvetlých právě
kynul hrob jim bratra Víta
na místě, kde druhdy viděl
nepoznané lidské štěstí;
jak šli kolem, všecky růže
sklonily se k Prokopovi
a déšť vonných, bledých lístků
střásly, které vítr dones'
v Prokopovy šedé vlasy.
„Hle, to pozdrav bratra Víta,"
pravil Prokop, „děkuje mi,
že jsem dal jej pochovati
tam, kde viděl štěstí lidské;
spí se mu tam jistě sladce."
Šli, a tu již otvor sluje
z dáli kynul jako známý;
prasklo klestí před Prokopem,
laň tu stála, zamečela,
ruce lízala mu krotce.
Vešli v sluj, ve vodopádech
břečtanu se celá leskla;

našli ještě staré lože
plné mechu, včely zatím
usedly si ve předsíni,
v starý výmol nade vchodem.
Prokop pravil: „Prosím, bratří,
opusťte mne nyní chvíli,
sám chci jako druhdy strávit
celičkou noc v rozjímání
s milým Bohem a svou duší."
Každému pak stiskl ruku,
kterou slzí hojným deštěm
každý zrosil. Odešli již.

Sám teď ležel v sluji Prokop,
sám a sám, kol temno, ticho.
Tíseň hrdlo sevřela mu
a s ní palná žízeň vstala,
pot mu vytrysk' na skráň lednou,
ňadra těžce pracovala;
duše žitím unavená
v rej se spletla divných představ,
strach ji schvátil. Všecko v zmatku
letělo teď jeho hlavou:
útěk ďáblů — staří bozi,
boj se zubrem — laň a včely —
Němci mniši — les a klášter.
Slyšel divné, cizí písně,
Hosanna i Alleluja,
hromů vír, trub ohlas valný,

zástupů chvat, shon a vřavu,
divoký let nekonečnem,
velké hvězdy jako slunce
v jeho ňadrech kolovaly.
Onen stařec gigantický,
kterého zřel druhdy v lese,
když chtěl skácet první stromy,
zjevil se mu v celé hrůze,
objímal jej mocnou paží,
drtil jeho kosti svými —
a v té směsi divých hlasů
převládala hymna duchů
větší stále, jako bouře,
jásala v ní tráva dolů,
duby srázů, hvězdné světy,
obloha a nekonečnost:
Alleluja! Alelluja!

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

Ráno v strachu tiše vešli
do jeskyně všickni bratři;
Prokop ležel na svém loži
bez pohnutí, v jeho tváři
trůnil klid a úsměv vlídný.
Otvorem, jímž druhdy po tmě
vyrazila smečka ďáblův,

řinulo se zlaté světlo
červánkovým bledým nachem,
polilo tvář poustevníka
divným leskem. Bylo ticho:
u lože jen jako druhdy
v hustém mechu dovádivě
lesní králíci si hráli.

*

XVIII.

ÚTĚK.

S vichrem liják svatbu slaví,
hrom jim k tomu tluče v buben,
blesky jsou jim pochodněmi.
Jak to padá z hustých mračen,
jak to hvízdá šumným borem,
hučí, píská, stená, výská
pouští, lesy, úpí v skalách,
krůpěje co deště v tanci
poskakují divým tryskem,
jaký vír a jaká vřava!

Co to letí nade hvozdy
jako dlouhé šedé stíny?
Co se míhá nad propastmi
postavy jak tajůplné?
Co přes tesů holé lebky
točí se jak v plachém zmatku?
Jsou to mračna různotvárná,
bouř jež honí bičem blesků
ze dna moře kolem světa?

Mračna z dálky, ale z blízka,
z mračen těch se ruce vinou,
černé nohy, dračí křídla.
Bože, to je smečka ďáblů!
Kam to letí této noci?
Letí dále, letí stále
nad údoly, nade hvozdy,
blesk před nimi, hrom za nimi,
obrovitý stín je vede;
vlasy jeho temnou nocí
rozlity jsou jako mračna,
oči jeho temnou nocí
svítí stále, žhavé blesky,
ústa jeho temnou nocí
hlaholí jak hrom a vichr.

Stanuli. Pod nimi v lese
Sázavský čněl klášter k nebi,
okna chrámu osvícená;
na hodinkách dleli mniši,
zpěvů jejich ohlas zmíral
v bouři živlů — ale běda,
zpěv ten otců nezněl řečí.
Jak paď v lesy — zastenaly
staré kmeny, zalomily
větvemi a naříkaly:
„Prokope, kde práce tvoje,
sluho boží, kde tvá snaha?
Přišli Němci, cizozemci,
vyhnali tvé vlaštovice,

usedli v jich teplé hnízdo,
a my nyní echem smutným
opáčíme v pustých skalách
cizích zpěvů cizí ohlas:
Prokope, kde práce tvoje?
vyhnal's ďábly, vyžeň Němce!"

Tak pod větrů ostrým bičem
stenal prales, zněla skála.
Tu se z mračen dolů snesl
onen stín a volal v mračno:
„Roto ďáblů, jménem Boha
jediného, vševládného,
Prokop, já jsem vymrskal tě
z hlubin tmy, ve souhlas boží,
bys mne ve všem poslouchala.
Obsaď okna, obsaď dvéře!
mnichy já vyženu z chrámu,
ty je vyžeň z české země!"

A již stanul velký, děsný,
u klášterních dveří stanul.
Ďábli klášter obsadili,
mračny plály oči jejich,
z blesků splítali si důtky,
těšili se na tu honbu,
zavyli a zaštěkali.

Udeřil svou berlou Prokop
na klášterní těžkou bránu,

ta se z kořen rozletěla;
na prahu stál svého chrámu,
až ku stropu sahal hlavou.
Umlkli hned zpívající
mniši v kůru, pobouřeni
cizí k sobě děli řečí:
„Zas ten zjev! Hle, zas ten přelud!“

„Nejsem zjev a nejsem přelud,
Prokop já jsem, sluha boží,
první opat monastýru,
odkud hněvně vyhnali jste
moje syny, moje bratry;
strážce jsem té země české,
jejíž jazyk rváti chcete
lidu z úst a poněmčit jej.
Vstal jsem z hrobu, prosil Boha,
nebo nelze dél se dívat,
co ta vaše chasa tropí
zde, na místě svatých činů,
zde, na místě velké práce,
divů, kterých nechápete.
Dvakrát zjev můj varoval vás
darmo — vždycky k plným číším
navrátil se celý konvent,
teď již mlčím. Ale vari
odsud, z Prahy, z celé země!“

Zdál se růsti v nekonečnost,
berlou tepal je a bleskem,

lítal chrámem jako fantom,
a když rozbil svoji berlu
o tučná všech mnichů záda,
jako druhdy strhl s beder
provaz svůj a důtky spletl,
zpíval hlasně, jako bouře
bil a mlátil v svatém hněvu.
Rázem v útěk vstali mniši,
brevíře a žaltáře své
opustili v jednom zmatku,
o překot se hnali k dveřím,
v chumáč jeden tam se stiskli,
každý chtěl být první venku.
V této tísni znova Prokop
pral je v zadu, tak že sborem
skákali jak kozli bujní.
Ale venku — třikrát běda!
Mračna padla na ně s nebe,
z mračen spáry, nohy, křídla,
žhavé důtky, smích a výskot;
již to jelo, spělo, hřmělo
přes bradla a přes výmoly,
přes tesy a skalné strže,
nikde stání, dál a dále.
V dvojí tlum se rozdělili,
k Šumavě a Krkonošům,
dvojím proudem Němce hnali
z české země. Divá jízda!
Na cestu jim blesky plály,
hvozd pod nimi stenal, úpěl,

jako proutí ohýbaly
stověké se staré duby,
se skal valily se řeky.
Jako tlumy černých mraků
s mnichy ďábli, těžko bylo
rozeznat je, letli vírem
a zmizeli v temné noci...

Prokope! víš líp než básník,
jemuž péro padá z ruky
pohnutím, ba mnohem lépe,
že bys poznovu měl vstáti
vyčistit zas českou zemi,
vykoupit, ji osvobodit!
Zapomněl jsi na nás, otče,
či se stydíš za své vnuky?
Rozpomeň se, nedej zhynout
nám všem i budoucím Čechům,
dokud budou pamětlivi
dědictví svých velkých otců.
Budiž s námi, a tvou pamět
žehnat budem vděčným slovem
až do příštích, pozdních věků!

KŘÍŽ BOŽETĚCHŮV

Zda od pravěku v stejné nádheře
jste, mocné Alpy, čněly k nebesům,
zda vesmír, jenž byl zemi kolébkou,
též současně vás vinul k ňadrům svým,
či později snad v živlů zápase,
kdy z trosek starých světů nový vstal,
vy vztyčeny jste silou neznámou
jak mocná hráz, o kterou příboj vln,
dech větru, ohně žhavé jazyky,
var lávy z hlubin děsných kypící
se lámat měly v směsi děsivé?
Či ostrovy snad moří pravěkých
se zdály býti vaše vrcholy,
jež nad hladinou vod se černaly,
jak hřbety oněch potvor báječných,
ryb titanských i zeměplazů všech,
jichž oceanem teď jest pouze báj,
a rozptýlené vaše balvany
jsou časem zkamenělé kostry jich?
Či kdysi v dobách dávných, neznámých,
kde v nedohledném šeru obraznost
nad minulosti šedé vlnami
svá rozepíná křídla báječná,
na místě vašem bohů s titany
o vládu nebe svedený byl boj,

tak ohromný, že naházených skal
i vrchů spousta mysli básníka
se zdá být jeho skrovným zbytkem jen?
Ó hrozné taje! Boje úžasné!
Ó velkolepé živlů divadlo,
tak nádherné a děsně velebné,
že jeho svědkem směl být pouze Bůh!
Co člověk byl by v taký živlů svár?
Ni chvíle té on svědkem nesměl být,
kdy z utvrzených skalin průduchů
hřmít v rokle jal se první vodopád,
nad kterým v slunce lesku planoucím
svůj první duha rozklenula kruh
a první orel křídlem zašuměl!
On, slabý člověk, přišel naposled.
Když pokrývaly vody potopy
hor štíty nejvyšší, tu hvězdy jen
a mraků tlumy stavily se tam,
kde pod vlnami jako stáda ryb
jste, alpské stráně, dřímaly svůj sen!
A s ramen vašich když se pomalu
svez' bahnitý háv utišených vod,
tu slétalo se ptactvo divoké,
tu orlů, supů, nohů čeledi
si na vrcholcích nedostupných stěn
svá hnízda vetkly v slunce sousedství!
Níž usadil se různý zvířat rod,
a kosti jich jsou pouze znamením
co různých šatů svlékla příroda.
A teprv teď, když vody opadly,

když sněhů věčných bílé závoje
vám ověnčily čela malebná,
když upevněná zem v svých základech
se jala tvorčí silou zkvétati,
po dnech, jež člověk věky nazývá,
on odvážil se nohou nejistou
k vám blížiti se, božství oltáře!
Jak zíral na vás v němém úžasu,
jak v bázni rukou chvěním nejistou
na stráních vašich první sroubil chýš,
a v hněvu když nad jeho zpupností
vy zbudily jste spící lavinu,
by smetla ji v svém pádu drtícím,
jak teprv chvěl se, hynul úzkostí!
Leč viďa slunce východ čarovný,
jak odnímá vám s uzardělých čel
háv modré páry, v níž jste dřímaly,
a vida tiché vaše vrcholy
čnět ku obloze v nocech hvězdnatých,
a vida sloupy ledných jeskyní
hrát v barvách duhy pestrým zákmitem,
a vida bujnou zeleň údolů,
vod čilý spěch i jezer smaragdy,
zas odvážil se důvěřovat vám.
Jej vábil kamzík, nohou obratnou
jenž v skoku měří délku propastí;
on stoupal výš, na příkrých úbočích,
byť krví nohou měl se zadržet,
on přivázal se nad propastí tmu,
bděl s měsícem a stopoval svou zvěř.

Jej lákal orel v modrých výšinách,
on šplhal za ním mláďat ke hnízdům,
nechť přepadla jej vzteklá orlice,
v zrak ťala ho a v jícen bezedný
jej křídla jedním vzmachem srazila.
Jej sváděl alpských bylin pestrý květ,
on šťávu jejich poznal léčivou,
pro vzácné mechy život nasadil,
leh' do sluje, kde jemu po boku
lavina spala v nepokojných snech.
Však nyní též, kdy bujný jeho skot
v svých zvučných zvonců smíchu veselém
probíhá stráně vašich údolů,
kdy strmých ledů tuhým krunýřem
po šíjích vašich různé stezky jdou,
kdy v nižších strání ploských útesech
se pastýřské tmí chudé chatrče,
jak nalepená hnízda vlaštovčí
pod černou římsou starých zřícenin,
i nyní čím jest člověk proti vám!
A nechť i vtiskne v štít váš nejvyšší
ve zvědavosti plaché patu svou,
jen s chvěním činí to jak zbožný host,
jak poutník v chrámu kleká před vámi,
neb mimo srdce jeho bezedné
jste poesie zřídly věčnými
vy, oceán a hvězdná obloha!

Hle, kdo se blíží strmou pěšinou,
již ručej druhdy vyryl spádem svým,

sem v tento kraj, kde začíná již sníh?
Tlum polekaných ptáků dal se v let
a kamzík, v těchto místech bezpečný
před kulí střelce, větřil lidský krok
a střemhlav vrh' se v náruč propasti.
Pár orlů sedlo skalný na hřeben
a zvědavě se v dálku dívalo.
Je člověk to, jenž sem se odvážil,
kdy slunce zašlo, noční červánek
kdy zlíbal čela obrů nejvyšších,
a v ledných slujích barev kouzelných
hru vylákal, se stále měnící?
Je člověk to, či mlhy létavé,
jež nosí hvězdy ve svých záhybech,
tu nad hlubiny lehne zející,
tu vzepne se nad kolmé štíty hor,
tvar prchavý s podobou člověka?
Teď bleskem mih' se, jak by větrem hnán,
za rohem skály zmizel jako stín,
a přece v sněhu stopu zanechal,
a stopa lidské nohy útvar má.
K té stopě sletnul orlů plachý tlum,
a v prázdném kraji hrozné ticho zas;
tma rostla stále, jejím závojem
tím příšerněji sníh se v dálce skvěl,
tím výmluvněji ticho mluvilo.

Však znova vzlétli orli splašeni;
teď jistě byl to kročej člověka.
Hle, kolem skály mih' se — divný zjev

na těchto místech! Velký, vážný muž,
v háv mnicha spjaté tělo ztepilé
je opásáno bílým provazem,
zpod kapuce na skráně spuštěné
vlas řine se v bohatých prstencích
již prokvetalý stříbra nitkami;
v něm obličej pln tajné bolesti
a odříkání tichým leskem plá.
Vous k pasu splývá dvojím pramenem,
pěst svalovitá třímá těžkou hůl
a bedra jeho tíží velký kříž,
tak dlouhý jak on sám; i zdálo se,
když z dálky na něm plachý utkvěl zrak,
že Kristus znova k stráním Golgoty
svůj nese kříž — leč z blízka, jaký div!
na obrovitém kříži Kristus pní,
tvář bolestná je trním zbodena...
A dále kráčí se svým břemenem,
dřív holí sobě cestu srovnává
a skal se chytá náhle, v závratnou
když hloub se chýlí srázný jejich bok!
Jak bolně vzdychá! těžké krůpěje
jak valí se mu s čela po tváři!
Kdo poutník ten, kam v pozdní chvíli té?
Zde, s křížem tím, nač jeho plachý chvat?
Spíš myslil bych, že mlhy létavé
jak dřív ten kouzlí obraz prchavý,
jenž v krátce zmizí, jako z hlubin vstal?
Leč nikoliv, hle, on se zastavil;
viz, jak se chvěje bledý jeho ret,

zda modlitbou, zda kletby výčitkou?
Ty, větře, stůj, ať slyším jeho pláč!
Však dále opět spěje, dále zas
a kolem houstne mha a rostou tmy.
Ó poutníku, jdeš jisté smrti vstříc;
ty ani nevíš, co teď v sázku dáš:
u nohy tvojí strže číhají
a cení na tě jícny bezedné.
Jen chybný krok a letíš v hlubinu,
že nespasí tě ani Kristus tvůj,
jejž tiskneš k sobě v němém zoufalství.
A dále kráčí, temno níž a níž
svou klade peruť lehce klamavou,
sníh roste v celé stěny ledných hor;
ni živoucího tvora do kola
jen z dálky někde na dně propastí
řve utlumeným hlasem vodopád,
jak za mřížemi šelma hladová.
Dál poutník nemůže, krok uslábnul,
sval naposled se vzpjal — leč nadarmo!
Co zbývá mu? Jen tiše usednout
a s Kristem svým zde očekávat smrt!

Kmet zastavil se — nepokojný zrak
od nebes výše sjel k dnu propastí
a roven orlu, křídel rozmachem
jenž svojí říše meze prolétá,
kol bezútěšnou přehleď pustinu.
Pak odhodlán již s myslí zoufalou

kříž s beder složil s těžkým povzdechem,
jej podepřel o skály strmý hrot,
jenž jako velký oltář gothický
svým štítem tměl se v mlze vysoko.
Sem složil jej a jako k oltáři
na stupně sednul, svoji hlavu mdlou
i útrapami cest i myšlením
na Krista nohy tiše položil,
a objímaje pravou rukou kříž,
dal levou těžké hlavě za polštář
a v hluboké se zabral dumání.
Šly nejdřív tiše jeho myšlénky,
jak ptactvo jde, když leto v odkvětě,
jak v podjeseni jitrech sychravých
jdou těžké mlhy travou údolů;
pak v podivný se zatáčely rej,
v směs divou, rostly stále bez konce,
na jeho duši střemhlav vrhly se
jak na mrtvolu stáda kondorů.
Již nestačil jim jeho ňader krov,
v nějž bily jako vlny do břehu,
již nestačil jim staré lebky oul,
v něm vřely jak roj lesních, divých včel,
již přetrhaly uzdu mlčení,
již umdlenost i žal i beznaděj
kol úst mu stáhly, a již valily
se z nitra jeho v nářku dojemném
jak velkolepý se skal vodopád,
jenž zadržen, teď náhle o překot
své proudy hází s jekem v hlubinu.

Ty první byly těžké povzdechy,
jen kusy z pláště jeho bolesti,
jen první kapky z moře zoufalství,
jen rozervané, hlubé výkřiky
slz provázeny těžkým prouděním;
až bolesti tok když se zkonejšil,
tu zněly tichou, noční modlitbou,
jak hučí les a vlny z hluboka.
Ó podivná to věru pobožnost
zde, na rozhraní smrti s životem,
kde skála oltářem, kde obrové
Alp, zahaleni v mlhovitý háv,
se tratí v dálku jako sloupení
velkého chrámu, v němž sup letem svým,
lavina pádem, propast mlčením
ku neznámému Bohu modlí se!
Ó podivná to věru pobožnost!
Ten vetchý stařec silou poslední
sem, v tuto poušť, by k nebesům měl blíž,
vnes' toho Krista, dílo rukou svých,
a v choré hrudi objímaje vlasť
i člověčenstvo připravený byl
zde malou vinu děsnou smrtí kát!
I rozlehal se tichý jeho pláč
jak duchů zpěv spícími stráněmi,
mhla roztrhla své těžké opony
a velký měsíc, bledý, tajemný,
se díval k němu, jak by leskem svým
chtěl, oblévaje vlas mu zcuchaný,
v skráň jeho božství svatou záři tkát.

Ba zdálo se, že ručej v hlubině
šept zastavil svých dobrodružných vln
a orel níž a níž se vznášeje
na roztažená křídla hlavu dal
a tiše poslouchal. — Ó jistě na Pathmu
v skal vulkánických divém neladu
se s větší bázní nesnes' k Janovi,
by poslech' jeho věštby hrozný hlas!
A slzy v oku zalkal Božetěch:

„Ó je-li něčím smrtelníka pláč
před trůnem tvým, ó Bože propastí,
ó Bože světla, před nímž Cherubim
svůj ve prach skrývá zářný obličej,
ó je-li něčím krůpěj slzy mé
před zrakem tvým, z kterého paprsk jen
žár v sluncích může vznítit sopečný,
před zrakem tvým, jenž také zaplakal,
když hrudí tvou chvěl člověčenstva pád:
ó je-li něčím v světů vznik i ruch,
jichž duchem živným vůle tvé jest kyn,
bol člověka a jeho zoufalství:
pak uslyš mne! Za život nežádám,
rád vrhnu zbytky let svých posledních
ve obětnici tvou, jak velekněz
v dým vonný hází zrnka kadidla.
Smrt neleká mne. Mezi skalami
blíž nebe tvého, jako sluha tvůj,
jak Mojžíš umru, dne se nedočkav,
kdy v zaslíbení zemi touženou

by vešla noha poutí zemdlená.
Však tady přec v té pusté prostoře,
před kterou i tvé hvězdy velebné
do mlhy lesklou zahalují tvář,
nechť volám k tobě s děcka důvěrou,
vždy lekám se — svou ruku ledovou
mně opuštěnost klade na čelo,
cit slabosti mne jímá — člověk jsem,
a chvěju se, a cítím samotu,
jak slizký had jež hruď mi obtáčí.
Já nevolám, bys poslal anděla —
neb jinak nelze podati mně štít —
jsem nehoden a cítím vinu svou!
Já prosím jen, bys ulehčil mi smrt,
bys zahnal stíny trudných zpomínek,
jež za mnou jdou z mé vlasti vzdálené;
bys rychle přetrh' žití mého nit
a smrtí mou smyl skvrnu hříchů mých!
Ó vyslyš mne pro lásku velikou,
jíž k člověčenstvu zahořel tvůj syn!
Pro každý vzdech, jenž povzlet' z ňader mých,
když jeho trním probodanou tvář
má s chvěním těžká ruka řezala;
pro každý kámen, jenž rval nohy mé,
než s křížem tím jsem dospěl na vrchol,
pro každý trn, jenž dral mi tvář i šat.
Já celý život v oběť tobě dal,
sny mládí svého do zdí klášterních
jsem zanes' a tam na vždy zakopal;
já vzdal se lásky ženy prchavé,

bych pojistil si věčnou lásku tvou!
Pro malý přečin, kterým pýcha má
se vznesla výš — ó jak jsem ponížen!
Já v mukách lítosti kříž zdělal jsem,
jej dlouhou poutí k tvému městu nes',
bych odpuštění získal! — Na cestě
však zdrcen ustávám. — Smyj vinu mou!
Vem za úplné moje pokání,
když místo v Římě, Petra na oltář,
zde v pouštích hor svůj kříž jsem položil
na skalin štít, na věčný oltář tvůj!..."

Kmet domluvil, a v okamžení tom,
kdy hlavu mdlou chtěl k prsům naklonit,
tak bylo mu, jak luny plnou zář
by náhle zakryl černý, velký mrak,
jak tajůplný, obrovitý stín
by postavil se před ním na skálu.
I zvedl zraky — trnul uděšen.
Stál před ním stín tak velký, mohutný,
že zdál se hlavu krýti v oblacích,
že jeho šat, jak z mlhy utkaný,
vlál povětřím a zdál se tratiti
svým koncem v propast děsně zející,
jež šklebila se pod ním závratně.
Jen oči plály jak dvě pochodně,
jen s vousem vlas se bělel z daleka,
že příšernějším leskem zaplály
i pláně sněhů, skály ledovců.
Stál tiše nad ním jako hrozný zjev,

host nevolaný z říše neznámé,
jak zakuklený osud vesmíru.
Stál nad ním a své zraky bodavé
naň upíral — a hle, ó zázraku!
ze stínu toho hlas teď vycházel,
tak děsný jako trouba andělská,
tak dojemný, jak bory žalmy své,
své hymny vodopád, svůj větry kvil
by snesly v jeho hroznou lahodu:

„Vstaň, dítě prachu, a mne následuj!“
Jak slova tato slyšel Božetěch,
tu zdálo se mu, síla ztracená
že vrací se zas proudy sterými
a budí život v žilách ochablých.
Cos hnulo se v něm, on víc nebyl s to
ten divný pocit smysly pochopit;
jak pouta s něho mdloba spadnula,
jak slupky s očí klesla ospalost,
a jak by vypil víno ohnivé,
tak opíraje rámě o svůj kříž
víc tajným hlasem veden promluvil:

„Ó hrozný zjeve! buď si kdokoliv,
zda poslalo tě peklo z hlubin svých,
či jsi-li služným poslem Jehovy,
jenž slyšel nářek mého zoufalství,
či jsi-li mlhy poletavé tvar,
jenž ve sny mé jak přelud prchavý
se vtisknout chce, že smyslům zmámeným

jen vládne děs — ne vůle rozvaha:
buď vítán mi, ať moje trápení
jdeš smrtí skončit, ať na bedra svá
chceš vložit oběť mého pokání.
Zde břímě moje!“

Při tom se skály
svůj zvednul kříž a výše vztyčil jej.
Leč cizí host, jak byl by polekán,
se zachvěl hrůzou, zakryl obličej
a dlouho stál zde v trudném mlčení.
I osmělil se znova Božetěch
a strachem hnán i živým soucitem
jej oslovil:

„Ty kříže lekáš se?
Jsi tedy z oněch hlubin tajemných,
kam v hněvu svém Bůh vmetal anděly?
Co lákalo tě ze dna propastí?
Chtěl's nástrahy zlé činit duši mé
a nevěděl's, že nejmocnější zbraň,
že víry kříž má třímá pravice?
Jsi démon zlý, jsi anděl zavrhlý?
Ve jménu toho, který nestvořen
sám stále tvoří, světů živný duch,
ve jménu toho, který nebesa
za toto dřevo dal, by v ocean
své lásky zdroje srdcí lidských sveď,
dej odpověď, proč děsí tebe kříž?
Proč vyrušil's mne v smrti objetí,

jež pozvolna a tiše spouštěla
na víčka má své prsty ledové?"

A stín se zachvěl — zdál se kráčet blíž,
i promluvil; a jeho slavný hlas
zněl mohutně a rost' jak lavina,
a divá vášeň i smích šílenství,
trud beznaděje, výtky zavrhlých
ve stupnicích se stále měnících
z úst bledých zněly. Zlekán Božetěch
své oči upjal jemu v obličej,
jak proniknout by zrakem smrtelným
chtěl tento přelud, který zároveň
v něm budil soucit s hrůzou smíšený,
a jehož hlas zněl pláčem anděla
i vzdorem ďábla:

„Co jsi promluvil?
Já kříže bát se, já, syn zoufalství,
jenž muky pekla hostil v srdci svém,
jenž výčitek hnán hlodem palčivým
šel světem jak zlé jeho svědomí,
já bát se kříže, nyní po letech,
když zvyk' jsem již na muky prokletí,
když ňader mojich vyhlodaná báň
jest velkou již pro všecky útrapy,
já bát se kříže? — Kdysi před lety
od prahu svého jsem jej odkopnul,
ten kříž, pod jehož stínem spočívá
teď světa půl ve sladké dřímotě.

Byl jednou čas, kdy kříž mne polekal.
Ó tenkrát já byl ještě člověkem;
já věřil, doufal, trpěl, miloval,
teď trpím jen — vše druhé spadalo
s mé duše stromu bleskem sžatého
jak listí spálené, teď trpím jen,
jsem pouze duch, a ten se neleká!
Když bloudíval jsem v těle člověka,
když viděl jsem, jak onen hrozný kříž
se světu žezlem stal, jak s věží kostelů
lesk jeho v slunci zlatým třpytem hrál,
jak s korun králů kynul vítězně,
jak na strom vzešlo zrno horčičné,
pod jehož stínem skrýti měl se svět,
já děsil se ho — čím víc rostl on,
tím delší já jsem tušil muky své.
Leč z těla pout co vyproštěn můj duch
běh světů v žití knize stopuje,
co oko mé v ty vniká hlubiny,
kde život v kostky hraje se smrtí,
již nelekám se. Kříž jest symbolem
té věčné touhy stále měnivé,
jíž člověk hledá božství neznámé,
a ustoupí, jak touha změní se.
Svět krásou mdlý a láskou vysílen,
za thyrsus ovinutý břečtanem,
vzal z choutky kříž, jenž krví zbarvený;
za pohár, který šlehal rubíny,
kde v růžích spalo božské nadšení,
vzal svaté krve kalich mystický

a bílých růží vůní omámen,
to kouzlo, které ztratil v životě,
chtěl najít mezi hrobů samotou.
Sem s křížem tím! Ať z něho kyne mi
ta vlídná tvář, jež zná jen odpouštět!
Rád na svá bedra vezmu jeho tíž,
on též ji nesl z lásky k člověku,
a Bohem praví jej. — Sem s křížem tím,
jej objímám, ač jenom plodem jest
na velkém stromu ducha lidského
a nechť jej střese věků divá bouř,
já vidím za ním zlaté ovoce
tam klíčiti, kde on se chýlí v pád.
Ó poznání! Ty slunce edenské,
kdy z tvého světla v duší hlubiny
jen jeden skane živný paprslek!
A ptáš-li se mne nyní, kdo já jsem?
Kříž objímaje v mukách největších
se vyznávám: Jsem onen Ahasver,
syn pověsti, dech Tvůrce prokletý,
jenž stání nemá, jemuž na paty
se věsí stále zmije bolesti.
Mé vlasy plíseň věků pokryla,
čas obr moje berly spřerážel,
smrt bojí se mne, těla záclona
s mé duše svlékla se již desetkrát.
Jsem ohlas, který řadou roků zní:
jsem duch, jenž zmírá, aby neumřel;
jsem krůpěj, která nedoletí dna;
jsem had, jenž hryže dlouhý ohon svůj,

jenž v stálém vzrůstu věky otáčí;
jsem stín, jejž šlape vlastní majetník,
jenž, když se směje — lidstvo naříká.
Ty chvěješ se? Ó třtino smrtelná!
Když řezala tvá ruka slábnoucí
na tváři Krista krve krůpěje,
když trny vrážel's v jeho bledou skráň
a ruce, nohy hřeby probodal,
jak všecka jeho muka bolestná
jsi v duchu vytrpěl s ním soucitně!
Teď ale sem hleď! Já jsem lidstva duch,
ten věčně štvaný, věčně mrskaný,
ten kletý, vězněný — však věčně živý!
Hleď v očích mojich sálající zář,
tam svítí onen plamen zžíravý,
jenž jiskrou lidstvu slunce nahradí!
Já neptám se, kde cíl mých bolestí,
já nyní pouze jednu bolest znám,
to bolest lidstva; jeho vzdech můj chléb,
a slzy jeho jsou mi nápojem.
Pojď, následuj mne cestou závratnou:
kam nevystoupil posud smrtelník,
dnes noha tvá se octne zázrakem!"

Božetěch:

Strach neznámý ač svírá moji hruď,
přec duchu mému rostou perutě;
zřím na tebe a tuším, že tě znám.
Kdys v dobách svojí první mladosti,

když neurčité touhy mocný vznět
mé lásky růže skalil mrazem svým
a mdlého světa klamavými sny
do kláštera zdí zahnal pochmurných,
kde lačný duch za pravdy pozlátko
by snah i let svých zlato zaprodal,
mně stará kniha padla do ruky;
z ní po prvé jsem slyšel osud tvůj,
i vryl se v duši mou, ač pověst byl.
Já tušil hlubný význam báje té,
já cítil v sobě touhu neznámou,
jak ty jít světem nikým nepoznán
a znáti vše — tvůj osud strašlivý
já tobě záviděl. Ó byly večery,
kdy slunce haslo na zdi klášterní
a k hoře zvonů dojímavý hlas
zněl v stromořadí truchle ztemnělém,
že byl bych lvem svá pouta setřásl
a v světa vír chtěl hodit duši svou,
jak tys dle báje v jícny vulkánů
se vrhal mučen, štván a nezkojen.
Ó chvíle byly v tichých půlnocech,
kdy hvězdné jiskry hrály oblohou,
já neviděl jich — v teskném dumání
nad pergamenem bděl jsem zpuchřelým;
v mé duši vstala hrozná pochybnost
a vzpřímila se jak lev podrážděn,
když slunce vzchod chce řvaním pozdravit.
Já východ hledal též — však v labyrint
snů, dum i klamů jsem se zapřádal,

bych procitnul, vždy znova nezkojen.
Já ptal se nebes — ona mlčela,
já země ptal se — ta se zdála chvět,
neznámou řečí mluvil ke mně les,
pták, vlna, člověk ... leč jak výsměch zlý
van větru mojim odpovídal snům.
A sotva luny vlídný paprslek,
jenž křížovými okny vnikaje
mé skráně dotýkal se po tichu,
jak ve soucitu ruka přítele,
mne vyrušil z mých dum, já plakával,
já v šílenství rval bradu svou i vlas,
a hněvy své když rozpoutala bouř
na ořích větrů, jejichž hříva, mrak,
svit hvězdný skryla clonou tajemnou,
jimž z nozder šlehal křivolaký blesk
a z dálky hrom zněl, cval jich tlumený,
když v okno mé déšť šlehal v ručejích:
tu přál jsem schladiti v něm ňadra svá.
Jen pryč mne touha hnala neznámá,
já kříž opustil, pod nímž v bolesti
má duše svíjela se zimničně,
já k oknu běžel, chladným jeho sklem
svou chladil tvář — a tu, zda obraznost
mne děsívala, či snad tušení
nynější chvíle hrálo duší mou:
já viděl tebe státi v oblacích,
tvé oči pálily mne v nitro mé,
že svoje skrýt jsem musil slzící,
že prchal jsem ku kříži poznovu

a jedním okem k zemi zíraje,
jsem druhým v okně hledal fantom tvůj.
Teď u mne stojíš! Stíne tajemný,
však jinak, než tě zobrazila báj:
jsi hrozný, leč též něco velkého
a neznámého mluví z tajů tvých,
mír hřbitovů je rozstřen tváří tvou
a řeč tvá proudí hymnem pralesa.
Ó mluv, ó strhni báje záclonu,
rci, zdali byl's tak člověk jako já?
Rci, jaké boje tebou zmítaly?
Zda bloudíš ještě, viny živý trest,
či ukojen již Spravednosti hněv?
Čím tobě Bůh, čím země s člověkem,
čím prostor světů, čím já konečně,
ta malá krůpěj v moři bezměrném?
Ó mluv, tys onen tajů živý zdroj,
po kterém blouznil mladík, toužil muž,
a k němuž kmet přes rokle, skaliska
se odvážil i v smrti hranice.
Ó pravdu rci a za ni život vem!

Ahasver:

Báj pravdu děla. Byl jsem člověkem.
Jsem onen žid, jenž nohou prokletou
od prahu svého domu Krista hnal
a odsouzený jeho pohledem
hnal po klidu se světa okrsky
a ještě dnes svůj nenaleznul hrob.

Ó nechtěj v rány sotva zcelené
zas líti hořkou upomínek žluč!
Já trpěl mnoho. Bylo s poledne,
když vstupoval jsem k výším golgotským,
kam zvědavého vábil hlučný dav;
tu náhle z hloubi spící duše mé
vstal Jeho pohled sladce-žalostný,
a začal štvát mne hůř než lítice.
Já nezřel, jak se slunce setmělo,
já neviděl, jak země pukala,
jak polekán se kol mne valí dav
ku městu zpátky v zmatku zoufalém.
Ti, jež jsem potkal, mocen smyslů zas,
to byli svatí, kteří z hrobů svých
se zvedli živým k němé výstraze.
Před jednoho jsem klekl ve slzách
a prosil jej, by vzal mne s sebou v hrob,
leč zděšen ode mne se odvrátil;
smrt bála se mne, a tu v šílenství
jsem poznal kletbu Jeho pohledu.
Vždy za mnou byl — já pod kříž běžel jsem,
kde krví jeho žoldnéř zkrvácen
na kopí těžkou hlavu podpíral.
Já v pláči Krista nohy slíbal jsem,
vše nadarmo, já musil, musil dál,
vždy dál a dále... V jitra úsvitu
jsem v Gethsemane zbloudil třetí den
a mezi ženami, jež svatý hrob
ve pláči střehly s tichou bolestí,
jsem našel také Leu, ženu svou.

Já věděl jsem, že znala potají
se ku novému Krista učení,
že s Magdalenou často sedala
u Mistra nohou v sladké důvěře.
I sdělil jsem jí hrozný osud svůj,
chtěl s Bohem dáti jí, než v širý svět
by zaneslo mne na vždy prokletí!
Leč srdce ženy — větší hlubiny
v něm tají se než v mořích největších!
Mne vyvrh' ocean, mne vulkány
ve jiskrách žhavých v horkém popeli
zpět k zemi vrhly, jíž jsem prchnout chtěl;
mně každý klel, já nesměl nikoho
ku svému připoutati osudu,
jenž, divý oř, vše trhal s sebou v plen;
však žena moje s duší andělskou
jak světlý stín šla za mnou životem,
hrob opustila, v němž spal její Bůh,
a v život šla, jenž peklu zaprodán.
Já darmo vysvětloval muky své,
vše láskou ona chtěla přemoci.
I šli jsme — dlouhá, bezútěšná pouť
bez klidu, stání; k ledům severu
dnes obrácen krok nohy nejistý
a zítra v písku palné pustiny;
dnes prales dal nám v nocleh stíny své
a zítra moře hučelo nám v sluch,
a nikde stání, míru, pokoje.
Ba ani chvílemi má hlava mdlá
na ženy ňadrech usnout nesměla;

„Dál!“ zahřmělo to opět z oblaků,
a v duši mé se zvedal pomalu
ten mírný, tichý, krví oblitý,
ten žalostný a jemný obličej!
Po čtyřiceti letech bloudění,
jež v dlouhé pouti byly vteřinou,
má žena zemřela. O chvíle té
jak zapomenout! Já byl nyní sám.
Sám boly svoje věků pořadím
jsem nésti musil v trpké žalosti,
a věru spíš na mocných bedrách svých
svět unes' bych, než hroznou samotu.
Já klnul Bohu, světu, člověku,
já závisti a žluče plnější
byl nežli Satan, kníže temností;
já bolestí a pláčem otupěl,
já zhrdal smrtí, smál se životu,
a znova vydal jsem se v děsnou pouť.
Kam člověk nevstoup od stvoření dob,
kde v nevinnosti dosud netknuté,
ve hrůzné kráse spala příroda,
můj vnikal krok; on ze snů burcoval
lvy pouště, hyeny a šakaly,
před sebou slonů stáda obrovská
pralesy honil, pštrosa dostihnul
na dráze pouští, větry bratry zval
a s nimi v sázku šel, kdo ocean
dřív přelítne od Thúle poslední
až ku zlaceným branám Ofíru.
Dnes halil jsem se v bílých medvědů

háv kosmatý a zítra odházel
jsem slední zbytek šatů servaných
a nah se válel v písku plamenech
a rval se s obry faty morgany,
jež zvedala se z plání dalekých,
kde kosti zasypaných karavan
se z dálky v žlutém písku bělely.
Ba ku hvězdám já hrdou vznesl šíj,
já vlasatici zíral v děsnou tvář,
šel drahou mléčnou, tak že Sirius
v mých rozházených černých kadeřích
se chvěl, jak rosy krůpěj míhavá.
Vše nadarmo! Já nahý vešel jsem
až v lůno sopek, spal v jich kráteru,
a Pompeji když kleslo v popeli,
já největším byl zemětřesením,
já sloupy chytal, rval a kácel v prach,
by na mne jen se v pádu sesuly —
vše nadarmo! — Vždy jednou za sto let
se v nové tělo přesídlil můj duch,
a nové boje zas jej týraly.
Když moře hřmělo, já v něm slyšel „Dál“!
šumící prales volal ke mně „Pryč“!
a v hvězdách stálo psáno „Ty jsi klet“! — —
Po dlouhých letech pouti těkavé
mdlý honbou stálou vrátil jsem se zas
v svou otčinu; byl večer tajemný,
vše kvetlo v lesku svěžím, kouzelném.
Tu po prvé na břehu Siloë
jsem usnul zas — a k ránu bylo již,

když podivný sen závoj mlhavý
vrh' na mou duši — jeho záhyby
jsem pozoroval, jak z dna duše mé
se opět zvolna, tiše zvedala
ta bledá tvář, jež temnou výčitkou
víc štvala mne než vlastní vina má.
Chtěl poděšen jsem znova vyskočit
a prchat před ní — ale jaký div;
tvář s bolestí se zdála usmívat,
krev po skráních se neřinula víc,
a slzy perel matným leskem jen
ve očích hrály láskou dýšících.
A z trnů, které hlavu posvátnou
kdys probodaly, z ostrých trnů těch
teď kvetly růže jemně nachové
a vůni jejich sladce kouzelnou
jsem cítil ve snu; tak mne ovála
jak fialek dech dlouhé po zimě,
jak vzduchu proud po dlouhé nemoci.
Tvář chvěla se, jak z luny paprsků
by stkána byla na zrcadle vod,
jichž temný klín jsa větrem rozčeřen
se zdvihá tiše v letních večerech.
Já vzbudil se — červánků záplava
na hory padla jak nach královský,
kol ve trávě a v stromů lupení
se leskly rosy velké krůpěje,
tak slavné ticho bylo kolkolem,
jak anděl míru zem by políbil
a pozdravil ji slovem: „Smíření!"

A smíření já cítil v srdci svém,
jen lítost tajemná mne jímala,
cit, jak by všecko stálo přede mnou
bez tajemství, jak ptáka zpěv i let
by částí byl mé duše, vody šly
i mraky létly, jak by věděly,
že znám jich cíl a spěch i tajemství.
Hnán touhou neznámou já sklonil se
nad vlny potoka — a cizí tvář
mi kynula vstříc z vody zrcadla.
Já neznal sebe víc, můj obličej,
kam bol a vášně ryly kroky své,
kde v brázdách vrásek spalo zoufalství,
byl tiše vážným; cos jak myšlénka
mi z tváře kmitalo, jak duše má
by zvolila si čelo za svůj trůn.
A v nové klesnul duch můj vidění!
Mhou, kterou hrálo světlo červánků,
jsem viděl anděla, šat ze světla
byl jako sníh, tvář ale zastřena
se tichým smutkem zdála rozplývat,
kol skrání tměl se věnec immortel.
Já pohléď blíž a poznal Leu svou
a jak by z dálky tóny zlatých harf
mi lesů šerem zaznívaly v sluch,
tak lahodně řeč její kanula
ve nitro mé a dosud zvoní tam:
„Mne více neznáš? Jsem ti cizí snad?
Či miloval jsi ve mně ženu jen,
že nepoznáváš víc mne v andělu?

U trůnu Boha já jsem prosila,
až zmírnil tvého trestu hrozný soud —
jej odvolat neb zrušit nemožno.
Dál budeš bloudit světem bez cíle,
však ne víc jako člověk týraný,
leč týraného člověčenstva duch
se skryje v tobě! Žíti budeš dál.
Co velkého jen člověk pomyslí,
co pocítí v svých dumách zoufalých
ty perly slz a květy myšlének,
muk záchvěvy i touhy povzdechy,
vše v ducha svého hloubi soustředíš.
Proud dějin dříve projde duchem tvým
než světem, člověčenstva květ i pád
dřív tebou zachvěje, jak v krystalu,
jenž pomalu se tvoří v ňadru skal,
v tvé duši lidstvo shrne bytost svou.
Kdys posledním ty budeš člověkem
a každý člověk v tobě najde vzor!
Dál požene tě touha zimničná,
však vlastních útrap zapomeneš tíž
a lidstva úspěch bude ostnem tvým
a lidstva bolest bude mukou tvou.
Tak dále spěj, než lidských osudů
se splní určení! Já s tebou jsem.
Jdi, duchu lidstva, zaplaň, myšlénko!"
A přelud zmizel — od té doby zas
jdu světem dlouhé řady dlouhých let.
Bdím nad lidstvem. — Leč dosti prodleno,
hle, luny tvář tak bledě stříbrná

se naklonila v zenith oblohy,
noc chýlí se, a dlouhá naše pouť.
Nuž za mnou, mnichu!“ —

Na svá bedra kříž
už rychle vložil, sukovitou hůl —
kdes od Libanu větrem zkácený
to cedr byl — v sníh opřel bořivý
a vzdušnému víc roven obrazu
za skály zahnul kraj a zmizel v tmách.
Jen s tíží za ním kráčel Božetěch.

A šli. — Noc byla jasná, hvězdnatá.
Mha, která dříve v hustých kotoučích
se kouřila z dna temných propastí,
jak obětní dým z božských oltářů
se rozplynula v steré záhyby
kol štítů nejvyšších. Vzduch svěží byl,
tak průhledný a stříbrem prosycen,
že každý předmět stavěl oku blíž
a přec jej halil v roušku průsvitnou,
jíž kmitaly jak sítí perlovou
ty velké, zlaté hvězdy nebeské.
Blíž k zenithu se tměla obloha
a vzdálených hor bílé vrcholy
se zdály chvět na temném pozadí,
v blízkého jitra snivé předtuše
se jemně rdíce v různých odstínech;

a bližší v skvoucím hávu sněhovém
se v nedotknuté kráse pyšnily.
A mezi nimi četná jezera
se leskla, jako drahokamů déšť
by rozházen byl dívky po ňadrech.
Tu jezero jak smaragd zářilo,
tam v safír hrála zeleň míhavá,
a ono v luny zlatých paprscích
se blýskalo jak slza zářící.
Jim nejblíže však strmé ledovce
se v cestu stavěly v své nádheře,
a v slujích pouze luny hravý svit
svým leskem kouzlil světlých barev hru,
po stranách tměly se jim propasti;
z té náhle skála čněla obrovská,
v té hučel potok, ba i viděti,
jak ve hlubinách nepronikle tmy
spí hvězdná záře jeho na vlnách.
Tu navaleny spousty sněhové
jak náspy obrovské, tu holá zem,
kde rozmetaných skalin úlomky
jak zkamenělá města trčely.
Teď vyšli na pláň, příkré ledovce
jak z alabastru strmé jehlance
ve světle pestrých barev hrající,
pod nimi svět, jenž v tmě a páře spal,
a vysoko jen černá obloha
s nesměrným mořem sterých zhvězdění,
svět nádherný se světů tisíci,
bez konce, mezí, tichý, vznešený!

I stavili svůj krok a Božetěch,
kterému ňadra úžil ostrý vzduch
i nádherného úžas divadla,
jal hovořit se v divém nadšení
v hvězdnaté moře ztápěje svůj zrak:

„Ó valných světů bezdné prostory!
Ó zlatých hvězd i slunci legie,
ty nekonečné moře etherné,
vy mlhoviny světů neznámých,
proč smrtelný a těkající zrak
k vám obrátiv se v dobách zármutku
vždy u vás najde mír a nadšení,
vždy víru v lidstvo, k práci odvahu?
Čím v naše žití jest váš vlídný svit?
Bál bych se vás — já nevím, čím jste nám:
zda jiných tvorů lepších, šťastnějších
jste otčinou, zda na vás trůní ráj,
ten sladký eden zbožných pověstí,
kam holubičkou víra člověka
se povznáší na křídlech modlitby,
či zbytky jste jen světů minulých,
jež ohromná kdys síla před věky
v neladu svorném rozsypala v tmu?
Bál bych se vás — a přec vás miluji,
vy družky našich snů, jež bez změny
nám záříte v ruch boje nejistý
jak z lidstva dětství, z ráje odkazy!
Ó duchu velebný, jenž sílu vlil's

v mé tělo bídné, mdlobou zchvácené,
jenž zostřil's zrak můj bděním zkalený,
by vnímati moh' boje prasvěta,
rci, jak je pojmout v lepé nádheře!?
Ty zamyšlen se díváš do dálky;
či zvyknul snad jsi tomu divadlu,
že lhostejným ti jeho záření?
Hleď, čím víc oko vniká v kruhy jich,
tím rozezná jich více nad sebou;
ty blíž se zdají snášet pomalu,
ty jako jiskry hrají nad nimi,
ty táhnou v dlouhých, valných zástupech
jak zlaté ptactvo, ty jak světla zas,
když oltář skví se v lesku svátečním,
ty nachem rdí se, ty zas do modra
jak safír planou tichým zásvitem,
ty perlami se stále míhají,
a mléčná dráha táhne středem jich
jak ku edenu cesta stříbrná.
Ó valné moře, kde tvé břehy jsou?
kde větry, jež tvé vlny zmítají,
čím země jest v tvém valném proudění?"

Ahasver:

Jen hvězdou zas, ač dávno vyhaslou!
Ó synu země! stejně jako ty
já vznáším zrak v ty hvězdné prostory,
jak ty z nich piju vzlet i nadšení,
ač musím vyznat v slzách bolesti,

že nekonečnost, která zírá z nich,
mým myšlénkám jen křídla připíná;
jich velikost mne drtí, jejich svit
mne konejší, že cítím sílu svou
a s nimi bratřím se, jim souroden.
Čím vskutku jsou, to nechtěj věděti;
měj na tom dost, že, ač tvou nohu zem,
tvé oko dálka jímá v okovy,
ty duchem dále můžeš proniknout
až tam, kde hoří hvězda nejzazší;
že tam si nový můžeš stvořit svět
myšlénky silou, která jako sup
proletnouc blankyt křídla rozmachem
prohlíží hvězdy, kde by usedla.

Božetěch:

Slov tvojich plnou cítím útěchu
a s radostí zas hroužím zpitý zrak
v to hvězdné moře dál a dále, dál...
Jak vlní se ty světy nádherné!
Mně zdá se, že jest chvíle stvoření,
že hluchý prostor jimi naplněn
se stále šíří v sterých rozměrech,
že první světlo rozesýlá tmou
své životvorné, svaté paprsky,
tluk srdce světa že jde srdcem mým!
Ó rci mně, duchu, rci, nač v bezesných
jsem nocech bádal v slzách zoufalství,
zde zapřisahám tebe nebesy,

hvězd nádherou i země mlčením,
své duše mukami, ó rci — jest Bůh?

Ahasver:

Hleď dokola a sám si odpověz!
Ty Bohem nazveš onu příčinu,
jež vodí tato valná tělesa
po cestách určených, že s dráhy své
se nevymkne z nich ani nejmenší;
ty Bohem nazveš onen živný dech,
jenž rozdýchá luh v máje lahodu,
a oheň v révu, sladkost žene v klas;
ty Bohem nazveš dějin lidských van,
jenž temnem k světlu vodí národy,
jenž k obětem je velkým posvětí
dnes lásky kouzlem, zítra nadšením,
a pravdu máš. Jest zákon jediný,
v němž všichni žijem, jemuž poslušna
jest světloška, jež hravou pochodní
se v trávě míhá, jako bludice,
jež rozsápaná letí prostorem.
Kde zákon tento věčný původ vzal,
zda sebou trvá v stálém přerodu,
zda vysílen kdys světy zhroutí v pád,
jimž vévodil — toť ono tajemství,
jež darmo luští orel letem svým,
svou září hvězda, člověk myšlénkou.
Zde stojíš u brány, kde, poutník mdlý,
v plášť bolesti svou hlavu zahalíš

a čekat budeš jitro v dlouhém snu,
jenž smrtí sluje.

Božetěch:

A jak vzbuzení,
zda kyne vstříc nám novým životem,
či zničení jest všeho údělem?

Ahasver:

Hleď na hvězdu, jež tam se řítí v pád
a nachem jisker barví oblohu;
myslíš, že zhyne? Nemůž poznovu
zas v novém tvaru, v novém přechodu
žít stálý život?...

Božetěch:

Ono tajemství
zda rozluští smrt u bran věčnosti?

Ahasver:

Ó neptej se! To poznáš v smrti sám!
To dosti měj, že není zničení,
ni smrti; vše jest přechod jediný,
vše v proudu jest, vše v stálém tvoření.
Smrt pouze plachý člověk vymyslil;
i z ní nám klíčí símě života,
ne jednotlivci — ale vesmíru!

Božetěch:

A světa rej a ruch a dějiny,
a minulost i tuchy budoucna,
a snahy lidstva — má to vše svůj cíl?

Ahasver:

Má — nemá... v světů velké divadlo,
v ten valný prostor, čím jest naše zem?
Smí v sboru duchů člověk promluvit?
Jak krůpěi zmizí země v ocean,
až její doba přijde... jiné zas
nastoupí její místo — věčný kruh,
jenž sebou sám se v sobě zavírá!

Božetěch:

Ty duchu saháš slovem jediným
v snů pavučiny a již trháš je...
Co není země středem vesmíra
a člověk všeho tvorstva korunou?

Ahasver:

To druhé snad, leč první nikoli!
Věk pozdější tu pravdu nahlédne.
Kdys vstane muž, myšlénka věčnosti
se dotkne jeho čela, slovem svým

on zboří celé nebe soustavy,
zem strhne s trůnu, v služných planet kruh
ji vrhne chvějící se, serve nebe,
až uvolněné moře prostoru
se před člověka zrakem rozvlní
a řekne mu: Hle, jak jsi maličký!
Leč pojme-li on pravdu těchto slov,
pak duchem zvítězí a nad prostor
se vznese křídlem svojí myšlénky!

Božetěch:

Ó v jaké taje vplítáš duši mou!
Já chvěju se a klekám před tebou,
a zase toužím duchem k obloze.
Svět netušený kypí v nitru mém,
já cítím pravdu tvojich výroků,
já děsím se — a jásám zároveň!
Ty spěcháš dál a nejistý můj krok
zas k novým divům hne se za tebou!

A dále šla jich cesta obtížná,
vždy výše ledných srázů k vrcholům,
kam ani kamzík nohou obratnou
se neodváží lovcem vyplašen,
kam orel, vzduchu král, když zabloudí
v té nekonečné děsné prostoře,
jak hnědý motýl zdá se těkati.
Vždy napřed Ahasver jak mlhy sloup,

jenž Israele v svatou zemi ved,
spěl přes propasti, jež se zavřely,
jak dotk' se jich své řízy obrubou,
kol strmých stěn, jež zdály uklánět
své osněžené týmě před nimi,
přes tuhý sníh, kam stopy kroků jich
se nevtiskly, jak spěla oblaka
by větrem hnána nad ním vysoko,
neb supů tichý, majestátný let.
Slyš! zvolna vstává z hlubin temný hlas,
jak hrom by v skalách hledal ohlasu.
Zda utrhla se někde lavina
a rostouc v horu s hory valí se?
Či v nočním tichu hlasem takovým
volají na se bezdné propasti?
Hle, každým krokem jich ten roste zvuk
vždy víc a víc jak vřava zmatená,
tisíci hlasů, jako hrom a bouř,
jak všecky trouby varhan tajemných
a obrovských rej tonů nejhlubších
by v jeden mocný akord spojily!
Teď ještě krok kol skály záhybu
a před nimi hle, jaké divadlo!
Jak v řetěz hor by náhle hromný klín
vjel před věky, zde zeje srázná strž,
a do ní s výše z nedohledné tmy
se valným proudem valí vodopád
v tisíci sloupech, struhách, ručejích
na miliardy tříštěn krůpějí.
Po stranách trčí sloupy ledové

a v nejdivnějších, pestrých útvarech:
jak hroty, věže, brány, oblouky
tu pojí se, tam strmí po různu.
Přes hrany jejich hladší nad úběl
a bělejší a jemně průsvitné
se valí proud vždy silou rostoucí,
hřmí, duní, kypí, stříká, burácí!
Tu o vysoké rozbit skalisko
se dělí na dva valné ručeje,
tam o ledové tříštěn zábradlí
polévá deštěm démantových slz
skal útesy, až zase v jeden proud
pod nimi spojen s jekem zoufalým
se kácí v strž, jak vítěz jásaje!
A ve magickém světle měsíce,
jenž bledna v šeru jitra pomalu,
jak noci duch se vznáší nad vodou,
se leskne každá krůpěj perlová
v tisíci jiskrách kmitných skákajíc,
až odlesk jich ve tance svorné hře
se chvěje jako duha mlhová
nad hlubinami, jak most čarovný
ku říši skřítků, rusálek a vil.
A v červáncích, jichž první záplavy
nad osněžené diademy hor
se zvedají jak studu jemný nach
na líčku nevěsty, plá každý hrot
a každá skála, každý ledný sloup
i každá vlna v růžném zákmitu.
A mocný huk ten noční tišinou

zní velebně a v stálém proudění
jak hymna světů, jako modlitba,
jak jásot přírody, ryk vítězství!
A mocněji a mocněj v dálku hřmí
tím hroznější, že hřmí jen sobě sám,
že nevšímá si kruhů orlových,
jež táhnou nad ním nebem azurným,
ni zvěře plaché, která v bystřině,
kde v řečišti se rovném konejší,
svou žízeň hasí, hrůzou plachý zrak
výš zvedajíc k té věčné potopě,
jež bez hrází se valí se skalin.
Nad proudem tímto stáli poutníci
na strmé skále, která nejvyšší
nad bratry bílé hlavu pozvedla,
na kterou padal v sterých záhybech
plášť červánků jak purpur královský.
Pod nimi kypěl v bouři vodopád
a před nimi se troje řady hor
níž skláněly, až v dálce dlouhá pláň
k jich přiléhala patám květnatým,
jak zima s jarem v jednom polibku
by sloučily se. — Skráně ledovců
již hořely jak velké pochodně,
vzduch svěží dýchal jitra lahodou
a v slavnou hudbu vodopádu zněl
hlas Ahasverův plný veleby.
Kříž složil s beder; jednu ruku svou
kol Spasitele hlavy ovinul,
a druhou napjav k proudům jásavým

na Božetěcha upřel vlídnou tvář,
a vážně mluvil hlasem proroka:

„Až sem určeno tebe provodit!
Hle, jitro již svým zlatým polibkem
se dotýká čel bílých ledovců,
a vzduchu svěžím váním kyne mi,
bych navrátil se v mlhy věčné říš,
zkad vyvolal mne hlas tvé modlitby.
Ó synu země! Pohleď do hlubin,
jak pod tebou se vlní katarakt!
Jej sterými chce darmo rameny
v jho poklidu a ticha spoutat mráz,
leč stálým tokem, stálým prouděním
on léčky jeho trhá, maří, rve,
své nesmrtelné síly povědom,
a přes ledy a skalin balvany
se valí dál svou písní jásavou
bez mezí, hrází, stále vítězný!
A byťby vázlo jeho proudění
ve mrazných nocí chladném objetí,
byť skály rvaly křišťálný mu háv,
byť v krůpěje ho tříštil osten jich:
přec v jeden tok on spojí vlny své,
a nad svých soků zlobou vítězný
si nad skráněmi v nebes azuru
z duh zářivých svůj stkává diadem!
A vodopád ten — to duch člověka!
On z hlubin jde, leč k světlu čelí jen
rván, ničen, potlačován, ubitý,

a stokrát proklán světa nevděkem
vždy vzmuží se, vždy v stálém proudění
se valí vpřed pln božské veleby!
Nad ním se nesou orli myšlének,
a věky jako vyplašená zvěř
u jeho toků hasí žízeň svou;
a poutník, v labyrinty jeho snů
jenž zbloudil, hnaný touhou po světle,
on slyší jeho spád a udiven
se ptá, a přece sobě nevěří,
až zdrcen v jeho triumfálný rej
se ponoří a šťasten zanikne
v hře jeho vln jak blabuň těkavá!
Ó nevěř nikdy, byť i pověra,
byť krátkozrakost, blud a slepota
jej chtěly jímat v mrzké okovy,
že podlehne! — On, jemuž svoboda
kdys matkou byla, otcem nadšení!
Co meče mocných jeho proudům jsou?
Co trůny králů jeho povzletu?
Co lsti a zloby jedovatá číš?
On změní ji na révu nadšení,
on krokem zdrtí zmije úkladů,
s jich jazykem hrát bude dvojklaným,
po nahých mečích půjde netknutý,
a o skaliska lichých předsudků
on neurazí svatých nohou svých.
On do tmy věků pošle orly své,
těm jedněm svěří světla pochodně,
by cestou před ním k slávě svítili;

meč pravdy druhým v spár dá vítězný,
by obětnice bohů falešných
v prach skáceli, na uprázdněný trůn
by sedl člověk, hoden koruny.
Ó věků clona padá přede mnou!
Můj zrak se šíří v dálnou budoucnost;
já vidím je, ty orly myšlének,
jež genii kdys nazve vděčný vnuk.
Hle, jeden z nich, syn tvého národa,
v žár hranice vrh svatý život svůj
a jako labuť jeho myšlénka
se vznesla výše světu žehnajíc!
A z jisker jeho žertvy nadšené
si zapalují druzí pochodně,
a divá bouře světem otřásá —
hle, lidský duch teď hřmí jak vodopád,
a světem letí jeho slávy zvěst!
Tam jiný zas v klín nehostinných vod
svou vypravuje loďku chatrnou,
a silou ducha v sítě myšlének
jak motýla hoch nový chytá svět.
Ten vykazuje hvězdám dráhy jich.
ten v srdcí lidských vstoupá propasti
a hledá v nich tu jiskru posvátnou,
jež rozžehnutá v plápol velebný
můž v požáru svém obroditi svět.
A dál se vlní dějů oceán:
Duch lidský spoután, štván i mučený
jak Sisyfus dál valí balvan svůj,
zas vazby trhá, trůny pokácí,

když mrtvo tělo, žije myšlénkou.
A byť i hory navalili naň,
on shází je, neb on jest svoboden!
Ó budoucnosti temná svatyně,
jak smrtí Krista chrámu opona
v dví roztrhla se, kéž i clona tvá
nám roztrhne se světla zrozením!
Již vidím čas a není daleký,
kdy na oltáři věčné veleby
zas rozžhaví se zápal obětný,
zkad novým křtem duch bude posvěcen!
Zas najde člověk Boha v nitru svém!
Po dlouhé pouti, dlouhém bloudění
zasvitne jemu zory paprslek
ve vlastní duši láskou prohřáté!
Na jeden národ lidstvo spojí se,
a jeho velikosti slavný hlas
tmou věků zazní jako vodopád!
Na zbodenou a zkrvácenou skráň
mu slávy duhu přitkne svoboda!
Tu jednou najde člověk v poli meč
a v duchu svém se zeptá udiven,
nač užíval kdys otec nástroj ten?
Pak najde kříž a hlavu šedivou
ukloní nad ním v tuše nejisté:
a zašeptá si: ‚Bůh teď žije v nás!'
Ó chvíle toužená! Pak cesta má
svůj najde cíl, ve strhaný můj zrak
smrt zadívá se lidstva svítáním!
Já zemru spokojen a smířen s vším,

neb jako slunce, jež teď nádherně
nad hor se zvedá tichou velebu,
na světa trůně sedne lidský duch,
tmy pominou, a vládnout bude světlo!“

A domluvil. Než mohl v úžasu
kříž na svá bedra vložit Božetěch,
již zmizel před ním v černé propasti
jak fantom snů, jak přelud mlhavý.
Ni stopy kol — dál hučel vodopád,
a jako velká, světlá myšlénka,
spěl v tichém letu orel k obloze.
A dlouho za ním zíral Božetěch,
až zmizel v modru — mlha klesla níž,
a nad ledovci v kráse nádherné
se mořem nebes slunce vznášelo!

✱

POZNÁMKY VYDAVATELSKÉ A REDAKČNÍ.

Legenda o sv. Prokopu.

Svatý Prokop se dle staré kroniky sázavského mnicha narodil ve vsi Chotouni u Českého Brodu koncem X. století za knížete Boleslava II. Oddav se na kněžství vyučil se jazyku staroslovanskému, jímž kdysi kázali svatí bratři Cyril a Metoděj. Avšak světské kněžství se mu znelíbilo, i vstoupil do řádu sv. Benedikta a odešel r. 1009 na poušť do krajiny sázavské, kdež dlouhá léta osaměle žil, až jej nalezl kníže Oldřich. Jeho podporou stavěl chrám a klášter. Za Břetislava dílo dokonáno a Prokop se stal prvním opatem Sázavského kláštera. Zemřel r. 1053.

Už od svého zakladatele proslul klášter Sázavský láskou k umění a k slovanskému jazyku a písemnictví, jež bylo latinským (německým) mnichům v Čechách stále trnem v očích, i snažili se slovanské mnichy z kláštera vypuditi. To se jim na čas i povedlo za knížete Spytihněva. Ale kníže Vratislav je zase vrátil do kláštera. To se přičetlo mocné ochraně svatého opata, zakladatele. Jakož byl za svatého ctěn už za živa pro veliké divy a zázraky, tak byl záhy vzýván v potřebách země české, jejíž se stal

patronem, když byl r. 1204 od papeže Innocence III. za svatého prohlášen. Hrob sv. Prokopa v sázavském chrámě se stal poutním místem, jehož sláva za Karla IV. dosáhla vrcholu. V husitské době pohasla, a hrob osiřel. R. 1588 bylo tělo sv. Prokopa za císaře Rudolfa II. přeneseno do chrámu Všech Svatých na hradě Pražském, kdež na oltáři odpočívalo až do r. 1768 v úctě posvátné. Toho roku však bylo odklizeno a zastrčeno stranou pod kruchtu. Sám klášter Sázavský byl koncem století XVIII. zrušen, ale věrný lid český nepřestal na Sázavu putovati ani do polovice XIX. století.

Když byl *Vrchlický* v semináři (1872), chodil s jinými kolegy akolytovat k sv. Vítu na Hradčany. Jednou místo k sv. Vítu šli do kostela Všech Svatých, a tu náš básník seznal zapomenutý a nevšímaný *hrob sv. Prokopa.* Nemeškal u hrobu pokleknouti a chvíli se vroucně modlil. Ta událost jistě není bez souvislosti se vznikem básně. Veliký básník, vida truchlivou opuštěnost památky národního světce, slíbil asi v srdci svém, že se přičiní uměním svým o vzkříšení té památky, což se mu dokonale podařilo. (Dr. Rudolf Horský, Moje vzpomínky na Vrchlického. Nový Věk V. a VI. 1912—13.)

Zpěv I. Útěk. — *Tříhlav* se zobrazoval o třech hlavách, jež prý značily vládu nad třemi říšemi světa: vzduchu, země a vody. — *Svaroh* byl bůh slunce, *Veles* bůh dobytka. — „Z lesů trčí plochá skála“ = u vsi Černých Bud na Sázavsku, kdež na blízku zeje i rokle zv. „Čertova brázda“.

III. Ora et labora. Tak zní heslo řádu benediktinského. Účelem jeho bylo zaměstnávati členy dle vrozeného nadání a společnou prací šířiti v poušťích zemí evropských požehnání vzdělanosti. Do Čech byli benediktini uvedeni svatým Vojtěchem.

IV. a VII. Rarach. — *Svantovít* byl u polabských Slovanů bůh úrody zemské, slunce a letní přírody. — *Azazel* je talmudský demon pouště, pokušitel smyslnosti. — Staročeská legenda zdůrazňuje velice boje sv. Prokopa s ďábly. Věc tu básník znázornil hluboce a krásně. Velicí ďáblové jsou u něho zcela správně pozůstatky kultu starých přírodních bohů pohanských, malý rarach je symbolisované pokušitelství přírody a samoty vůbec. Vždycky přináší do legend kus příjemného humoru. U Herdera (Legenden) sluje „Das Teufelchen" a pokušení svá zaplatí popálením jako Rarach.

V. Staří bozi. Básník potřeboval uvésti obraz pohanského názoru slovanského. Aby se to stalo epicky, vylíčil ten názor vznikoslovně (geneticky), totiž jak se od východiska toho názoru, světla, dále vyvíjel. Obraz tedy začíná zjevením světla vůbec, tedy prasvětlem. To se soustřeďuje a mění v slunce. Ze slunce vyrůstá postava. Nejprve tedy funkce živlu, pak živel sám, potom zosobněná síla živlu, bůh, na konec jeho jméno. — *Radhost,* bůh slunce, má symbolem toho velký štít bazaltový (sopeční kámen čedičový), meč a šípy, obraz paprsků; na prsou tuří hlavu, symbol síly; vše to jej značí spolu bohem válečným, proto má v ruce sekeru.

Orel u hlavy značí rychlost světla a blesku. Radhost se rozplývá a dělí na sedm proudů ohně boha *Rujevita,* což jest slunce parného léta. Rujevit se mění v boha slunce podzimního (Porevit). Slunce zajde a přijde na řadu země, bůh zemské úrody *Svantovit.* Po něm zosobněná síla tvůrčí přírody *Třihlav* a *Lada,* symbol plodistvé přírody a lásky. *Perun* je známý bůh hromu a blesku. — Podobně symbolický a hluboce mravní význam má boj se starými demony přírodními v legendě o Buddhovi (episoda „Unter dem Bodhibaume").

Zpěv VI.—VIII. jsou k tomu určeny, aby se v nich ukázal Prokop jako ideál člověka, svrchovaný vítěz nad zevní, hmotnou přírodou. Básníkovy prostředky jsou výborně zvoleny, v duchu ryze legendárním. Tím jest na př. i slovo zubrovi do ucha pošeptané. Herder vypravuje legendu (Tödten und lebendig machen) o kouzelníkovi Jambresovi, kterak zabil divokého býka pouhým slovem do ucha pošeptaným.

Ve zpěvu IX.—XV. vyvíjí a líčí básník povahu sv. Prokopa jakožto člena společnosti a národního světce povahy všestranně vyvinuté, od humoru světobolného až do ironického, což dodává básni hloubky znamenitě psychologické.

XIII. Zlatý pták. Tato ryze básnická episoda vyřizuje v legendě otázku po poměru klášterního (asketického) cítění k nejhlubší lidské touze, k touze po pravém štěstí. V legendě „Flétna" (Rok na Jihu) vytuší Coelestin své štěstí pomocí hudby. Bratr Vít

je hledá poeticky. Vtělením jeho touhy je zlatý pták (u Jana z Hvězdy „Rajská pělka“, v Epických básních Vrchlického „Ptáče svobody“ a p. v.), krásná, svůdná iluse. Tím veden projde Vít zemí napovrchu i uvnitř, nahlédne v hlubiny propasti i do sfér všehomíra, rozhlédne se po celém časovém rozvoji světa, uzří i pralesy předpotopní, všech zažije krás přírody bez člověka, ale nikde štěstí svého nenalezne. Na konci té pouti (= na konci života) shledá obraz štěstí právě tam, odkud vyšel, v době mládí: dvé milujících. Štěstí to bylo mu tehda tak blízko, ale nemaje zkušenosti (= pouti života) ani vodítka (zlatý pták iluse) nepoznal ho a nyní už je pozdě. Nikde v celém světě, ani na něm, ani pod ním a nad ním, a nikdy, co stojí svět (celá legenda Vítova je toho básnickým obrazem), nikde mimo člověka nebydlí to štěstí; ono jest v něm, v srdci jeho, dokud mladé, čisté a nevinné je blaží čistá láska.*

Kříž Božetěchův.

Historický podklad legendy jest ten: V poslední době panování krále Vratislava II. (1061—1092) byl opatem v klášteře Sázavském Božetěch. Byl u veliké přízni u krále a snad na to spoléhaje odvážil se činu, jenž byl v tehdejší době vážným přestupkem. Vsadil totiž při církevní slavnosti králi v chrámě přítomnému korunu na hlavu, což si biskup Kosmas

* **Zevrubný rozbor vyšel v studii „Jaroslav Vrchlický a jeho Legenda o sv. Prokopu“. Napsal Jan Voborník. Výroční zpráva gymn. v Domažlicích 1890.**

pokládal za svoje právo. Uražen uložil opatovi za pokání, aby, poněvadž umí sochy vyřezávati, udělal krucifix dle velikosti svého těla a kříž ten aby na zádech donesl až do Říma a postavil v kostele sv. Petra. Toho on opat skroušeným srdcem vykonati neobmeškal, dí kronika. Smrtí krále Vratislava přestala přízeň k opatovi, a bídní bratři jej tak dlouho pomlouvali, až rozmrzený kníže Břetislav II. slovanské mnichy z kláštera vypudil. — Pověst o Ahasverovi pokládáme za známou.

Mythy cyklu prvního vyšly dosud čtyřikráte: V Ottově Sal. bibliotéce vydání I. 1879, II. 1883, III. 1894, v Souborném vydání IV. 1902 (je to vlastně totéž vydání III.). Báseň Šárka a Božetěch se neměnily, ale Legendě o sv. Prokopu přibývalo zpěvů. V Lumíru VI. 1878, kde vyšla po prvé, má zpěvů 16 a tak i v prvním vydání Mythů. To je klassická původní forma Legendy. Ve vydání II. 1883 přibyl nový zpěv *Májová noc*. Podnět k němu možno shledávati v básni Rob. Browninga. (Viz Vrchl. Z cizích Parnassů.) V Druhé anthologii (1902—04) se mezi ukázkami z Legendy o sv. Prokopu objevil nenadále opět nový zpěv, nikde jinde netištěný, tedy původní, a sice humoristický: *Třináctka bratra Matěje*. Tím vzrostla báseň na osmnácte zpěvů. V té rozsáhlosti vychází teprve v tomto našem vydání pátém.

O sobě vyšla *Legenda o sv. Prokopu* třikráte: 1. ve vydání velkém, od bratří Liebschrů nádherně illustrovaném (u Otty 1884) v 16 zpěvech; 2. v Otto-

vě Bibl. mládeže studující (vydání Prusíkovo) 1888 v 15 zpěvech, a 3. v České knihovně redakcí touž 1897 v 17 zpěvech.

Text tohoto pátého vydání Mythů I. otištěn dle vydání IV. (III.) a dle Druhé anthologie beze změny, jen s několika málo opravami tiskových omylů.

Na str. 71. verš 6. shora zní: „zvolal *bleskem* jako bouře." Zněl tak už v prvním tisku Legendy v Lumíru VI 1878, str. 194, zní tak i ve vydání Prusíkově a ve všech vydáních prvního cyklu Mythů. Jen ve velkém illustrovaném vydání Legendy o sv. Prokopu z r. 1884 str. 16. zní takto změněn: „zvolal *hlasem* jako bouře." Zní to přirozeněji a lépe, avšak co dělati proti svědectví prvotisku v Lumíru a ostatních vydání, když i rukopis, třebaže v té části cizí rukou psaný, vykazuje „bleskem"?

B. F. *Vbk.*

★

OPRAVY

Na str. 44. ve verši 3. shora čti „jak" m. jako.

OBSAH.

*

Nakladatel

J. OTTO

v Praze